

ACADEMIA ROMÂNĂ
SECȚIA DE ȘTIINȚE ECONOMICE, JURIDICE ȘI SOCIOLOGIE
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

**RESETAREA ORDINII ECONOMICE MONDIALE.
PANDEMIA – NOUA FAȚĂ ÎNTUNECATĂ A GLOBALIZĂRII**

Faza I – aprilie/mai 2020 -
Abordări de geoeconomie:
România postpandemie – viziunea 2040 – și destinul viitoarei Uniuni Europene

Autori :

Dr. Napoleon POP

Dr. Valeriu IOAN-FRANC, m.c.

Dr. Andrei Marius DIAMESCU

DTP și aparat redacțional:

Dorina Gheorghe

București,
mai 2020

CUPRINS

1. PRELIMINARI	3
2. PANDEMIA CORONAVIRUS	9
2.1. Scurtă privire generală	9
2.2. Criza Coronavirus și constrângerile încăpățanate ale UE.....	15
2.3. Criza Coronavirus și antidotul „whatever it takes”.....	20
2.3.1. <i>O analiză a impactului crizei coronavirus</i>	23
2.3.2. <i>O analiză a limitării crizei pandemice</i>	25
2.3.3. <i>Coordonarea globală - o necesitate</i>	26
3. MODELUL ECONOMIC ȘI ECONOMIA GLOBALĂ. PROBLEME PE AGENDA ROMÂNIEI	29
3.1. România 2040	29
3.2. România și Pandemia COVID-19.....	41
3.2.1. <i>România în confruntarea cu pandemia COVID-19</i>	47
3.2.2. <i>Economia României</i>	53
4. EFECTE ECONOMICE IMEDIATE ALE CRIZEI CORONAVIRUS	59
4.1. Economia europeană.....	61
4.2. Un consiliu European care ar fi trebuit să fie cel mai important pentru anul 2020	65
4.3. Și totuși, Uniunea Fiscală	70
5. SCENARIILE PENTRU VIITORUL EUROPEI	74
6. ÎN LOC DE CONCLUZII: DESPRE „CRIZA CRIZEI” SAU „CRIZA DE DUPĂ CRIZĂ”	79
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	88

1. PRELIMINARII

Momentul ”stop and go” sau de tranziție, pe care îl atribuim globalizării în prezent, încearcă să limpezească, poate numai la vedere, consecințele binelui și ale răului, știind că, în substratul acestui fenomen de anvergură, puterile globale sunt tentate să urmărească exclusiv un bilanț net pozitiv pentru ele.

Există însă și temerea că un rău extins, a se vedea pandemia COVID-19, în defavoarea multora devine dușmanul tuturor, iar această percepție, însușită de mulți analiști și experți în scrierile lor și în căutarea de soluții, a determinat momente grave ale evaluării sensului globalizării. Distingem *evaluarea fastă* de până la criza financiară începută în 2008, urmată de *cea producătoare de multe îndoieli* prin evenimentele Brexit și alegerea lui Donald Trump ca președinte al SUA. Iar acum de pericolul mondial SARS-2.

1. Recunoașterea faptului că globalizarea nu a fost doar o confruntare între state și firme transnaționale, ci a avut un impact major asupra așteptărilor și existenței socialului, a umanității în cel mai larg sens, a fost momentul-cheie al unei noi evaluări a evoluției ei. Motivația este simplă, globalizarea nu poate exista fără acțiunea mulțimilor. Deducem de aici că globalizarea îl face neputincios până la urmă pe orice lider, fan sau partizan al acesteia, dacă se va îndepărta de la ceea ce reclamă cetățenii.

Trăim de fapt consecințele acestei rupturi în căutarea modalităților de a reface legăturile între statul-națiune și cetățenii lui. Ca urmare, *globalizarea - fiind cea mai vastă platformă de cooperare comună*, cunoscută până acum, de promovare a intereselor statelor lumii - devine un eșec dacă respectivele interese nu mai servesc socialului la nivel de indivizi.

Cei care gândesc în linia vechii paradigme sunt adepții confruntărilor, iar salvarea - în viziunea lor - este ca lumea în ansamblu să marșeze spre o nouă gândire, în care sistemul de relații internaționale să devină mult mai cuprinzător - din punctul de vedere al intereselor de securitate, politice și economice a cât mai multe state - ori să le poată face loc atunci când este absolut necesar.

Noua Paradigmă ar trebui să pună pe *primul plan umanitatea*, ea fiind multitudinea cea mai largă de interese care trebuie servită, și *apoi geopolitica*, aceasta din urmă neexistând fără oameni și interesele lor. *Coincidentia oppositorum* constă în a găsi argumentele, timpul și locul,

astfel încât ideile în folosul comun să coincidă (frumoasă idee de început al noii teorii a consensului, promovată academic de James Buchanan¹ și pragmatic de Pierre Werner²).

Efectele globalizării și răspunsul la acestea demonstrează atingerea adusă fundamentelor pe care este construită societatea omenească în prezent, ancorată în ordinea internațională din ultimii peste 70 de ani. Tot mai mulți analiști consideră că numeroasele crize din diferitele paliere ale vieții sociale au drept cauze limitele cunoașterii. Este o opinie pe care o împărtășim și noi, având în vedere modul în care se răspunde la aceste crize, răspuns venit doar de la oamenii presupuși a fi angajați și cu responsabilități.

Se constată însă că nivelul de educație a devenit precar, din cauza fie a incapacității sistemului care oferă acest serviciu public, fie a incompatibilității metodelor acestuia cu felul de a fi al noilor generații, ceea ce înseamnă limitarea accesului la cunoaștere și cunoștințe al celor din rândul cărora se vor alege noii lideri.

Revenind la fundamente – valorile democrației, economia de piață –, asistăm la maximizarea drepturilor consfințite, fără asumarea de responsabilități. Acestea din urmă, lăsate „în grija” vechilor instituții, devin subiect de critici și agresiune, instituțiile fiind considerate răspunzătoare de faptul că nu mai sunt capabile să garanteze drepturile. Reacțiile sunt întotdeauna împotriva sistemului ordonat sau a *establishmentului*, fiind îndreptate spre demolarea vechilor instituții, fără nicio idee despre ce s-ar putea pune în locul lor. Nu credem că viziunea pentru reconceptualizarea societală, generatoare a unui nou model de globalizare, se poate naște din această abordare, determinată de deficitul major de cunoștințe.

2. Resetarea ordinii economice mondiale din perspectiva teoriei „*raționalității limitate*”³ în luarea deciziilor ne întoarce la analiza de după încheierea Războiului Rece și dispariția Cortinei de fier care a dus, indiscutabil, putem afirma de ceva vreme, la o creștere a entropiei în sistemul relațiilor internaționale ce a generat un amplu proces de re poziționare a marilor puteri din acel moment (SUA și Rusia), dar și emergența unor noi puteri (China, India etc.) care, *în funcție de potențialul lor în principal economic*, au pretins/pretind un loc privilegiat la masa marilor decizii. Competiția pentru aceste locuri a fost și un accelerator al construcției europene, statele Europei fiind obligate, cel puțin temporar, să renunțe la „*bătălia*” continentală pentru putere și să accepte că nici unul dintre ele, individual, nu ar fi avut șanse

¹ Buchanan, J., ; Tullock, G. - *Calculul consensului. Fundamente logice ale democrației constituționale*, Editura Expert, București, 1995.

² Werner, P., *Itinéraires luxembourgeoises et européennes* (vol. 1, 2), Editions de l'Imprimerie Saint-Paul, Luxembourg, 1991.

³ Promovată de Herbert A. Simon, laureat Nobel în economie 1978.

reale în competiția globală. Astfel, proiectul integrării europene, lansat imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, se materializa deplin în 1993 iar *Uniunea Europeană*, înființată oficial prin intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht, devenea „*factor*” în ecuația marilor puteri globale.

Toate aceste evoluții integrate *teoriei clasice a raționalității omnisciente*⁴ și analizate din perspectiva echilibrului general sau al comportamentului maximizator al actorilor ne ofereau o perspectivă optimistă asupra a ceea ce avea să urmeze: construcția unor instituții internaționale/globale puternice, creșterea exponențială a gradului de cooperare și integrare în globalizare, toate în beneficiul păcii, stabilității și prosperității tuturor locuitorilor planetei.

Din păcate, aproape tot din ceea ce avea să urmeze a fost departe de această imagine idilică: amplificarea competiției între marile puteri, augmentarea amenințărilor la adresa stabilității și securității internaționale (terorismul, pirateria, războiul hibrid etc.), scăderea relevanței unor importante organisme internaționale (ONU, NATO⁵, OMS etc.), accentuarea competiției pentru piețe și resurse, conflictele interetnice și interculturale („*ciocnirea civilizațiilor*”), materializate uneori în vechi sau mai noi revendicări teritoriale și, nu în ultimul rând, în conflicte armate/războaie (Irak, Afganistan, Balcani, Georgia, Crimeea, Siria etc.). Evident, la toate aceste „*calamități ale istoriei*” suntem obligați să adăugăm criza economico-financiară din 2007-2010 și, acum, pandemia de COVID-19 care, în absența unor măsuri cu adevărat coordonate și integrate internațional, va fi declanșatorul unei noi crize economice majore cu potențial distructiv mai mare decât pandemia în sine.

Discrepanța uriașă dintre expectațiile începutului de secol XXI referitoare la ordinea internațională, inclusiv la noua ordine economică mondială, și realitatea cu care ne confruntăm astăzi este însă explicabilă din perspectiva teoriei „*raționalității limitate*” în luarea deciziilor, dezvoltată de economistul american Herbert A. Simon. Acesta sesiza încă de la jumătatea secolului trecut un aspect pe care „*gânditorii strategici*” ai începutului de secol XXI se pare că l-au pierdut din vedere: *comportamentul uman* în luarea deciziilor, care „*reprezintă o categorie*

⁴ Simon, H A. (2001), *Procesul decizional în organizațiile economice*, în: *Laureații Nobel în economie, Discursuri de recepție*, Vol. 2, Editura Expert, București, pp. 155-200

⁵ „*Over the past year, we have seen Germany resigning itself to the idea that the transatlantic relationship may have structurally changed in nature. Regardless of whether Joe Biden wins the election, the Atlantic Alliance will never again be what it was during the Cold War.*”, MONTBRIAL Thierry de, *Le déconfinement : quelques enjeux*, Lettre à propos du Covid 19 le 28 avril 2020, pe <https://thierrydemontbrial.com/le-deconfinement-quelques-enjeux/>

extrem de interesantă de fenomene empirice care se cer explicate, așa cum se întâmplă cu toate categoriile de fenomene”⁶.

Aplicată la nivelul leadership-ului marilor puteri ale lumii sau al principalelor organizații internaționale, observația lui Simon pare a fi singura în măsură să explice eșecul acestui început de mileniu, cu atât mai mult cu cât el atrage atenția că atunci „*când examinăm situații în care deciziile trebuie luate în condiții de incertitudine sau de concurență imperfectă, [...] există argumente puternice în favoarea înlocuirii teoriei clasice cu un model de raționalitate limitat*”⁷.

Suprapunerea perfectă a condițiilor descrise de laureatul premiului Nobel cu cele în care au acționat liderii secolului XXI ne obligă la o reevaluare a acțiunii acestora cu luarea în considerare a factorilor subiectivi ce au influențat deciziile acestora, de multe ori subordonate acoperirii costurilor marginale sau obținerii de câștiguri. Fie că ne referim la beneficii electorale sau de reputație ori la diminuarea pierderilor din numărul de votanți ca urmare a unor decizii mai puțin populare dar necesare, la „*salvarea*” unui mandat sau maximizarea posibilităților de obținere a unui nou mandat, atât liderii statelor, cât și cei ai marilor organizații internaționale s-au aflat și se vor afla permanent în fața unei *opțiuni extrem de dificile între optimul social și soluția satisfăcătoare*, rezultat al compromisului acceptabil dintre cerințele sociale și obiectivele individuale/de partid/de grup.

Adăugând acestei opțiuni complicate dificultățile generate de incertitudini, de capacitatea limitată a persoanei de procesare a informațiilor existente și, nu în ultimul rând, de influențele externe ce pot apărea în cadrul negocierilor/consultărilor, putem contura o imagine realistă asupra condițiilor în care acționează liderii și, implicit, asupra *criteriilor de performanță la care aceștia ar trebui să le corespundă*.

Dar liderii la care ne referim nu sunt desemnați în urma unui riguros proces de selecție bazat pe criteriile de profesionalism și performanță. Ei sunt rezultanta unui proces electoral democratic, cel mai frecvent bazat pe sufragiul universal, având astfel atutul reprezentativității și nu pe cel al profesionalismului. Evident că acest lucru nu este suficient pentru a justifica lipsa de eficiență a unora dintre liderii actuali sau din istoria mai mult sau mai puțin recentă. În

⁶ Simon, H. A., *Procesul decizional în organizațiile economice*, în: *Laureații Nobel în economie, Discursuri de recepție*, Vol. 2, Editura Expert, București, 2001, p.159

⁷ Idem p. 163

schimb, este în opinia noastră principala cauză pentru care „*democrațiile nu au reușit să organizeze globalizarea*”.⁸

Simplificând excesiv, ar putea fi identificată în acest punct al demersului nostru o incompatibilitate ireconciliabilă între democrație și globalizare, înțelegând prin aceasta din urmă resetarea eficientă a ordinii mondiale în beneficiul tuturor locuitorilor planetei. Nimic mai fals! În fapt, *calitatea liderilor democratic aleși este direct proporțională cu calitatea electorilor, cu nivelul de cultură generală, politică și civică al acestora.*

3. Evoluția spre complexitate a omenirii a fost un proces permanent, dar cea subsumată globalizării a reprezentat un salt calitativ, prin dimensiunea și contribuția adusă de progresul tehnic/tehnologic, de accesibilitatea statelor la acesta și de modul în care fiecare dintre ele a indus, a acomodat sau a asimilat efectele respective. Comunitatea internațională a devenit mai reactivă la asimilarea progresului tehnic, s-a schimbat structural, iar ordinea internațională a devenit mai dinamică prin noii contribuitori, deveniți și solicitanți ai beneficiilor acesteia.

Numărul actorilor globali – vechi/tradiționali și emergenți – a crescut, ei intrând într-o nouă competiție a intereselor lor legal identificate. Pentru a le face loc tuturor este necesară o nouă matcă a globalizării și, implicit, o *nouă ordine internațională, mai cuprinzătoare și mai puțin partizană unei singure culturi*, ca în prezent.

Viziunea nouă are nevoie de un cadru de conlucrare deschis pentru toți cei interesați, în linie cu caracterul informal actual al globalizării, dar poate formalizat cu regulile și instituțiile unei noi ordini internaționale.

O suprapunere a globalizării faste cu dinamica unei noi emergențe – noi state angajate spre dezvoltare, dar cu resurse financiare disponibilizate de preaplinul economiilor avansate și în căutare de plasamente – întâlnită și în alte momente ale istoriei economice, ar putea conduce spre o interpretare mai profundă și o mai bună ordonare cauză-efect a evenimentelor care au urmat, în special cele de natură socială și politică (radicalism, naționalism, populism, xenofobie etc.).

⁸ „*Si le populisme s'est autant répandu dans le monde occidental, au dépens de la démocratie, c'est que les démocraties n'ont pas su organiser la mondialisation.*”, „”, MONTBRIAL Thierry de, Le Covid 19 : le prix de l'incurie, Lettre à propos du Covid 19 le 30 mars 2020 pe <https://thierrydemontbrial.com/lettre-a-propos-du-covid-19/>

Suntem la o constatare de tipul *socialul face, socialul trage*, cu înțelegerea că aceia care fac sunt puțini, iar cei care trag sunt mulți.

Trebuie pornit de la teza că socialul – populația acestei planete – și-a căutat mereu devenirea prin capacitatea de a se conserva și renaște mereu pe multiplele dimensiuni ale unei ființe raționale: *biologic*, prin economie, *ca nivel de trai*, prin politică, *spiritual* prin civilizație. Referim la această teză în ordinea internațională prezentă, când ororile unui război global clasic au fost excluse, sub amenințarea însă a altuia, mai greu de „gestionat”, caracterizat de lipsa unui front cu părți beligerante declarate.

4. O concluzie este certă pentru mulți dintre noi: în prezent, socialul este răscolit în întregime de efectele globalizării pandemice, ale emergenței „necunoscute”, ale lanțului de crize postcriză cu posibile programe dure de austeritate, ale politicilor și construcțiilor instituționale prea pompieristice, cu menirea de a le repara, dar care nu au trecut un test *live*. Testul *live* a venit neașteptat și dur: COVID-19!

Mai mult, neliniștea socialului vine pe fondul unei perioade de relativă pace istoric incomparabilă, produs al cooperării internaționale. În loc de a se renunța la această cooperare, oare nu tocmai ea ar trebui să călăuzească *aplecarea noastră rațională, prioritară, multidisciplinară* spre problemele socialului?

Peste 7 miliarde de oameni viețuiesc pe această planetă, fiecare cu aspirații, indiferent de localizarea pe glob, inspirate de ordinea prezentă, dar incapabilă să le satisfacă. Cei mai mulți *doresc intrarea ordonată într-o nouă ordine globală*. Mai toți sunt cuprinși în structuri democratice tradiționale, cu puține excepții, fiind serviți de structuri economice și politice create de ei înșiși, iar excepțiile – dictatura și terorismul –, care în mod normal ar întări regula, au devenit grav mai apăsătoare, fiind capabile să distrugă armonia generală a civilizației, prin ambiții nefirești ale unor lideri, prezentate ca fiind de bun augur pentru propriii „supuși”. Istoria dă exemple, iar menirea ordinii internaționale prezente a fost tocmai de a le preîntâmpina.

Pledând pentru o nouă cooperare extinsă – *dialogue of minds and cultural exchanges* – și rămânând critici față de derobarea unora de responsabilitățile de până acum, ar trebui să ne întrebăm dacă nu cumva drumul spre ceea ce ne dorim – *o nouă cooperare extinsă* – trebuie să treacă din nou prin forme de izolare, protecționism, bilateralism, radicalism, terorism, haos etc., pentru a-i înțelege cu adevărat *oportunitățile adumbrite azi*, pe lângă rutină, comoditate, conservatorism, de *pandemica distrugere social-economică*.

Din păcate, prevalentă și predominantă rămâne, se observă acest lucru cu ochiul liber, deriva în *dialogul politic, încărcat de epitete care denotă o creștere a lipsei de respect față de semenii*. Se pare că o cale de întoarcere la ceea ce era crezut moral și solid, consolidat de timpuri în ceea ce privește funcționarea democrației – unde, cum, în ce procente, cine este lider desemnat prin respectivul exercițiu – nu există deocamdată.

„Noua agitație”, ca să „edulcorăm” catastrofa Coronavirus 2, nu se apropie de niciun alt echilibru, dar afectează, în cele din urmă, însăși securitatea socială, iar *a o gestiona în vechii termeni, cu vechile instituții și în legalitatea timpului, este considerată a fi o restrângere imediată a drepturilor omului*. Informatizarea și digitalizarea au trecut de o nouă barieră în comunicațiile globale, aducând modificări și în comunicarea civilizată/morală, iar acest lucru își pune amprenta pe conceptul de libertate, în general, și pe cel de exprimare liberă, în special.

Ceea ce trebuie să frământă lumea este, înainte de toate, vectorul *direcția către un „încotro?”* al valorilor. Numai așa se va putea da apoi *substanță ordinii internaționale, fie în tranziție, spre perfecționarea celei existente, fie spre una nouă*, fără a se uita că ordinele și-au propus pacea prin respectarea de reguli comune. Pacea socială este bulversată, iar de această stare de fapt se profită politic. *Pacea globală stă să se năruie în fața ambițiilor de putere, reformulate fie de actorii tradiționali, fie de cei emergenți*.

Sistemul societal planetar este în etapa unei noi structurări a intereselor, încă fluidă, preocupantă și îngrijorătoare, iar argumentarea împotriva acesteia, în loc de a i se face loc în negocieri raționale, este cel mai mare pericol pentru omenire. *Până unde poate fi lăsată accentuarea contradicțiilor globale fără soluții?* Un răspuns rațional face apel la reconceptualizarea și acceptarea reconfigurării globalizării, care să permită o rapidă detensionare a intensității contradicțiilor, deschizând drumul spre echilibrarea structurală a intereselor divergente, echilibrare mai necesară ca niciodată, parcă, până azi.

2. PANDEMIA CORONAVIRUS

2.1. Scurtă privire generală

(1) Legând subiectul pregătirii României pentru adoptarea euro, fără termene, dar cu insistență pe ceea ce și cum trebuie făcut, trebuie să revedem conexiunile comunitare față de

acest proces esențial, atât pentru România cât și pentru UE în ansamblu, precum și ce se schimbă și în ce direcție se va merge în materia subiectului tratat.

Fără îndoială, criza pandemică a schimbat prioritățile în alegerea a ceea ce trebuie salvat și în ce ordine, fie la nivel de SM individuale, fie pe ansamblul UE, dar rămân discutabile devierile de la parcursul proiectului politic. Este vorba despre *o deviere temporară sau de o resetare structurală a proiectului politic*? Aici nu mai este vorba doar despre criza COVID-19, ci de fondul acțional al UE pe care a venit aceasta, ceea ce modelează un impact cu totul diferit față de al altor crize. Rămâne cert însă că avansul în reformarea UE și a ZE postcriză financiară este mic, dar mai ales întârziat de pertractări privind consensualizarea între propunerile de reforme rapide și profunde (vezi E. Macron), pentru arderea unor etape care trebuiau străbătute mai demult, și propunerile de reforme lente și mai mult în seama SM (apud A. Merkel). Faptul că aceste „viziuni” țin de interesele fiecărui SM parte a motorului franco-german al integrării (inclusiv aliații acestora) nu exclude concluzia că, în timp ce președintele Franței încearcă să-și apere viitorul previzibil, prin care beneficiile integrării plac electoratului propriu (la fel ca și în Italia), cancelarul Germaniei își apără trecutul beneficiilor din integrarea europeană de necontestat pentru propriul electorat. Din păcate, cu tenta aceleiași atitudini hegemonice, aflate totuși în declin, Merkel și aliații nordici continuă să întrețină propensiunea comportamentului politic centripet al multor SM cu efecte de fragmentare.

(2) În privința eurobondurilor, temă de disensiune mulți ani, guvernul german a fost criticat indirect de doi comisari ai Comisiei Europene – cel pentru piața internă Thierry Breton și cel pentru economie, Paolo Gentiloni, care, în aprilie 2020, au pledat pentru recurgerea la un împrumut european special pentru contracararea crizei coronavirusului. Opinia a fost publicată în ziare din Franța (*Le Monde*) și din Germania (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*), cu un mesaj pentru solidaritatea celor 27 de state membre față de un fond european în baza căruia să se emită obligațiuni pe termen lung. Breton și Gentiloni au avertizat că „timpul presează” și „trebuie să fim creativi” într-o situație de urgență precum cea prin care trece UE. Fondul european propus ar urma să asigure finanțarea dezvoltării economice a SM după criza generată de epidemia de COVID-19. Tema deschisă este mutualizarea datoriilor sub forma coronabondurilor – cerută expres de Franța și Italia –, de data aceasta a celor acumulate prin măsurile de stimulare fiscală, la care au procedat toate SM ale UE, în vederea menținerii funcționale, cât este posibil, a propriilor economii.

(3) Un pas spre atenuarea discuțiilor fără finalitate pe tema obligațiunilor comune l-a făcut președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, referindu-se la posibila instituire a

unui „Plan Marshall” european, susținut de bugetul multianual al UE pentru perioada 2021-2027. Scopul precizat al acestui plan a fost *sprijinirea relansării economiilor SM* după criza dublă, pandemică și economică. Față de această propunere, cei doi comisari menționați sugerau ca mutualizarea specifică crizei să devină un al „patrulea pilon” la celelalte trei constituite prin fondul de ajutor MES, Banca Europeană de Investiții și Inițiativa pe termen scurt a UE pentru a garanta susținerea de către guvernele SM a șomajului parțial. Un alt mesaj pentru „mai multă solidaritate și integrare financiară” în Europa în fața crizei declanșate de epidemia de coronavirus a parvenit de la președintele Adunării Naționale a Franței, Richard Ferrand, și de la omologul său german Wolfgang Schäuble, publicat în ziarele *Le Figaro* și *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, simultan cu cel al comisarilor Breton și Gentiloni.

(4) Am pledat în materia pregătirii pentru adoptarea euro⁹, că responsabilitatea SM cu derogare este prioritară. Dar acest lucru nu exclude și responsabilitatea UE sau a ZE în ceea ce privește extinderea circulației euro, conform **aserțiunii că o piață comună, reglementată unitar în foarte multe dimensiuni ale acesteia, are nevoie de o monedă unică**, pentru a-i valorifica beneficiile și a o optimiza în raport cu riscurile care pot apărea. ZE impune anumite constrângeri foarte tari. Dar, ce lecție s-a învățat din faptul că, în situația crizei financiare, ZE era pe cale să se dezintegreze? Acest lucru demonstrează că reglementările, constrângerile de convergență și resursele UE alocate tocmai pentru sustenabilitatea și reziliența continuă a economiilor SM ale ZE, în primul rând, nu și-au atins scopul ca ZE să fie ferită de crize, nu economice, ci de funcționare a monedei unice. În reformarea ZE rămân deschise astfel două probleme. Una este legată de inconsistența sustenabilității convergenței necesare tăriei ZE, prin separarea cuprinderii politicii monetare aduse în curtea unei singure instituții – BCE – și a politicii fiscal-bugetare rămase în responsabilitatea individuală a SM din ZE. Cealaltă problemă privește soluția incompletitudinii proiectului politic euro, amânată practic *sine die*, cea a creării Uniunii Financiare.

Criza pandemiei COVID-19 complică lucrurile și mai mult, poate din simplul motiv al necesității de izolare a cetățenilor, ca măsură nu a înfrângerii virusului, ci a încetinerii procesului de infectare, pentru a nu se depăși capacitatea sistemului sanitar public de a-i face față. Din acest punct de vedere, este criticabil faptul că prevenirea și reziliența la o nouă criză financiară s-a făcut prin crearea a noi instituții și mecanisme (uniunea bancară și sistemul european de stabilizare) care complică birocrăția – a oamenilor și pentru oameni –, pe de o

⁹ Chivu, L., Pop, N., Ioan-Franc, V. (coord.) (2018) – *Convergența economică și monetară a României cu Uniunea Europeană – Un demers necesar*, Centrul de Informare și Documentare Economică – Academia Română.

parte, și relevă, ceva mult mai discutabil, opoziția, când este vorba despre crearea fondurilor de solidaritate, pe de altă parte. Deci, ne complicăm instituțional în interesul economiei și al oamenilor, dar totul până la bani, mai ales ai acelor SM care, prin poziții financiare naționale și externe bune, demonstrează că UE nu este chiar un joc *win-win*.

Mai rezultă faptul că fondurile structurale, insuficiente și greu de accesat prin imensa birocrăție, nu și-au găsit orientarea necesară exact pentru a putea răspunde constrângerilor convergenței, care face ca euro să circule ca monedă unică în toată geografia UE. Frustrările sunt și pentru România, iar dacă ne uităm spre dialogul instituțional creat prin Semestrul European, observăm cum criticile curente la programele de restructurare ale Guvernului României denotă și eșecul UE în susținerea acestor programe prin sprijin adecvat, dincolo, să zicem, de „indisciplina fiscal-bugetară”. Bunăoară, ultimul raport de țară (la data redactării studiului nostru, 2019), cu recomandări ale Comisiei arată, sintetic, faptul că România este pe un drum greșit, culmea, cu tot sprijinul UE și al fondurilor acesteia, având în vedere că ea se confruntă cu dezechilibre macroeconomice ca urmare a scăderii competitivității și a creșterii deficitului de cont curent, pe fondul unei politici fiscale expansioniste și al lipsei de previzibilitate în ceea ce privește reglementările mediului de afaceri. Oare problema unei politici fiscale expansioniste, în contextul crizei pandemice, este o greșală, fiind nevoiți să reducem drastic investițiile din cauza lipsei spațiului fiscal pentru a face față altor cheltuieli sociale? România cel puțin s-a străduit, pe când alte state cu spațiu fiscal semnificativ s-au hotărât cu greu și cu întârziere să-l folosească.

Mai cităm că „*deși recunoaște necesitatea ca România să recupereze decalajul care o desparte de restul țărilor UE, Comisia a atras atenția, în repetate rânduri, cu privire la dezechilibrul pe care îl poate crea un model de creștere bazat pe consum. Autoritățile române au fost invitate să reorienteze creșterea către investiții și să reia o serie de reforme structurale atât de necesare*”.

Unde este soluția financiară? Numai la intern, sau și cu sprijinul UE, dar prin austeritate? Dar cum se poate orienta România către investiții dacă nu are spațiu fiscal și a fost și victima unui program de austeritate perdant?

Detaliile cu avertizările privind deficitul structural nu mai contează, ele venind în contradicție cu concluzia: să se facă investiții. Căile sunt simple în actualul context: deficit bugetar și creșterea datoriei externe.

Înclinația spre austeritate este aspru criticată de Paul Krugman, mai ales după eșecul programelor de această natură aplicate de UE unor SM. Redăm textul direct în limba engleză pentru a evita presupuse intervenții prin traducere în spusele unui mare economist: "budget austerity may well be counterproductive even from a purely fiscal point of view, because lower future growth means lower tax receipts"¹⁰.

Un astfel de mesaj este întărit și de Steffen Lehndorff, András Tóth și Hans-Jürgen Urban¹¹, pe care îl redăm tot în limba compunerii lui: "There is no evidence that accumulating austerity and neoliberal measures will drive an economic recovery. The balance of power between labour and capital has changed dramatically in favour of the latter".

Urgența nu ne dă timp să mai căutăm și alte opinii credibile atunci când este vorba de colectarea banilor publici la buget. Realitatea este simplă: fără o economie cu o bază de impozitare bună, nu poate fi vorba de un buget promițător pentru diversitatea cheltuielilor obligatorii, până la cele discreționare, iar o bază de impozitare bună înseamnă o economie bine structurată și bine guvernată, exact ceea ce cere UE pentru SM. Undeva este o contradicție și ea trebuie curmată.

În legătură cu criza COVID-19, în parteneriatul România-UE este de menționat ieșirea la suprafață a unor probleme aflate doar în discuții între șefii de state, lipsite însă de decizii clare și voință politică în parcurgerea unor pași concreți pentru întărirea UE. Detaliile de reacție la criza respectivă sunt tratate în acest studiu la capitolul dedicat contextului european, unde se deduc și anumite concluzii. *În sinteză, acestea se referă la încredere, la partajarea beneficiilor și a riscurilor de către toate statele membre, la o viziune politică mai realistă cu privire la viitorul UE, în care prevenirea și reziliența la șocurile de orice fel au nevoie de o abordare integrată om-economie, în care factorul determinant este legătura biunivocă între creatorul de valoare și infrastructura societală reprezentată de resursele materiale/fizice de orice fel.*

Am susținut că, deși UE are un scop final bine definit, crearea unei uniuni politice, liderii ei se sperie de cuvinte/noțiuni (federalizare, partajare de suveranitate) care ar putea să ajute trecerea peste anumite handicapuri sau constrângeri de abordare. În sprijinul susținerilor noastre privind partajarea suveranității ca o necesitate, vin profesori italieni – Andrea Boitani și Roberto Tamburini, Universitatea Milano și respectiv Universitatea din Trento –, interesați de soarta țării lor ca SM al UE și al ZE. Fiind preocupați de reformele necesare în special în

¹⁰ Krugman, P. (2011), Mr. Keynes and the Moderns, Cambridge Conf., 18 June.

¹¹ Lehndorff, S., Tóth, A., Urban, H.-J. (2015), "Divisive integration. The triumph of failed ideas in Europe – revisited" (European Trade Union Institute – ETUI).

ZE, opiniile celor doi subliniază existența unei stări conflictuale demarcate de geografie – SM ale ZE de nord și SM de sud –, de economie și politici. Demarcarea/diviziunea dintre nordul și sudul ZE nu poate fi depășită decât printr-un *model confederativ și de cooperare* (confederativ and co-operativ model), aserțiunea de bază fiind necesitatea de a avea noi instituții comune cu o reală departajare a suveranității. Nu se mai poate înainta, spun autorii, cu ceea ce înseamnă descentralizarea suveranității (*devolution of sovereignty*) spre entități tehnice din arhitectura ZE și abordarea interguvernamentală dezordonată, realitatea demonstrând că ambele au dus numai la eșecuri.

Sunt de citat multe recomandări, de altfel expuse și în scrisoarea privind misiunea noului comisar pe probleme economice al Comisiei Europene (Gentiloni) și susținute de mulți alții, mai ales în legătură cu regulile fiscale ale UE. O dezbatere serioasă pe această temă ar putea duce la reconcilierea sustenabilității pe termen lung a datoriilor publice cu instrumente și politici mai puternice de stabilizare, precum și cu o acumulare de capital public al UE. Ambele recomandări se spune că nu ar necesita intervenție în tratatele UE, o bulversare care ar însemna deschiderea Cutiei Pandorei în actualul context și cu Brexitul deja dus până la capăt. Se propune ca *reducerea datoriei publice să se facă atunci când și unde este necesar*, întrucât nici cheltuielile bugetare făcute de guvernele individuale, conform unor realități bine cunoscute de birocrății UE, nu vor fi permanente, ca să necesite finanțări cu creșterea datoriei publice. Ca urmare, ar fi mai bine ca accentul să fie transferat de la deficitele bugetare anuale la sustenabilitatea pe termen lung a datoriei publice, cu luarea în considerare a poziției ciclice a economiei, ceea ce s-a prevăzut în „Fiscal Compact”. Dar, se subliniază, că mutarea accentului de la termenul scurt la cel lung se împiedică de „complexitatea și opacitatea regulilor impuse”. Ar fi necesare simplificarea, transparența și eficacitatea regulilor puse în aplicare, așa cum clamează European Fiscal Board (EFB). Acesta a sugerat implementarea unui singur indicator de performanță, ca plafon al ritmului de creștere a cheltuielilor nete pe o perioadă de trei ani, astfel încât reducerea datoriei publice să aibă loc atunci când cheltuielile nete pentru investiții pe termen lung se vor putea scădea din valorile lor predefinite. Calitățile acestui indicator sunt într-adevăr simplitatea, observabilitatea și crearea spațiului fiscal atunci când este necesar (Boitani și Tamburini).

O soluție propusă ar fi ca bugetul comunitar să aibă în vedere finanțarea unui „*Plan european de investiții sustenabile*”, ca parte a unei viziuni de dezvoltare a infrastructurilor publice fizice (mult rămasă în urmă), digitale și verzi, conectate cu ceea ce trebuie făcut odată cu sfârșitul crizei COVID-19 și redresarea economiilor SM. O șansă menționată este

combinarea redresării cu o mai bună protecție a mediului, ceea ce ar transforma și ceva din modelul economic actual. Abordarea ar fi *binevenită în contextul crizei pandemice*, prin prisma a două considerente reale: primul, BCE a reluat, în conduita politicii sale monetare, instrumentele „neortodoxe”, ceea ce se poate defini ca *noua înțelegere convențională a politicii monetare* a timpurilor noastre; al doilea, se înfrâng atacurile la independența consfințită a BCE.

Propunerea pentru o mai bună cooperare în coordonarea politicilor fiscale naționale ale SM, dar mai discret controlate, în sensul de a nu se crea confuzii în ceea ce se dorește de fapt, readuce în actualitate propunerile președintelui Franței, Emmanuel Macron, de la începutul mandatului său, pentru noi instituții supranaționale de decizie. Printre acestea se numărau crearea Ministerului European pentru Economie și Buget și a unui Parlament separat pentru ZE, cu defrișarea problemelor legate de numirea legitimă a ministrului și cu mandatul acestuia cât mai bine precizat. Credem că etapa a treia de îmbunătățire a funcționării UEM ar trebui să țină seama de insistențele mai vechi și mai noi din interiorul și din afara UE în ceea ce privește reformarea ZE. Criza COVID-19 ar trebui valorificată ca oportunitate.

În ceea ce privește *măsurile României* pentru asanarea crizei pandemice și a efectelor acesteia în spațiul comunitar, mult mai mari decât ale ultimei crize financiare, instaurarea situației de urgență pe teritoriul național a avut ca scop protejarea vieții și a sănătății oamenilor, în contextul menținerii activității economice la un nivel rezonabil prin măsuri bugetare și monetare. Acestea au cumulat relaxările asumate de Comisia Europeană, dar, repetăm, echilibrul macroeconomic pierdut încă din perioada precriză pandemică trebuie refăcut pe termen mediu.

2.2. Criza Coronavirus și constrângerile încăpățânate ale UE

Izbucnirile de infecții cu coronavirusuri noi în rândul oamenilor sunt întotdeauna de importanță pentru sănătatea publică și generează îngrijorare, în special atunci când există puține cunoștințe despre caracteristicile virusului, despre cum se transmite inter-uman, despre cât de severe sunt infecțiile și despre tratamentul lor.

Transmiterea inter-umană a fost confirmată, dar este nevoie de mai multe informații pentru a evalua dimensiunea acestei transmiteri. Sursa de agent patogen este necunoscută și ar putea fi încă activă. Țările EU/EEA ar trebui să se asigure că măsurile rapide și riguroase de prevenire și control al infecției sunt aplicate în jurul cazurilor detectate în EU/EEA, pentru a preveni viitoarea transmitere inter-umană susținută în comunitate și în unitățile sanitare.

Începută în Italia și presupusă ca nevenind direct din China, criza COVID-19 a devenit unealta distrugerii economiilor pentru întreaga Europă, focalizarea ei plimbându-se între Italia, Spania, Germania, Olanda, Marea Britanie etc. În mod normal, pandemia a orientat, cu o întârziere de o lună (conform specialiștilor epidemiologi, OMS), politicile publice spre om, asaltul privind în primul rând sistemul public de sănătate. Consecințele economice au depășit orice așteptări. Măsurile de izolare ale populației ca o stavilă a contagiunii – autoizolare, izolare impusă, carantină obligatorie – a distrus masiv lanțul de aur dintre angajator și angajați, dintre producător și clienți, fie că vorbim de cel național, fie de cel internațional. Ce poate să însemne practic o destructurare a structurii și relațiilor economice, „ajutată” și de închiderea granițelor, decât punerea la pământ a economiei globale.

Jan Zielonka, profesor de politici și relații internaționale la Universitatea din Veneția, ne atrage atenția că pandemia este pe cale să întărească sentimentele naționale și să ne întoarcem, prin izolare, la statele-națiune¹². Însă semințele naționalismului au fost sădite deja de partea întunecată a globalizării cu efectul judecăților perdante ale acesteia. Așa se întâmplă, ne spune istoria, întotdeauna când un fenomen inerțial care cuprinde întreaga omenire rămâne lipsit de o coordonare pe măsură. De data aceasta, crezul naționalismului că țara îi va fi lovită doar în ceea ce privește economia și moneda a fost excedat de lovirea ființei umane, fără de care nu poate exista economie în cel mai larg sens.

Principiul alocării optime a resurselor prin mecanismele pieței a devenit tot mai discutabil, în condițiile în care profitul era făcut pe piețe extinse – regionale și globale – și care implică transferul lui direct sau prin prețurile de transfer ale producției. Unde s-a aflat în acest proces omul și cum a fost tratat el prin alocarea resurselor prin politicile publice, mereu argumentate (se pare că doar de mascaradă) pentru binele omului, dacă sistemele de sănătate publice au fost găsite într-o situație precară chiar pentru o morbiditate normală? Aceasta este esența realității la care ne-a condus criza COVID-19, vizibilă cu o mare îngrijorare în Europa unde este integrată și România. Ce se poate întâmpla cu cei 500 de milioane de cetățeni ai pieței unice, când măsurătorile în costurile semnificative se reduc doar la termenii de producție? Desigur, ne întoarcem în „cotidianul” teoriei economice, ca și când totul este imuabil chiar și cu o pandemie.

Distanțarea socială, bună pentru a reduce apariția de noi cazuri de coronavirus, a avut și păcatul de a scoate la vedere distanța dintre realitate și necesarul de logistică al sistemelor

¹² Zielonka, J. (2020), „Has the coronavirus brought back the nation-state?”, Social Europe, martie.

publice de sănătate dat în grija statului de către cetățeni, serviciul public pentru care taxarea veniturilor acestora nu este chiar mică. Măsurile de izolare, dar și de a face față tratamentelor necesare, au încapsulat speranța falsă și perenă că „așa ceva nu ni se poate întâmpla”. Ele sunt raportate cu obstinație la deficite bugetare și scăderi de producție (bani sunt făcuți de oameni și nu invers!), ceea ce limitează deschiderea spre o strategie coerentă chiar și a Comisiei Europene. Pachetul de măsuri de sprijin face referire nu la întârzierea cu care a fost pus în mișcare, ci la dictonul că „*în timpuri speciale avem nevoie de măsuri speciale*”. O altă ipocrizie cu care este tratat de fapt cetățeanul european, urmată de activarea clauzelor de salvagardare ale TFUE.

Activarea ajutorului de stat, ca măsură de a asigura lichiditatea persoanelor și firmelor din resursele bugetare, nu mai cade, în sfârșit, sub incidența restricțiilor de a fi capitalizat entități ale statului chemate să producă mai mult pentru sistemul de sănătate, lucru care putea fi făcut mai de mult în lipsa spațiului fiscal. Vremea pandemiei, scăpată de sub controlul autorităților și a politicilor comune ale UE, a deschis și calea excepțiilor pentru a se putea cheltui în afara regulilor fiscale stricte, respectiv relaxarea acestora (noi pledăm că marile proiecte de infrastructură, nicicând începute în România, să fie făcute extrabugetar, în condițiile când pentru investiții nu există de ani buni spațiu fiscal, ca să nu spunem că bruma de bani este tocată în licitații publice fără finalitate. Unele proiecte sunt la licitații pentru studii de fezabilitate și fezabilitate!).

Pe 16 martie 2020, Eurogrupul vine să precizeze că SM pot pune în funcțiune la maximum „stabilizatorii automați”, care să permită lichidități pentru firme și populație (800 de miliarde în cazul Germaniei sau peste 50 de miliarde de euro în cazul Poloniei), măsurile respective fiind exceptate de a fi luate în considerație la evaluările SM de conformare cu regulile fiscale ale UE. Era și norma când Fondul de coeziune al UE era de numai 37 miliarde de euro. Andrew Watt¹³, șef al European Economic Unit la Macroeconomic Policy Institute, are dreptate să afirme că UE are nevoie de politici macroeconomice tari și nu de paliativele deschise prin „Six (or Two) Pack”, rămase de altfel pe hârtie, în condițiile în care regulile fiscale ale UE au fost în mod aproape continuu „într-un nor persistent de controverse” (under a persistent cloud of controversy), de la tratatul Maastricht (1991) care a stabilit criteriile de convergență. Watt ne spune că, în timp ce guvernele sunt eliberate de constrângerile regulilor fiscale, bugetele lor vor ajunge la „mila presiunilor pieței” în lipsa unui suport financiar comun

¹³ Watt, A. (2020), „Welcome but inadequate: European measures to counter the corona crisis”, Social Europe, martie.

(joint fiscal support), cum ar fi eurobondurile despre care se discută de la criza financiară încoace fără nici un rezultat. Tentația de a arunca mingea în curtea BCE a revenit, măsura relaxării cantitative fiind considerată una propice, dar cu conflictul dintre o politică monetară comună și cea fiscal-bugetară și mai individualistă la nivel de SM.

BCE, preocupată de transmisia uniformă a impulsului monetar în SM ale ZE, a trecut de la un pachet monetar prudent, bazat pe trei piloni – sprijin pentru lichiditatea băncilor, condiții mai favorabile pentru refinanțarea operațiunilor pe termen lung (LTROs) și o expansiune țintită a relaxării cantitative pentru a preveni creșterea dobânzilor - , la ceea ce a declarat ulterior economistul șef, Philip Lane: „angajamentul de a folosi în totalitate flexibilitățile” permise de regulamentele BCE, atunci când este vorba de programul de cumpărare de active (APP - asset purchase programme). Deci, se poate extinde acest APP, în funcție de condițiile pieței monetare, la diferite clase de active în diferite SM, ceea ce ulterior s-a și făcut.

Iată că a trebuit ca un fenomen complet scăpat din vedere să poată produce la mari distanțe în timp (ca și criza SARS de acum un deceniu și ceva) ceva învățăminte, pentru ca UE să reflecteze la constrângerile care au măcinat SM de ani buni. Să nu uităm și de cele din timpul și după criza financiară începută în 2008, care au produs și încă produc tensiuni, schisme și întâzieri în reformele clamate la nivelul UE, dar, cel mai rău se pare că a fost exit-ul Marii Britanii din UE. Considerentele DDD – deriva, distrugerea, dispariția UE – în atenția multor analiști și oficiali par să aibă o noimă în fața asaltului unui virus mortal asupra *Omului dat în grija guvernelor*, fiecare cu o opinie asupra cât de multă Europă avem nevoie.

Fie integrarea a luat o altă cale decât cea inițială, fie nu se înțelege măcar în ultimul ceas că, în lipsa Uniunii Politice - această umbrelă largă și cuprinzătoare - tot ce se considera comunitar sau comun în toate dimensiunile mai jos de ea nu vor avea nicicând capacitatea de a mobiliza ceva mai ușor resurse pentru orice eventualitate. Dacă privim numai la modul în care se acționează cu privire la reformele UE sau la reformarea ZE, avem imaginea unui evantai de opinii ale SM tot mai greu de consensualizat, din lipsa unei foi de parcurs nu pe domenii, ci a Uniunii Politice care trebuie să o facă coerentă și credibilă pentru SM. Dacă privim la modul în care lucrează Comisia Europeană cu comisarii ei, se întâmplă cam același lucru ca la schimbarea guvernelor naționale. Se schimbă brusc direcția în spiritul continuității, dar pasul pe loc pare mai mult decât evident, iar o criză ca cea COVID-19 te găsește nepregătit. Situația devine tot mai dificilă cu trecerea timpului care marchează nu venire liniștită la masa

negocierilor, ci o mai mare încrâncenare ca urmare a efectelor unor constrângeri din regulile UE, care, culmea, nu țin cont exact de ceea ce era un mare activ al Uniunii, diversitatea.

Arhitectura instituțională a UE, considerată ca sustenabilă, își adâncește fisurile prin propriile încăpățânări, iar regulile comunitare duse până în pânzele albe demonstrează că nu duc la dezvoltarea convergentă a SM, ci chiar o slăbesc atunci când instrumentele suport ale UE sunt diferențiate pe SM, și mai ales condiționate după criterii ad-hoc (vezi noua condiționare a accesului la fondurile structurale). Se pare că sunt *SM care nu mai suportă o Uniune în care puțini sunt profesori și alții mulți sunt elevi*, ba mai mult, unii dintre aceștia din urmă sunt priviți drept cârcotași. Desigur, în mintea multora este de neacceptat oprobiul venit de la nu știu ce comisar, unii încă fără legitimitate, care se erijează în primul-ministru al Uniunii pe domeniul lui și atacă un guvern național. Tot așa devine tot mai discutabilă obiectivitatea unui raport făcut de câțiva birocrați, al căror nume este greu de aflat după cum și sursele lor de documentare, raport asumat apoi la nivel de Comisie sau Consiliu ca document absolut. Comisia, Consiliul sau PE s-au întrebat vreodată dacă nu cumva faptul că Polonia, Ungaria sau România și Italia au devenit centrul criticilor, cauza ar fi chiar modul lor de lucru? Credem că a sosit de mult momentul ca UE să facă analize la nivelul birocraților atotștiutori, și ajutați cu bune intenții în propriul lor interes de diverși naționali ai SM, unde se greșește dacă cetățenii europeni în alegerile lor electorale naționale vorbesc de ieșirea din ZE sau din UE.

O explicație ar fi că Uniunea, prea mică în mândria realizărilor ei, a permis, ca în cadrul instituțiilor ei de vârf, să devină posibilă translatarea luptelor interne dintr-un SM la Comisie sau Parlamentul European sau a desconsiderat suveranitatea națională a unor SM ca activ al diversității Uniunii. Diversitatea și egalitatea de drept a SM, conferite de TFUE, merg mână în mână, ele ar trebui să-și găsească manifestarea în dinamica integrării.

COVID-19, în lipsa coordonării la nivelul UE a creat confuzie și inacțiune, iar acest lucru duce la fragmentare, inclusiv din cauza stilului de cooperare al Germaniei cu partea sudică și sud-est europeană. Cu alte cuvinte, așa cum se exprimă Mario Panete și Matteo Luchesse¹⁴, UE a răspuns inadecvat crizei pandemice, la fel ca în cazul crizei financiare. Neconcordanța măsurilor a fost evidentă – UE a închis granițele când multe SM au făcut-o deja, iată un exemplu de anvergură ca efecte – când chiar conclavuri ale UE pentru coordonarea unor acțiuni s-au încheiat fără vreo decizie în timpuri de urgență.

¹⁴ Panete, M.; Luchesse, M. (2020), „Here we go again: Europe’s inability to face the coronavirus crisis”, Social Europe, martie.

Nu se va putea ieși din criza economică a SM, devenită deja certă, cu programele de austeritate dictatoriale, ea nefiind determinată de un șoc ciclic, iar această specificitate ar trebui să dea de gândit SM care și în aceste condiții rămân inflexibile. Este meritoriu, totuși, că Mario Centano, șeful Eurogrupului, a cerut măsuri semnificative din partea guvernelor SM care să completeze pachetul de relaxare cantitativă a BCE, mesajul lui alăturându-se celui al guvernatorului Băncii Portugaliei, Carlos Costa, de „flexibilizare a disciplinei fiscale și a ajutorului de stat”, propunând să fie emise „*coronabonds*” comune UE pentru a se evita o criză a datoriilor suverane de tip tradițional, denumite apoi de către Giuseppe Conte, premierul Italiei, „*European Reconstruction Bonds*”.

Semnele recesiunilor din țările europene așa zis emergente, fie ale UE, fie altele din continent, scot la iveală declinul evident, mai mult decât posibil, capabil ca, după 2-3 ani de la pandemie, să producă mai multe cifre în roșu.

De altfel, după spusele lui Yanis Varoufakis, fost ministru de finanțe al Greciei (comentariu de la DiEM25 – Activism): „The Coronavirus is going to accelerate the post 2008 Crisis”. În opinia sa criza financiară nu s-a terminat nici în prezent, ea s-a transformat mereu în alte forme, a călătorit prin toate continentele, a făcut ca sistemul capitalist în timpul pandemiei să fie „de nerecunoscut în termenii de referință de dinaintea anului 2008”. Criza coronavirus nu a făcut decât să „adâncească și să accelereze nicicând terminata criză care a început în anul 2008 Când criza COVID-19 a venit în scenă, a găsit capitalismul global stând pe o bulă de datorii private creată de băncile centrale în numele capitalului financiar”.

2.3. Criza Coronavirus și antidotul „whatever it takes”

Multe din temerile exprimate de către economiștii de notorietate, mai ales din cei care au intuit sau prevăzut criza financiară (Nouriel Rubini, Joseph Stiglitz sau mulți alții apăruți „după război”) au exprimat temeri că lumea se va confrunta cu o „lebadă neagră”. Criza coronavirus a adus-o practic în actualitate și ea testează capacitățile manageriale ale lumii de a gestiona o criză de anvergură a unei pandemii care afectează toate domeniile vieții sociale. În atenția primară sunt sistemul de sănătate de pretutindeni și relațiile de muncă pentru a termina cu solidaritatea formală și informală între cetățeni, instituții și state. Concretizarea unor temeri este un moment de trezire asupra raportului dintre cantitativ și morală în economie, dar, ca de obicei, trecerea într-un fel sau altul peste ele subțiază, spre ceea ce este „normalitatea” timpurilor prezente – uitarea lecțiilor majore trăite – toate discursurile politice.

Explozia pandemiei globale COVID-19 denotă o iresponsabilitate a statelor care pretind să aibă totul sub control, dar se constată că exact acolo unde ar fi trebuit să-și asume cele mai mari responsabilități, ca sănătatea publică, - căci nimic în lumea asta nu funcționează fără omul sănătos – datele concrete denotă lipsa de interes pentru finanțarea cercetărilor în domeniul virusologiei, a controlului ca noi viruși să nu apară din comportamente umane sau a măsurilor de prevenție dublate cu echipamentele necesare. Criza coronavirus nu poate fi interpretată ca o simplă lebădă neagră. Poate alături de criza financiară, acum oarecum combinată, criza coronavirus ar trebui să dea de gândit cu ceea ce trebuie de făcut în toate domeniile vieții sociale, începând cu economia în cel mai larg sens.

Criza financiară declanșată în 2008 s-a caracterizat printr-o mare putere de contaminare a sistemelor financiare din toate țările lumii, oamenii suferind din alte motive decât cele de sănătate. Criza coronavirus are o putere de contaminare deosebită prin efectul de răspândire asupra oamenilor, fiind o *veritabilă contaminare completă*. Cum înainte de criza coronavirus s-a cochetat foarte mult cu posibilitatea unei alte crize financiare și economice, avem acum imaginea unei contaminări complete, îngemănarea riscurilor economice cu cele de sănătate, tot la scară globală. Începem să ne întrebăm dacă noțiuni ca pandemie și contaminare mai țin de un domeniu specific sau tind să se generalizeze și să se topească în fenomenul larg al globalizării. De unde și cum, cele două fenomene – pandemie și contaminare - au ajuns să caracterizeze procese mult mai complexe ale relației om – natură, economie – resurse, politici – social?

Răspunsul constă în responsabilitatea individuală și colectivă, un sens al datoriei personale și instituționale, comportamente individuale și politici instituționale pentru semenii. Criza coronavirus este o trezire la o realitate pentru care nimeni nu a fost suficient de pregătit, ca urmare a suficienței continue de care dă dovadă politicul, iar când criza trece se uită toate lecțiile cu care s-ar putea lupta împotriva riscurilor viitorului. Completa contaminare prin ceea ce presupune o pandemie ar trebui să ne ofere o oportunitate de a rejudeca multe din aspectele care ne orientează viața curentă cum ar fi raportul dintre stat și piață, democrație și libertate, drepturile omului și moralitatea acestora, resurse și mediu, creștere economică și dispersia beneficiilor acesteia, invidia și acomodarea omului la ea etc.

Whatever it takes să fie antidotul? Se tot spune că utilitatea abordării crizei COVID-19 prin ceea ce ar însemna „whatever it takes” ar fi o soluție a momentului pentru o lungă perspectivă de acalmie de care are nevoie lumea globală de azi. Acest lucru invită la o cooperare mult îmbunătățită între statele lumii, între cetățenii unei țări, în cadrul organismelor

și mecanismelor internaționale, exact ca într-o lume deja divizată și supusă prin forța lucrurilor unei izolări mai mari. Izolarea are justificare prin grija de acum față de om, dar oare este vorba de semenul în accepțiunea biblică sau de a nu-l pierde ca forță de muncă? Suspiciunea este că nu moralitatea față de semen este motorul grijei, ci necesitatea revenirii la funcționalitatea normală a sistemului economic existent, după modelul asanării crizei financiare care, totuși, nu a fost o contaminare completă om și economie.

De data aceasta, nu mai este vorba de simpla testare a rezilienței sectorului medical, ci de afectarea sistemului de relații umane, informale sau instituționale, pe care se bazează funcționarea societală și dacă acest sistem mai poate continua în forma actuală. Dacă răspunsul este da, atunci să fim siguri că bucla unor crize din ce în ce mai cuprinzătoare de neliniște socială pe care să dărâme totul (vezi multiplicarea manifestațiilor de stradă din mai toate țările lumii care pot oferi mai mult semenilor) se va repeta cu o gravitate sporită. Este o lecție a ultimelor două decenii, tratată doar secvențial după vorba lui nenea Iancu Caragiale.

Impactul extensiv, în profunzimea sistemului economic al crizei COVID-19 impune, după cum evoca Lucretzia Reichlin¹⁵, profesor la London Business School, fost director pentru cercetare în cadrul BCE, o coordonare a acțiunilor globale în managementul crizei. Criza economică care se prevede, suprapusă cu criza COVID-19, pare să nu semene cu nimic din ceea ce a fost cunoscut drept crize anterioare. Nu există un precedent atât de grav, iar acest lucru va face dificilă evaluarea corectă a evoluțiilor viitoare în plan economic național și global.

Trebuie avut în vedere că o criză poate fi amplificată de tipul de reacții la ea în raport cu rigoarea măsurilor puse în aplicare, iar comportamentele umane – eufemistic numite ca „market feelings” – pot merge spre limita raționalului, ceea ce face ca măsurile să nu aibă efectele scontate. În plus, măsurile ad-hoc ale țărilor individuale pot avea efecte pe timp limitat, dar perturbatoare pentru alte țări. Toate acestea impun o acțiune coordonată la un nivel internațional, ceea ce presupune un guvern global, a cărui lipsă se pare că este simțită tot mai mult chiar în alte împrejurări de decizii la nivel global de tip G-7 sau G-20 (schimbările climatice, stabilitatea sistemului financiar internațional etc.). S-a văzut că măsurile luate de state individuale au pus în evidență slaba lor echipare ca măsurile să fie efective, după cum direcționarea lor sectorială aduce dificultăți altor sectoare de activitate.

Coordonarea Plus atinge și acum domeniul fiscal și monetar, stimulentele momentului din ambele direcții trebuind să fie efective, cu condiția să nu destabilizeze economii și sisteme

¹⁵ Reichlin, L. (2020), „Covid 19 is an opportunity for Europe”, Social Europe, martie.

financiare. Frontul fiscal pare să fie în prima linie, cel monetar făcându-și datoria cu mult peste instrumentele din dotare (trecerea la relaxarea cantitativă – QE –, pentru care nu se cunoaște nici azi rețeta de a ieși din ea), deși au apărut imediat angajamente ale celor mai importante bănci centrale de a relua QE pentru a acoperi necesitățile de lichiditate și de a stimula accesul la ele prin alte scăderi de dobânzi de bază.

2.3.1. O analiză a impactului crizei coronavirus

Contextul declanșării crizei COVID-19 a fost unul complicat de războiul comercial SUA – China, de sesizarea scăderii ritmului de creștere economică în unele țări considerate locomotive ale economiei globale (Germania, China), de creșterea riscurilor derivatei economiei globale spre criză, cu tot efortul făcut de unele bănci centrale (FED, BCE, Banca Angliei, Banca Japoniei) de a susține creditarea și de a nu se intra în deflație. Criza la care facem referire a adus imediat stricăciuni lanțurilor de producție, comerțului internațional și unor întregi sectoare de activitate (transporturi, alimentație publică, industria hotelieră), punând în pericol oferta, iar slăbirea cererii, inclusiv prin orientarea ei spre domeniile cel mai puțin asigurate prin politici publice de prevenție a unei pandemii, a avut nevoie de stimuli fiscali majori.

O sincronizare a descreșterii economice în lume este mult mai periculoasă decât sincronizarea creșterii. Ea duce spre recesiuni profunde în cele mai multe cazuri, iar ieșirea din această sincronizare necesită un timp mult mai îndelungat, mai ales în cazul economiilor deschise. Criza COVID-19 a creat noi tensiuni între state, prin măsurile de izolare impuse de guverne, iar scăderea apetitului pentru investiții și în consumul gospodăriilor s-a văzut cel mai bine în prăbușirea prețului țițeiului.

Se presupune că, deocamdată, comportamentul de consum nu se schimbă, dar chiar lipsa de mobilitate îl va afecta în descreștere, ceea ce determină un *șoc asupra ofertei: scăderea producției, șomajul tehnic și structural, închiderea firmelor, falimente*, dar atenție, în condiții de forță majoră. Această povară trebuie preluată de cineva, iar aici s-a avut în vedere implicarea guvernelor și a băncilor centrale din punctul de vedere al responsabilității publice imediate.

Fenomenologia disfuncțiilor create de criza coronavirus prin măsurile de stăvilire a pandemiei ar trebui privite *prin prisma eșecurilor și a oportunităților*. În scenariu trebuie avută în vedere varianta cea mai neagră, a unui posibil dictator născut din măsurile de izolare și care ar dispune de câteva recipiente cu un virus care poate omorî mari părți dintr-o populație. Acest lucru poate fi făcut fără a demonstra nici un fel de expertiză, iar efectul asupra economiei ar fi un dezastru total. La mijloc este problema interacțiunii umane care, într-o societate digitală,

devine mai puțin de actualitate și este un colac de salvare pentru modul de lucru al instituțiilor și companiilor.

Cea mai importantă oportunitate este *crearea unui nou management al unei crize globale de tip cuprinzător, complet și competent*, în sensul celor descrise, care să beneficieze de un pol de resurse comune semnificative, imediat accesibile și nu mobilizate doar în caz de crize de asemenea anvergură. Acest punct forte, din păcate, deși declarat, comportă dezbatere interminabile mai ales din punctul de vedere al resurselor de adus și de pus în comun (exemple sunt cele ale Uniunii Bancare sau a instrumentului bugetar pentru ZE). În plus, după multe opinii¹⁶, ar fi o greșeală a se lua talle-qualle lecțiile ultimei crize financiare, chiar dacă în anumite limite criza pandemiei poate fi comparată cu criza financiară globală declanșată în 2008.

Delimitarea față de ceea ce a funcționat acum 11 ani în asanarea crizei financiare se pare că este necesară prin *diferența de natură a celor două crize*. În timp ce criza financiară globală a fost în principal un șoc financiar plătit scump de economia reală, *criza pandemică nu este una ciclică* (slavă Domnului!), ci una de sănătate publică. Ea a antrenat, prin măsuri draconice - închideri de agenți economici, interzicerea transporturilor, a întrunirilor publice, presiune pe sistemul financiar etc. – un șoc direct asupra economiei reale cu consecințe asupra afacerilor, forței de muncă și a băncilor. Prin prisma inversării lanțului de șocuri, se argumentează de ce acele „big bazookas” aplicate prin politica monetară a anilor 2008 și 2009 nu sunt aplicabile acum unei crize de sănătate publică. Atunci a existat un spațiu de manevră al băncilor centrale care, încă înainte de COVID-19, s-a îngustat enorm cu solicitarea că este rândul guvernelor să intervină, aspect asupra căruia am tratat cu alte împrejurări. Normalizarea în politicile monetare a fost întreruptă, iar revenirea la instrumentele neortodoxe pare o adevărată anomalie. Este scăpată din vedere chiar premoniția pentru o altă criză financiară viitoare despre care s-a vorbit mereu în ultimul timp, poate mai gravă decât cea abia depășită (un fel de a spune), ceea ce înseamnă limitarea opțiunilor băncilor centrale de pe acum.

Este criticat faptul că *se atacă efectele crizei pandemice*, lucru făcut și așa cu întârziere, și nu cauza primară, scăparea de sub control a coronavirusului, ceea ce înseamnă aplecarea asupra infrastructurii sistemului sanitar public lăsat de izbeliște și asupra cercetărilor din domeniu subfinanțate decenii la rând. Contextul disensiunilor tradiționale este transferat în această zonă, iar greutatea ajungerii la un consens de alură globală va stimula efecte negative

¹⁶ Roach, Stephen S. (2019), „The false crisis comparison!”, Project Syndicate, 23 dec.

ale crizei pandemice. Orice introspecție postcriză pandemică trebuie să aibă în vedere că „manualul” de asanare al crizei financiare a privit creșterea economică cantitativă (spune Roach), inducând și întărind un comportament uman spre materialitatea vieții, în timp ce criza pandemică atrage atenția asupra lipsei acute și de mult timp a preocupării pentru creșterea economică calitativă. Acest fapt a întors pe dos și beneficiile inițiale ale globalizării atunci când se spera că ea este un joc cu miză câștigătoare pentru toată lumea.

2.3.2. O analiză a limitării crizei pandemice

Istoria economică atestă reziliența modelului economic modern după șocuri, dar de data aceasta revenirea trebuie să înceapă cu izolarea coronavirusului și înlăturarea cauzelor care ar putea să facă să revină orice virus pandemic. Ca urmare, focalizarea pe scheme de politici monetare și fiscale sunt în linia a doua a frontului de luptă cu o criză pandemică, în primul rând îndreptată împotriva sistemului de sănătate publică, primă speranță de viață a populației, cu încrederea și așa disipată de ultima criză financiară. Lipsa de încredere divide lumea și nu o unifică, la un moment în care *consensul pentru o acțiune comună globală este împiedicat de urgențele naționale obiective prin prisma fotoliilor politicului (!)*. Acest lucru face ca măsurile comune să fie luate numai când este deja prea târziu, iar eficiența lor s-a dovedit a fi mult sub așteptări. Pertractările din sânul UE sau al ZE dintre nord și sud sunt exemplul peren și actual al dificultății ajungerii la un consens regional, ceea ce ne îndreaptă atenția spre ce s-ar putea face la nivel global.

Antidotul „*whatever it takes*” declarat, dar greu de ajuns la el, aduce la lumină prima responsabilitate a guvernelor, aceea de a menține afacerile în viață, după cum susțin Emmanuel Saez și Gabriel Zucman¹⁷. Pentru a se preîntâmpina precipitarea spre o recesiune profundă și de lungă durată, guvernele trebuie să devină „plătitori de ultimă instanță pe termen scurt”, spun aceștia. Trebuie plătiți salariații disponibilizați în orice fel de șomaj și costurile de funcționare ale firmelor, astfel ca nici acestea să nu fie lichidate și nici salariații să nu fie concediați definitiv. Multe guverne au recurs la compensări, ceea ce frapează cu încrâncenarea pentru austeritate clamată în timpul crizei financiare sau cu un prag al deficitului bugetar.

În final, însă, economia nu poate renunța definitiv la regulile de aur ale echilibrelor macroeconomice, iar bulversarea finanțelor unei țări trebuie considerată temporară. Revenirea devine problematică, pentru că *o situație creată de pandemia coronavirus nu poate lăsa lumea după la fel ca înainte de ea*. Lecțiile învățate sperăm că nu vor fi uitate! *Coordonarea globală*

¹⁷ Saez, E.; Zucman, G. (2020), „Keeping business alive: the government will pay”, Social Europe, martie.

se impune mai mult ca oricând, dincolo de măsurile luate individual sau în grup de statele lumii. Coordonarea la nivel global trebuie să includă, de acum încolo, lecția întreruperii contactului între oameni, într-un fel *interacțiunea* dintre ei, care este *motorul economiei*. În lipsa mijloacelor de a contracara pandemia observată în toate statele luate prin surprindere – și acest lucru a fost explicat prin delăsarea în domeniile în care statul avea cea mai mare responsabilitate față de cetățenii săi – singura soluție imediată a fost limitarea sau interzicerea inter-relaționării umane, ca cel mai eficace mijloc de a opri contaminarea. Este lecția cea mai importantă când lipsește prevenirea echivalată cu lipsa de viziune politică pentru sănătatea ansamblului societății, sănătate în care este inclusă economia în întregul ei.

Schimbarea esențială pentru întreaga omenire înseamnă, în termeni simpli, coordonare globală și fonduri de risc globale, care să poată prelua imediat dificultățile de lichiditate și de creditare pe care nu toate statele le pot opera în timp real. Partajarea riscurilor devine o temă acută, între stat și piață, pentru care este nevoie de educația cetățeanului și de o altă cultură politică decât cea decăzută a prezentului.

Lipsa de solidaritate între guverne și piață „recomandă” să lichidezi afacerile și să trimiți lucrătorii acasă, cu o brumă de ajutor de stat, întrucât nu există rezerve ca urmare a politicilor publice „făcute pe sârmă” și pe aserțiunea că poate nimic surprinzător nu se va întâmpla. Când la mijloc este existența umană, definitivă pentru societatea globală și evoluția ei spre progres și dezvoltare, de abia atunci ne dăm seama care este scopul ultim al multor echilibre macroeconomice urmărite și, mai ales, al soluțiilor de restabilire și/sau de menținere. *S-a putut observa cu ce viteză se poate destructura o economie prin forțele pieței, după cum reacția guvernelor a avut loc după ce tăvălugul a pornit.*

2.3.3. Coordonarea globală - o necesitate

Analiști și experți de pretutindeni vorbesc că timpul planetar al pandemiei COVID-19 nu seamănă cu nimic din ceea ce se cunoaște. Noutatea constă în soluția prin cum se pot *atenua simultan* efectele stării sistemelor medicale, mai toate în derivă și luate prin surprindere de lipsa de interes focalizat al guvernelor pentru sănătatea publică, în general, și cea în fața unei pandemii de anvergură, prin mijloace politice și efectele măsurilor de a sprijini căderea economiei pe termen scurt. Infuziile necesare de bani au devenit considerabile, apreciate la 5-10% din PIB, fie direct din partea guvernelor, fie indirect din partea băncilor centrale (a mai presupune indirect finanțarea economiei, prin monetizare, de către băncile centrale a devenit

ceva de domeniul trecutului), iar fără ele riscul costurilor pandemiei este exclus să poată fi stăpânit.¹⁸

Am mai strecurat ideea de coordonare internațională care este avansată de multe personalități și analiști, dar pentru situația în cauză ea are un înțeles cu totul deosebit. În opinia exprimată de Shang-Jin Wei¹⁹, stimulentele pentru economie au nevoie de un program coordonat internațional, o criză globală atât de apropiată nu poate fi atacată cu acțiuni individuale ale țărilor lumii. În cazul stimulentele fiscale există *două pericole majore*. Primul și imediat este *transferul efectelor lor altor producători din afară*. Al doilea, se poate ajunge la *o creștere dezordonată a datoriei globale publice* fără precedent. Ambele efecte ar putea fi minimizate, în condițiile în care simultan toate țările își stimulează cererea agregată, condiție în care ratele de schimb vor avea modificări mici, iar dobânzile vor converge spre un nivel suportabil. Problema este ca toate țările să beneficieze de cererea globală nou stimulată și care poate pune în mișcare mecanismele de producție în paralel în toate țările.

De această manieră pot fi cruțate țările mici și medii, unde pericolul închiderii afacerilor și concedierilor nu face decât să agraveze simultan omul și economia, iar recesiunea să devină și mai profundă prin contagiune. Acum rolul, fie al FMI sau G-20, fie al amândurora, trebuie să se manifeste *nu numai pentru prezent, ci și pentru viitor*. Pierderea suflului sectorului privat are costuri greu de cuantificat, când legăturile dintre antreprenori, angajați și clienți sunt distruse, știindu-se că refacerea lor din cenușă poate fi gândită numai pe termen lung. Ceea ce se impune, spune Shang-Jin Wei, este *o nouă formă de asigurare socială*, care să ajute angajații și afacerile, iar acest lucru înseamnă o legislație globală prin care guvernele să devină plătitori de ultimă instanță. Prin această formă, un mediu de afaceri în „hibernare” își poate plăti angajații și nu să-i concedieze, iar firmele să-și plătească facturile care curg în această perioadă. Accesul la beneficiile unei astfel de asigurări trebuie să se facă cât mai simplu, pentru a se evita falimentele și reangajările. Fără îndoială, detaliile nu par simple, dar să fim atenți la unele avantaje ale asigurărilor în care guvernul devine plătitor de ultimă instanță.

Cu o asigurare socială de acest fel, spune analistul citat, se întrevăd câteva avantaje: (1) mediul de afaceri își poate reduce până la zero activitatea fără ca firmele să-și piardă banii, ceea ce le va trimite în faliment; (2) nu cauze economice duc la o limitare a activității firmelor cu efecte de recesiune, ci o pandemie, și aceasta este trecătoare; (3) o pandemie își disipează efectele economice diferențiat pe sectoare de activitate, în timp ce o recesiune înseamnă

¹⁸ Reinhart, C. (2009), „This Time Truly Is Different”, Project Syndicate.

¹⁹ Shang-Jin Wei (2020), „Beating COVID-19 and the Economic Pandemic”, Project Sydicate.

scăderea generală a cererii cu afectarea tuturor sectoarelor. Costurile medii ale guvernelor pentru o astfel de schemă ar fi de 3,75% din PIB, urmând a se închide în propriul lor bilanț cu majorarea datoriei publice. Este un lucru bun sau nu? Fostul președinte al BCE, Mario Draghi, cel cu celebrele cuvinte că „va face totul ca să salveze euro”, afirma că va trebui a ne învăța să trăim cu datoriile publice mai mari; în caz contrar, vom intra în una din cele mai profunde recesiuni economice prin faptul că alternativa de a fi îngrijorat de ea în atare condiții ar însemna distrugerea permanentă a capacităților de producție pentru economie și a bazei fiscale pentru stat, lipsindu-l de capacitatea de a oferi credite guvernamentale.²⁰ Un program bine gândit în care guvernele devin plătitor de ultimă instanță are și avantajul de alinare atât a mediului de afaceri cât și a angajaților de orice fel, în timp ce lichiditatea pompată prin el afectează într-o mai mică măsură scăderea consumului sub limitele de la care reluarea activității economice devine problematică prin prisma costurilor. Regula ar fi ca pomparea temporară de lichiditate în economie și familiile lor mențin o bază fiscală până când pandemia trece.

Citându-l pe Yuval Noah Harari²¹, a alege ca lumea să nu fie unită înseamnă să pregătești terenul pentru o viitoare catastrofă și mai mare. În schimb, o solidaritate globală prin cooperare și coordonare ar fi „o victorie nu numai împotriva coronavirusului, ci împotriva tuturor epidemiilor și crizelor viitoare care ar putea asalta omenirea în secolul XXI”. La rândul lui, Nouriel Roubini, se întreabă cât de profundă va fi actuala „Mare Depresiune”, în opinia lui depășind-o pe cea izbucnită în 1929. Aserțiunea lui vine din constatarea că efectele pandemiei COVID-19 au intrat într-o spirală necontrolabilă, urmare a nepregătirii pentru ea, întârzierii și insuficienței măsurilor puse în mișcare. Acest lucru ne face să asistăm la plusuri enorme în banii pe care guvernele vor să îi distribuie și în cei pe care băncile centrale vor să îi împingă în economie, din păcate prin finanțarea monetară a guvernelor și chiar a firmelor.²²

Roubini ne spune că șocul COVID-19 a fost în egală măsură mai rapid și mai sever decât cel al crizei financiare globale din 2008 și chiar al Marii Depresii a anilor 30, din secolul trecut. Argumentul susținut este că, în episoadele de șoc istorice deja, amintite, trei efecte care au afectat lumea – prăbușirea burselor cu peste 50%, înghețarea creditării, falimentele, șomajul de peste 10% (la tineri și de 40%) și contractarea PIB cu 10% - s-au întâmplat în 3 ani, în timp ce acum, aceleși efecte le-au trebuit doar trei săptămâni, și au „șansa” să se agraveze. Acest fapt arată că toate componentele cererii agregate, reprezentate de consum, cheltuielile de

²⁰ Draghi, M. (2020), Editorial publicat în Financial Times, martie.

²¹ Harari, Y. N. (2018), „Sapiens”, „Homo Deus” sau „21 Lessons for the 21st Century”, Random House Books.

²² Opinie ING Tink, „A greater epression?”.

capital și exporturi, sunt în cădere liberă și fac problematică forma revenirii. În opinia lui Roubini, contractarea și revenirea economică nu mai poate fi nici în formă de V , U sau L (contractie cu stagnare), ci mai degrabă I , cu semnificația prăbușirii piețelor financiare și a economiei reale.

Scenariul global presupune coordonarea măsurilor de stopare a contagiunii, după modelul Chinei, mobilizarea imediată a medicației și terapiilor cunoscute la scară globală, știind că realizarea unui nou vaccin, testarea și aplicarea lui are nevoie de 18 luni, în paralel cu stimuli fiscali fără precedent. Un moment al acestei coordonări a fost ținerea summit-ului G-20, din 26 martie 2020, sub președenția regelui Salman al Arabiei Saudite. Reuniunea G-20 a fost un „summit de urgență” dedicat coordonării dintre guvernatorii băncilor centrale și miniștrii de finanțe ai celor 20 de state cu organizațiile internaționale pentru a dezvolta și oferi "asistență financiară internațională adecvată".

Liderii G-20 au promis injectarea a 5000 de miliarde de dolari în economia mondială, ca mesaj al implicării lor în coordonarea răspunsului global la pandemia coronavirus.

3. MODELUL ECONOMIC ȘI ECONOMIA GLOBALĂ. PROBLEME PE AGENDA ROMÂNIEI

Modelul economic dominant este supus analizelor de posibilă continuitate, după criza financiară începută în 2008, în ceea ce privește eficiența și credibilitatea aplicării lui. Unele eșecuri s-au repercutat și asupra economiștilor de profesie, a căror reputație, indiferent de titluri, a cunoscut o erodare. Nu o dată, în textele noastre, am glosat asupra reticenței politicianilor de a-i mai implica, o cauză fiind prognozele greșite și soluțiile date cu multă întârziere, devenite inaplicabile la noile realități în schimbare. Întrebarea „Economiștii încotro?” rămâne inclusiv în România.

3.1. România 2040

Exercițiul consacrat *Modelului economic pentru România în UE – Orizont 2040* a fost demarat cu mai multă fermitate în anul 2018, sub egida Academiei Române, Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie și la inițiativa Asociației pentru Studii și Prognoze Economico-Sociale (ASPES), în parteneriat cu Asociația Generală a Economiștilor din România (AGER), Asociația Facultăților de Economie din România (AFER), Academia de Studii Economice (ASE) București, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C.

Kirițescu” (INCE), România Durabilă, Societatea Academică de Management din România (SAMRO), Asociația Confederațiilor Patronale din România (ACPR) și Alianța Națională a Organizațiilor Studențești din România (ANOSR). Câteva concluzii rămân în competența Forumului Național²³, care va încheia demersul în primăvara anului 2020. Diagnoza cu evaluarea tuturor resurselor a fost un exercițiu util, trecut prin filtrele politic, economic și social, demonstrând mereu decalajul dintre așteptări și posibilități.

Cum posibilitățile de realizare a așteptărilor țin aproape exclusiv de modul în care politicul folosește resursele de orice fel, îngrijorează o concluzie formulată de economistul Eugen Dijmărescu, și anume că „*nu avem curajul ca, în căutarea responsabilităților pentru un model economic eficient, să nu ne privim cu sinceritate pe noi înșine*”. Cităm din prezentarea sa la una dintre dezbaterile dedicate temei semnalate: „*România este captivă unor instituții extractoare (care absorb de la mulți pentru puținii elitei alese), atât pe plan politic cât și în economie, și niciun salt înainte, altfel decât statistic, nu se poate face fără înlocuirea lor cu instituții inclusive, care să aibă drept caracteristici deschiderea (să se țină seama de opiniile și implicarea tuturor, până la ultimul) și distributivitatea (să împarți până la ultimul)*”. Concluzia este simplă: creștere economică nu înseamnă și dezvoltare, iar acest handicap trebuie depășit prin înțelegerea corectă a setului de politici care fac ca modelul economic să fie funcțional pentru toți cetățenii.

(1) Pe fond, *modelul economic românesc* trebuie să răspundă caracteristicilor celui european, care a adus prosperitate cetățenilor UE, cel puțin până la un punct.

(2) Credem că aici România are două probleme care trebuie depășite: (a) *conlucrarea internă privind sănătatea mixului de politici economice și monetare*, un principiu care nu este strict legat de trecerea la moneda unică, ci de sănătatea unei economii; (b) în plan extern este nevoie de depășirea „*încăpățânării*” unor state membre ale UE – care au profitat de introducerea euro și le-au adus beneficii nete – de a se trece cu fermitate la *uniunea fiscală*.

Cu cât statele membre care nu au adoptat euro se plâng de un bilanț nefavorabil între dezavantaje și costuri, tot atât se plâng statele puternice din zona euro, în numele popoarelor lor, de pierderea câștigurilor realizate pe seama altor state membre, odată cu trecerea la o uniune fiscală, care să ne apropie de uniunea politică ce are nevoie de transferuri fiscale.

²³ Inițial anunțate pentru iunie 2019, apoi amânate pentru începutul anului următor, după finalizarea unui alt demers similar, tot de nivel academic (n.a.).

Din păcate, tema uniunii fiscale, deși invocată și considerată necesară, așa cum a fost cazul la momentul crizei acute a zonei euro, este amânată și dusă în derizoriu, din motive politice naționale, iar în prezent, după mulți ani de discuții cu privire la un buget al zonei euro, s-a ajuns la un simulacru de „capacitate investițională”, încă nedefinită convenabil la nivel comunitar. Scopul ei poate fi privit ca o soluție care va înlocui, în caz de dificultate, un instrument de împrumut cu o funcție de tip investiție, prin care nu se vor rostogoli datoriile, dar va avea rolul de a genera resursele pentru rambursarea datoriilor.

(3) Există un pericol crescut în drămuirea raportului comunitar-național, declarațiile privind întărirea UE ca o comunitate și un actor global fiind dezavuate și dezaprobat de permanenta amendare a punerii în practică a noi pași ai integrării. Se pare că reformele care ar trebui să sprijine acești noi pași au devenit doar subiecte de dezbateri politice fără finalitate. O astfel de ipocrizie ar trebui să înceteze dacă România este preocupată de creșterea rezilienței UE la schimbările din lume, care îi pun în pericol existența.

(4) România va mai avea de gestionat problema inegalității, în sens larg, pentru câteva decenii de acum înainte, prin politicile destinate protecției sociale. Preocuparea există, cu unele rezultate, dar aplicarea de politici în salturi nu duce la soluții ale protecției sociale pe termen lung și, mai ales, nu la sustenabilitatea lor în sensul economic corect. Necesitatea este înțeleasă prea mult în termeni electorali, ceea ce înseamnă că ieșirea din sărăcie și excluziune socială rămâne dificilă și, uneori, cu perspective de recădere. ONU, FMI, UE au propus mereu ținte de perspectivă în această materie în lupta cu sărăcia.

O vastă literatură privind *venitul de bază sau venitul minim garantat* atrage atenția politicului asupra posibilelor aplicări în practică a unor soluții sub cele mai diferite forme, dar cu dubiile necesare privind reacția socialului afectat și efectele practice. Deocamdată, un experiment-pilot practicat de Finlanda, având la bază ideea venitului minim garantat, a eșuat. Rezultatele au fost nu doar departe de așteptări, ci chiar incongruente cu scopul declarat.

Nici *șomajul* nu a scăzut și nici noi locuri de muncă nu au fost create, după cum nici ardoarea celor din eșantion pentru a-și găsi un loc de muncă, având asigurat un consum decent pe timpul căutării, nu a excelat. Teoria și practica venitului minim garantat trebuie să conducă neapărat la analiza psihologiei individului și economiei comportamentale, în sensul caracteristicilor tradiționale, ținând atât de firea umană și meridianul nașterii cât și de noile provocări și de modul cum sunt înțelese acestea pentru ca individul să se adapteze la ele, fie singur, fie cu sprijinul politicilor publice.

În România există cetățeni în *pragul sărăciei* și la *limita excluziunii sociale*. Acest lucru, în opinia noastră, nu ar avea o rezolvare doar prin mărirea cheltuielilor pentru politici sociale, care în prezent sunt la jumătate ca procentaj din PIB, față de media UE (circa 22%). Este necesară restructurarea respectivelor cheltuieli și o mai bună focalizare a lor pe întreruperea fenomenului de sărăcire și a excluziunii sociale, în paralel cu stimularea educației continue, în raport cu nevoile pieței forței de muncă. România suferă de îmbătrânirea populației, de deficit de forță de muncă, din cauza natalității scăzute și a migrației. Aceste realități trebuie combinate în structura politicilor sociale, și nu privite separat și cu soluții individualizate. În context, asanarea inegalității se face prin creșterea structurală a economiei, capabilă să atragă cât mai multă forță de muncă din rândul populației active și să stimuleze creșterea productivității muncii, prin facilitarea investițiilor cu tehnologii moderne. Atât timp cât individul este valid pentru el însuși și societate, trebuie să îi fie stimulată inițiativa, fie de a intra în afaceri private, fie de a-și căuta un loc de muncă, statul asigurându-i dreptul la educație, calificare și recalificare profesională. Numai această implicare, cu efecte economice, poate mări resursele statului, necesare gestionării sărăciei și excluziunii sociale, în sensul reducerii cât mai puternice a numărului de persoane ajunse la aceste limite.

Fenomenul inegalității trebuie privit și prin concentrarea/distribuirea avuției realizate prin muncă, cu aplecare spre un sistem de taxe și impozite care poate opri accentuarea inegalității între indivizi și în plan teritorial. Politicile publice de stimulare a economiei trebuie să acorde șanse egale în teritoriu atât investitorilor, cât și ofertei de forță de muncă. Salariul minim pe economie practicat de România pare să se extindă și în alte state membre ale UE. Din păcate, această limitare la nivelul de jos, garantat, a venitului unui lucrător a devenit o capcană pentru angajați, soarta lor depinzând de creșterea prin lege a salariului minim garantat – creștere uneori artificială care duce, explicabil, tot la căderea în sărăcie.

(5) România trebuie să-și manifeste suveranitatea personală și cea partajată prin Tratatul de Funcționare al UE, mai ales într-o lume a schimbărilor. Pe ambele căi, România trebuie să-și asigure locul optim în matricea multor interese care o exced, loc care, în opinia noastră, ar trebui interpretat contributiv, constructiv, la noua ordine internațională.

În ultimii 30 de ani, România a fost „redescoperită” de partenerii noștri, în contextul schimbărilor interne, ale noastre, ale lor, și cele externe ale tuturor. Într-o lume fluidă, focalizarea pe România se modifică în multe privințe și a nu se uita că, pentru partenerii noștri, devenim mereu o nouă oportunitate și provocare. În acest „dans”, că nu-l putem numi altfel, o primă regulă sunt compromisurile înțelepte, extinse de data aceasta de la nivelul continental la

cel planetar. „Impuneri” există și vor exista, iar acestea sunt vizibile și în prezent, prin cerbicia unor comportamente contrare unor parteneriate stabilite prin tratatul UE, cum sunt cele cu privire la Spațiul Schengen, Mecanismul de Cooperare și Verificare ori alte amenințări, în creștere, pentru lecțiile interne încă nefăcute sau nerecunoscute, din cele mai diferite considerente, dar și interese.

Din păcate, diferențele dintre Europa „veche” și Europa „nouă” nu au fost și nici nu se întrevăd a fi, în noile condiții, estompate nici prin străduințele unora, nici ale altora, și ar trebui ca Europa „veche” să se întrebe de ce au apărut fisuri și diferențe în valorile împărtășite în cadrul ei. Chiar dacă aceste fisuri au început să fie vizibile în Ungaria și Polonia, acum ele sunt valabile și în democrațiile tradiționale.

(6) România trebuie să-și propună o agendă de lucru luminoasă în relaționarea sa internațională, în acest moment al confruntărilor pentru reșezarea ordinii internaționale, pe fondul noului curs al globalizării. Optimă ar fi căutarea soluțiilor pe schema cercurilor concentrice, ceea ce presupune stabilirea priorităților a căror soluționare deschide căi posibil mai ușoare pentru celelalte. Evident, este nevoie și de o programare a resurselor, exemplul cel mai elocvent al priorității deja alese fiind sporirea contribuției bugetare pentru asigurarea de capacități și capabilități militare privind securitatea națională și regională, sub umbrela NATO, alianță căreia România îi aparține.

Cum *securitatea națională este echivalentă cu securitatea economică*, o mai rapidă și bună armonizare cu cerințele dialogului guvernamental stabilit prin *Semestrul European – Raportul de țară anual* și replica prin *Recomandările specifice de țară ale Comisiei Europene* – ar fi bine venite. Ele trebuie corelate și cu *Programul național de adoptare a euro* – prioritate pentru România care dorește integrarea sa intensivă în UE. A se citi în EM - , nu neapărat prin prisma unui termen, cât, mai ales, prin prisma începerii punerii în aplicare a unui program deja consensual politic național.

Și cum reconfigurarea globalizării este deja antamată de marii lideri ai lumii, cu perspectiva tranziției spre o nouă ordine internațională, a privi și spre cercurile geografice spațiale de securitate care înconjoară România și față de care avem nevoie de securizare măcar în trepte, sunt foarte importante observarea și participarea, pe cât posibil, la ceea ce fac actorii globali în prezent.

În abordările noastre academice²⁴ am atacat întotdeauna necesitatea de a fi depășite anumite limite osificate în comportamentele politice și de guvernanță, fiind propuse soluții de revenire la normalitatea mixului de politici publice, prin prisma apartenenței la UE și ca partener la consolidarea UE prin efortul național. Ipotezele de lucru sunt configurate în ideea beneficiilor pentru România, într-o perspectivă de aprofundare a propriei integrări prin achiesarea la mecanismele de stabilitate și de echilibru macroeconomic pe cale a fi desăvârșite instituțional în cadrul UE. Beneficiul aderării la ZE a României decurge mai evident după adoptarea monedei unice, ca efect al accentului pe o mai bună funcționare a ZE, de data aceasta cu România în interior.

Cu contribuția lui Florin Luca (economist la CEC Bank) și a lui Sorin-Nicolae Curcă (cercetător la IEM) am reușit elaborarea lucrării „O perspectivă – România 2040”, solicitată în cadrul sintezei rezultate din dezbaterile pe tema modelului economic românesc în UE²⁵. Ne îngăduim inserarea acestui exercițiu de planificare strategică așa cum s-a prefigurat el în ultima parte a anului 2019 și primele luni ale lui 2020, cu speranța că până la confruntarea cu realitatea viziunii 2040 se vor putea absorbi consecințele dramatice ale pandemiei COVID-19. Speranța moare ultima!

România anului 2040 va avea de confruntat două realități mai puțin luate în atenție de clasa politică până în prezent, inclusiv Pandemia SARS-2 COVID-19, iar modul în care ele sunt tratate poate fi definit eufemistic prin „încăpățânări” decurgând mai mult din limitele profesionalismului acesteia. Se pune întrebarea majoră: Pentru ce guvernează politicul, având în spinare un tratat (TFUE) și alte angajamente internaționale, ca FMI, Banca Mondială sau OMC, dacă aceste „încăpățânări” persistă în modul de abordare și construire a politicilor economice naționale? A continua în această manieră – prin prisma unei ipoteze de prognozare – ar putea demonstra menținerea prăpastiei dintre așteptările cetățeanului și capacitatea/calitatea guvernării politice, echivalentă cu percepția multor analiști de îndreptare a României către o înfundătură, după 30 de ani de tranziție sistemică la democrație și economie de piață.

²⁴ A se vedea Pop, N.; Ioan-Franc, V. (2018), „România și adoptarea euro”, Centrul de Informare și Documentare Economică – Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română, de ex.

²⁵ Susținute sub auspiciile Asociației pentru Studii și Prognoze Economico-Sociale (ASPES), în parteneriat cu: Asociația Generală a Economiștilor din Romania (AGER), Asociația Facultăților de Economie din România (AFER), Academia de Studii Economice (ASE) București, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” (INCE), România Durabilă, Societatea Academică de Management din România (SAMRO), Asociația Confederațiilor Patronale din România (ACPR), Alianța Națională a Organizațiilor Studențești din România (ANOSR).

O problemă de fond a perspectivei României este lipsa unui obiectiv politico-economic clar pe termen lung, care să răspundă întrebării „*ce dorim să devină România?*”, dorință ce s-ar putea exprima într-o frază simplă, dar cuprinzătoare ca mesaj. Este de constatat că simpla creștere economică a devenit insuficientă, chiar cu calificativele *durabilă* sau *sustenabilă*, dacă nu dă sens real și efectiv calității structurii economice și creșterii standardului de viață a cetățenilor României. Devierile de la o dezvoltare robustă se prezumă că ar trebui rezolvate, până la momentul descrierii României anului 2040, prin câțiva indicatori economici, dar ele nu pot fi omise din setul de ipoteze de pornire, respectiv diagnoza imaginii macroeconomice a țării. România anului 2040 ar trebui să aibă un model de dezvoltare al ei, asigurând permanența unei dezvoltări echilibrate și cu beneficii pentru întreaga populație, ceea ce înseamnă stabilitate politică și financiară determinată de o creștere economică structurală sănătoasă. Acest angajament poate răspunde în mod natural criteriilor de convergență, mult disputate, valabile însă nu numai pentru adoptarea monedei unice, ci și pentru propria ei existență consolidată, pentru un destin european.

Cele două realități la care ne referim, și pe care le numim limite între care se poate cuprinde orice altceva, sunt reprezentate de *lipsa consensului politic* în mai toate domeniile considerate vectori posibili de creștere și dezvoltare economică, precum și de *atenția minimă acordată disciplinei* în politicile economice puse în aplicare, evidențiind prăpastia dintre *politics* și *policies*. Această prăpastie a devenit o constantă care își găsește reflectarea în admonestările/ recomandările mai mult sau mai puțin diplomatice ale FMI, ale Comisiei Europene, BCE, România fiind supusă periodic scrutinului acestora prin apartenență. Depășirea ei a devenit o veritabilă problemă de cunoștințe despre politică și politici, de angajare și conduită a lor într-un sistem democratic cu economie de piață, dar încă îi lipsește liantul care ar putea fi reprezentat de o strategie politică a dezvoltării pe termen mediu și lung.

A. *Ipotezele spre un model al dezvoltării*. O perspectivă realistă a României anului 2040 poate fi dată de *ipoteze și ținte fezabile*, fiind necesar ca unele dintre ele să devină fezabile într-un termen cât mai scurt. Realitățile ne orientează spre definirea a două categorii de *ipoteze*: cele *fundamentale* ale schimbării de care are nevoie progresul sistemic al României și cele *de lucru* spre normalizarea funcționării economiei: echilibru, stabilitate, predictibilitate.

Orientarea de fond de care are nevoie România acum prin politică și politici este intrarea cu prioritate într-o perioadă de responsabilitate normală față de propriul său destin european.

Cu privire la *ipoteze*, subliniem că alegerea lor a avut în vedere: (1) abordarea cu realism a perspectivei în baza unor ancore pe care ni le oferă apartenența României la organisme și organizații internaționale, pentru care s-au făcut eforturi, dar cu mai puține finalizări în cultura politică națională (FMI, BM, UE, NATO etc.); (2) înțelegerea corectă a contractului social dintre stat și cetățean, raportul dintre stat și piață; (3) tendința spre normalitate în abordarea politică a dezvoltării naționale în interacțiunea ei cu oportunitățile globale; (4) acceptarea unei noi partajări a responsabilităților între sectorul public și cel privat, prin respectarea principiilor de eficiență a guvernantei.

- **Ipotezele fundamentale ale schimbărilor**

- a) *Clarificarea unui anumit tip de interferență stat-piață*, prin găsirea unui raport corect între reglementare și forța piețelor. O economie definită prin Constituție ca fiind de piață, bazată pe libera inițiativă și competiție, confirmă necesitatea eliminării animării ei fie exclusiv de reglementările/măsurile luate de stat, fie de forțele pieței. Calea corectă este renunțarea la melanjul doctrinar al fiecărei orientări politice, care afectează ducerea la îndeplinirea normală a funcțiilor regaliene ale statului, cetățeanul fiind nemulțumit practic de toate guvernările de până acum;
- b) *Consens politic stabilizat*, care, din păcate, se lasă așteptat. Lipsa lui depășește problematica educației și a cunoașterii, înfrânte de eșecurile atâtor reforme ale învățământului, la acestea adăugându-se fie menținerea unei asimetrii de informații, dacă nu chiar și monopolul asupra lor, fie lipsa de interconectare, ceea ce duce la adevăruri multiple confuze. Consensusul politic poate stabili prioritățile de urmat ale României;
- c) *Maturizarea politicilor economice* de care avem nevoie, pentru a da calitate și eficiență dezvoltării țării prin funcționarea corectă a piețelor. Trebuie părăsită capcana limitării performanței unei guvernări la creșterea economică, „lăudabilă” în contextul actual numai prin acumularea de vulnerabilități care expun România la mari riscuri. În același timp, economia de piață are nevoie de Stat pentru protejarea libertății antreprenoriale, garantarea proprietății în adevăratul sens juridic, securizarea afacerilor și corectarea eventualelor derapaje în schimburile economice dintre stat și mediul de afaceri. Rezultă că *statul și piața nu sunt opțiuni alternative, ci interdependente*, funcționarea economiei depinzând de buna funcționare a instituțiilor statului;

- d) *Consens pentru o viziune de viitor, cu finalități concrete pentru cetățean.* Izolarea și egoismul politicului aflat pe baricade opuse, cu puține perspective de conciliere, trebuie înlocuite cu *dialogul și dezbateră constructivă*, cu participarea instituțiilor statului, a reprezentanților partidelor, a societății civile, a mediului academic și de afaceri;
- e) *Stoparea tendinței prin care interesele publice devin mai mult interese private*, afectând calitatea și cantitatea bunurilor și serviciilor publice. O economie prosperă a României *trebuie să elimine ambele dominații, a statului și a piețelor*, dacă dorim să oferim produse și piețe competitive. Statul nu poate fi dominat de companii care au tendința de a deveni actori politici de influență în propriul lor interes;
- f) Răspunsuri capitale la întrebările „*ce dorim să facem din România pentru cetățenii ei?*” și „*ce ne dorim de la resursele pe care România le are?*”, încheind permanenta atacare alternativă a instituțiilor statului și a sectorului privat și stopând deriva către partidele populiste sau anarhiste destabilizatoare. Punerea în operă a resurselor naționale necesită ca taxele și impozitele legiferate de stat să fie suportabile, neconformarea față de ele pe termen lung fiind în detrimentul resurselor publice, ceea ce se vede în scăderea veniturilor publice ca pondere în PIB;
- g) *Refacerea echilibrului între intențiile de câștig ale statului și cele ale câștigătorilor din piețele libere* dacă dorim eliminarea inechităților sociale și a inegalităților în dezvoltarea teritorială. Media performanțelor trebuie să rezulte din indicatori economici apropiați regionali, nu din extremele regionale. Excesul de a se transforma totul în marfă, cetățean și resurse ale țării, trebuie oprit prin persuasiunea de a moraliza în egală măsură statul și piețele;
- h) *Echilibru în fața dilemei: a acționa sub influența presiunilor imediate ale cichurilor electorale sau a-și asuma un pact al priorităților de guvernare pe termen lung, oricare ar fi grupările politice care ajung la putere.* O cauză serioasă a acestei dileme este neputința de a se trece la mult promisa simplificare fiscală, cu efecte benefice asupra coerenței, predictibilității și stabilității sistemului fiscal național pe termen lung, a realizării echilibrului între măsurile de redistribuire pentru reducerea inegalităților și măsurile care vizează creșterea economică și a puterii de cumpărare.

- **Ipoteze de lucru pentru normalizarea dezvoltării**

Dacă vorbim despre potențialul modelului economic românesc *pentru următoarele trei decenii*, avem *trei ipoteze de lucru grave/importante*, observabile chiar din acest moment: *evoluția populației*, sursă a forței de muncă economic activă, *formarea brută a capitalului și rata investițiilor*. El sunt de natură să influențeze țintele principalilor indicatori economici și sociali ai anului 2040. Ca urmare, configurarea lor s-a făcut plecând de la recenta strategie a Academiei Române vizând anul 2020, folosind calcule nu prea sofisticate, dar dublate de intuiția cercetătorului de cursă lungă. S-a preferat ca țintele să nu fie ambițioase și cu iz propagandistic, după cum ajustările făcute acestora în baza ipotezelor *grave* și a celor *tari* au avut în vedere istoricul creșterii economice și tendința de a se imprima evoluții sustenabile pe termen lung în baza unui mediu politic normal.

B. Țintele macroeconomice România anului 2040 ar putea arăta astfel:

Tabelul 1

Indicatorul	Anul	
	2018 (estimări)	2040 (ținte)
Populația (mil.)	19,4	17,1 – 17,5
Populația activ economică (% din populația totală)	46	43
Ținta de ocupare a populației active (% din populația activă)	68	75 - 80
PIB nominal (mld. EUR)	195,0	400-450
PIB real (% , an/an)	4,0	3,1 - 3,5
PIB/loc. PPC (% din media UE)	62	85 - 90
Venituri bugetare (% din PIB)	28	36-38
Investiții productive (% din PIB)	23	25-27
Exporturi (% din PIB)	34	40-45
Inflația (medie anuală, %, HICP)	4,1	2
Rata șomajului (% , medie anuală)	4,2	3-3,5
Rata dobânzii de referință (%)	2,5	2,0
Rata de dobândă la titluri de stat la 10 ani (%)	4,7	3,0
Deficit bugetar (% PIB)	-3,0	-3,0
Datoria publică (% PIB)	34,7	60
Contul curent al balanței de plăți (% PIB)	-4,8	-4,0

Sursa: F. Luca și S. Curcă, *România 2040*.

- **Câteva comentarii la unele dintre țintele prezentate**

a) *Populația României* este conformă prognozelor ONU și studiilor întreprinse de Vasile Ghețău²⁶, diferența dintre extremele 17,1 – 17,5 milioane reprezentând migrația netă și posibilă deteriorare semnificativă a situației demografice, cu impact asupra modificărilor structurii pe vârste. Ponderea populației active economic este posibil să se reducă de la 46% din totalul populației, în prezent, la 43% în 2040. Scăderea semnificativă a capitalului uman corelată cu performanțele economice de ansamblu mai eficiente, care să ajute finanțarea normală a sistemelor sanitar, de educație și de pregătire profesională (adecvate viitoarelor cerințe ale pieței), precum și remunerarea corespunzătoare a forței de muncă ar putea să asigure un PIB/loc. exprimat în PPC crescând spre 85% din media UE estimată pentru anul 2040.

b) *Valoarea țintă a PIB* și a indicatorilor determinați pe baza acesteia a avut în vedere un PIB potențial precaut de 4-4,5%, consolidat cu o structură economică flexibilă și convergentă. Este recomandabil ca *gapul* de PIB să rămână negativ sau cel mult egal cu cel potențial preventiv, pentru a se menține o creștere economică sustenabilă, cu o stabilitate a prețurilor și a finanțelor. Ciclurile economice impun o rezervă de PIB potențial necesară pentru depășirea eventualelor șocuri, ca supraîncălzirea conjuncturală cu un puseu inflaționist și tranziția de la deficite bugetare și de cont curent spre mici excedente.

c) *Din punctul de vedere al formării PIB*, studiile de convergență reală realizate în institutele INCE „Costin C. Kirițescu” arată că România este capabilă să reducă semnificativ divergența structurală față de ZE în termenii indicelui Krugman²⁷, valoarea acestuia pentru România fiind 27,8 puncte procentuale în anul 2017, comparativ cu 34,4 puncte în anul 2000. Folosirea eficientă a fondurilor structurale, orientarea implicării unor companii străine mari în structurarea economiei, ca și pregătirea pentru aderarea la ZE fac posibilă îmbunătățirea convergenței structurale a României, în concordanță cu tendințele Ungariei, ale Poloniei și Cehiei. Este de reținut că ultima criză financiară a demonstrat că redresarea a fost mai ușoară pentru economiile intensive în industrie.

Este de preferat ca similitudinile structurale și de convergență reală să fie conduse prin politici care nu erodează avantajele comparative atunci când vorbim de potențialul în unele resurse naturale și nici avantajele competitive, realizate prin restructurări ale lanțurilor

²⁶ Ghețău, V. (2018), Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” – Centrul de Cercetări Demografice, Academia Română.

²⁷ Krugman, P.R., Laureat Nobel pentru economie în anul 2008.

productive și creșterea productivității muncii prin calificare profesională și asimilare de tehnologii noi.

d) *O atenție sporită* trebuie acordată *formării capitalului brut ca procentaj din PIB*, dar mai ales orientării investițiilor spre domenii care regenerează cheltuielile, cu impact productiv asupra ofertei interne și de export, precum și a dezvoltării bazei de impozitare. Deficitul bugetar trebuie să finanțeze numai investițiile productive, iar dinamica îndatorării publice poate fi diminuată printr-o mai bună orientare și utilizare a fondurilor structurale europene, care ar putea totaliza 85-90 miliarde euro până în anul 2040.

e) *PIB/loc., PIB/loc. la PPC*, devin indicatori exprimați direct în euro și vor înregistra o dinamică sub influența unor factori precum: (a) *evoluția populației*, în general, și a celei economice active, în special, cu luarea în considerare a Strategiei Lisabona privind ținta de angajare a forței de muncă; (b) un *nivel mediu de salarizare* pe economie corelat cu o dinamică sustenabilă a productivității muncii, cu impact asupra creșterii puterii de cumpărare în paralel cu menținerea competitivității bunurilor și serviciilor naționale; c) *contracarea erodării veniturilor și a competitivității* printr-o inflație anuală controlată prin efectul aderării la Zona Euro (maximum 2%) și o structură optimă a domeniilor care creează PIB: agricultura, industria, construcțiile și comerțul; (d) reducerea numărului de persoane expuse la sărăcie și excluziune socială.

f) *Convergența reală exprimată prin PIB/loc. la PPC* ar putea să ajungă la peste 80% din media UE, comparativ cu 61% în 2018, o dinamică ce presupune că și media UE va progresa sub impactul reformelor instituționale, amendată însă de ritmuri de creștere economică reală de până la 3%. Dezvoltarea regional-structurală a României trebuie să reducă disparitățile în venituri, respectiv apropierea acestora de media națională, prin stimularea influenței și a extinderii polilor de creștere economică și incluziunea unor noi spații geografice în economia performantă. Este de așteptat stimularea antreprenorialului local, a investițiilor private și publice în infrastructură fizică, atragerea de forță de muncă calificată etc.

g) *Inflația se va înscrie în definiția cantitativă a stabilității prețurilor*, România având această obligație prin calitatea de a fi SM în ZE și urmând politica monetară unică a BCE. Echilibrele macroeconomice trebuie să răspundă disciplinei politicii fiscal-bugetare prevăzută de TFUE și Pactul de Stabilitate și Creștere Plus (PSCP). Avantajele unor politici economice naționale care susțin euro vor fi translatate în avantajele reale ale adoptării monedei unice pentru populație și mediul de afaceri, fiind deja depășite și trecute șocurile adoptării euro. Este

de presupus că, până în anul 2040, ZE va fi similară cu zona geografică a UE, cu avantajul partajării în comun a riscurilor și beneficiilor.

h) *Șomajul țintă de 3,0% – 3,5% are în vedere factorul populație activă economic și ținta de angajare a acesteia, beneficiind de o piață a muncii competitivă și flexibilă, condițiile economice urmând să asigure o mai bună remunerare și mobilitate internă a forței de muncă. Acest nivel al șomajului trebuie raportat și la o populație activă economic în scădere.*

i) Una dintre condițiile de realizare a țăintelor enunțate este *susținerea politicilor publice* de către o politică fiscal-bugetară circumscrisă unei dezvoltări economice sustenabile, robuste și durabile. Intrarea în Zona Euro în 2024 (care devine problematică după criza COVID-19) ar asigura, în următorii 16 ani, această ajustare necesară, ca urmare a noilor abordări privind codul fiscal, deficitul bugetar și de cont curent și, mai ales, a datoriei externe, publice și private. Niciun model economic performant nu poate evita echilibrele macroeconomice general valabile.

j) *Dezvoltarea bazei de impozitare, ca măsură a consolidării veniturilor publice, să ducă la creșterea ponderii veniturilor publice în PIB la cel puțin 36% în 2040, comparativ cu 28% în prezent, cu efect asupra controlului deficitelor și evitării programelor de austeritate cu efecte adverse. Această țintă trebuie perfect înțeleasă și asumată, în ideea cheltuirii banului public pentru dezvoltare și pentru remunerarea muncii conform unui nivel de viață civilizată pentru cetățenii României.*

Țintele prezentate pot fi criticabile, dar o modificare optimistă sau pesimistă a nivelului acestora presupune mereu același lucru: factorul politic trebuie să-și asume calitatea politicilor naționale în domeniile educație, fiscal, bugetar, macroprudential și al pieței forței de muncă, infrastructură fizică. Disciplina politicilor publice din aceste domenii trebuie să devină apanajul exclusiv al guvernării naționale, și nu sub imboldul criticilor/recomandărilor din afară, tocmai pentru ca dezvoltarea normală să nu mai intre în coliziune cu cerințele instituțiilor europene sau ale altor organizații financiare internaționale.

3.2. România și Pandemia COVID-19

Mesajul cuprinzător al autorilor²⁸ cu privire la o pregătire serioasă a României pentru adoptarea euro – abordare și acțiune politică și economică – trebuie circumscris neprevăzutului reprezentat de criza COVID-19, cu întindere globală. Către orice orizont vom privi, „ițele”

²⁸ Pop, N.; Ioan-Franc, V., op. cit.

globalizării spre o nouă ordine economică internațională – național, european, internațional – cu greu pot fi evitate atunci când vorbim de sustenabilitatea criteriilor necesare funcționării euro, valută a cărei importanță a devenit globală, după dolarul SUA. Apartenența României la UE ca stat membru (SM) incumbă o resetare din mers a pregătirii ei pentru adoptarea monedei unice, dar insistăm că această resetare trebuie să fie considerată un *test de stres al înseși pregătirii*, în urma căruia reușita poate fi un succes de credibilitate major, de care România are nevoie. Suntem departe de a recomanda o diminuare a preocupărilor, renunțare sau uitare a lor, ci o *focalizare pe exercițiul devenit mai complicat ca urmare a pandemiei*. Speranța, susținută de mulți, este că pandemia își va găsi sfârșitul mai repede decât păstrarea vie a problematicii criteriilor de convergență. Considerăm că amânarea cu un an cerută de Bulgaria pentru a deveni membră a Uniunii Bancare și a intra în MCS II menține, de fapt, consistența pregătirii ei pentru adoptarea euro.

Flancarea de către pandemie a preocupărilor pentru pregătirea României de a deveni SM al ZE trebuie privită ca o complicație temporară, dar departe de a fi eludată, prin prisma priorităților pe care le impune și a efectelor ei de natură să zdruncine obiectivul euro. Ordinea pentru a salva sistemul societal cu tot ceea ce implică acesta, omul viu și sănătos, este soluția la toate. Robert J. Shiller²⁹, profesor de economie la Yale University, SUA, afirmă că este, de fapt, vorba de două pandemii, în cele trei contexte care structurează lucrarea. Într-adevăr, nu este vorba doar de *pandemia COVID-19, cu efecte economice* greu de evaluat în costuri definitive pentru anul 2020, ci și de o *pandemie psihologică*, care nu numai că perturbază comportamentul uman, dar are consecințe și asupra funcționării tuturor piețelor, de mărfuri și servicii, de capital, financiare și monetare. În opinia profesorului Shiller, cele două pandemii, deși diferite ca natură, sunt puternic intercorelate („inseparabile”), întrucât cea de a doua – criza economică – este criza necunoașterii până la capăt a consecințelor celei dintâi. Teama de necunoaștere a devenit virală, existând o presiune constantă a fiecărei zile, în care se numără cu îngrijorare ce se întâmplă în criza coronavirus și ce „sentimente ale piețelor” (market feelings) produce aceasta, unde, de fapt, acționează omul cu banii și cu inteligența lui. Or, acest lucru este descurajant în aprecierea suficienței măsurilor adoptate, în toate planurile, și a efectelor scontate vizând revenirea, cât mai repede posibil, la normal. Dar, la fel ca și după criza financiară, se va ajunge la o altă normalitate, prezisă de cei mai mulți analiști ai momentului.

²⁹ Shiller, Robert J. – 2020, martie, 31 “The Two Pandemics”, *Project Syndicate*, <https://www.project-syndicate.org/commentary/how-covid19-pandemic-affects-financial-market-narratives-by-robert-j-shiller-2020-03>

În multe părți ale lumii se apreciază că, *după această pandemie, viața, lumea, economia, parteneriatele se vor schimba*. Deocamdată se știe începutul, dar pentru viitor se întrevede doar producerea unei schimbări a ordinii internaționale, poate chiar într-un mod și o dinamică diferite de ceea ce se presupunea înainte de criza COVID-19. Schimbarea se poate justifica prin prisma evenimentelor produse în societatea globală, precum atentatele din 9 septembrie 2001 sau criza financiară din 2008. Comparațiile nu încetează și extrag abia acum „subtilul” schimbărilor, afectând viața oamenilor și economia, de la modul în care ne plimbăm sau călătorim până la gradul de supraveghere electronică a noastră, a circulației banilor etc. Iulian Soare³⁰ a reușit să facă un inventar al posibilelor schimbări gândite de oamenii de știință de pretutindeni, dar care se vor multiplica odată cu avansarea crizei și cu creșterea complexității măsurilor pe care le implică în toate planurile. Vom cita din acest articol, întrucât :

- „Deborah Tannen, profesor la Universitatea Georgetown: *Situațiile personale devin periculoase (a fi în compania altor oameni și a respira aer într-un spațiu închis poate fi riscant)*;
- Mark Lawrence Schrad, profesor de științe politice: *Un nou tip de patriotism (în prima linie a „frontului” trec medici, asistente, farmaciști, îngrijitori, vânzătorii din magazine și cei care asigură utilități... poate că demilitarizarea patriotismului și transferul către dragostea arătată comunității va fi unul dintre puținele beneficii pe care le putem extrage din această mizerie îngrozitoare)*;
- Peter T. Coleman, profesor de psihologie la Universitatea Columbia: *Scăderea gradului de polarizare politică americană (evenimentele de azi ar putea genera un nivel național mai mare de solidaritate și funcționalitate)*;
- Tom Nichols, profesor la Colegiul Naval de Război al SUA: *Restabilirea încrederii în adevărații experți (oamenii sunt deja forțați de împrejurări să accepte că expertiza e importantă)*;
- Eric Klinenberg, profesor de sociologie la Universitatea New York: *Mai puțin individualism (coronavirus marchează sfârșitul relației romanțate cu societatea de consum și hiperindividualismul)*;
- Amy Sullivan, director de strategii la Vote Common Good: *Modul în care practicăm religia se schimbă (toate religiile s-au confruntat cu provocarea de a ține aprinsă*

³⁰ Soare, I. (2020, aprilie, 1), „Pregătiți-vă, urmează noi schimbări majore!” 30 de experți, 30 de previziuni despre cum coronavirus va schimba lumea”, revista *Cronicle* nr. 95, <https://cursdeguvernare.ro/pregatiti-va-urmeaza-noi-schimbari-majore-30-de-experti-30-de-previziuni-despre-cum-coronavirus-va-schimba-lumea.html>

flacăra credinței în condiții adverse de război, în diaspora sau pe perioada persecuțiilor, dar niciodată n-au fost sub presiune toate credințele în același timp);

- Jonathan Rauch, profesor asociat, Brookings Institution: *Noile forme ale reformei (molima aduce schimbare);*
- Katherine Mangu-Ward, redactor-șef Reason: *Cad barierele de reglementare a instrumentelor online (adoptarea unor instrumente online utile a fost încetinită de legislativ, care lucrează adesea în colaborare cu birocrății);*
- Sherry Turkle, profesor MIT: *O viață digitală mai sănătoasă (avansul acestui curent va umaniza internetul);*
- Elizabeth Bradley, președinte Vassar College: *Binecuvântarea realității virtuale (așa ne vom păzi la următoarea pandemie);*
- Ezechiel J. Emanuel, președinte al Departamentului Etică Medicală al Universității Pennsylvania: *Avansul telemedicinii (de ani de zile, telemedicina a fost practică marginală și doar ca măsură de control al costurilor);*
- Ai-Jen Poo, director National Domestic Workers Alliance and Caring Across Generations: *Deschidere pentru o mai puternică îngrijire a familiei (asistența de orice tip a fost întotdeauna o responsabilitate partajată între cetățean și stat, dar azi se dovedește că statul face prea puțin);*
- Steph Sterling, vicepreședinte Roosevelt Institute: *Guvernele devin Big Farma (devine evident că sectorul public trebuie să-și asume responsabilitatea, activă și directă, pentru dezvoltarea și fabricarea medicamentelor);*
- Sonja Trauss, director executiv YIMBY Law: *Știința preia din nou conducerea (știința, suferă un declin de credibilitate de cel puțin o generație);*
- Ethan Zuckerman, profesor asociat MIT: *Parlamentele pot păși în sfera virtuală;*
- Lilliana Mason, profesor asociat la Universitatea Maryland: *Serviciul guvernamental își recapătă demnitatea;*
- Archon Fung, profesor la John F. Kennedy School of Government: *Se naște federalismul civic;*
- Michiko Kakutani, scriitor: *Încedere revizuită în instituții;*
- Joe Brotherton, președinte Democracy Live: *Votul electronic devine normă;*
- Lee Drutman, senior fellow New America: *Ziua Alegerilor va deveni Luna Alegerilor”*
etc.

Poate că importanța cea mai mare pentru tema studiului nostru o are *redresarea de după pandemie*, de care este nevoie, dar fără a se pierde principiile și valorile fundamentale ale umanității. Și, dacă amintim de ele, mulți se sperie ca democrația să nu intre și ea în carantină. O astfel de tratare o găsim la Stephen Pogány³¹, profesor emerit de drept la University of Warwick, în articolul intitulat „*The coronavirus and the ‘quarantining’ of Hungarian democracy*”. În context și pentru România vorbim despre criteriile de convergență în cel mai larg sens, cele ale continuării europenizării țării – stat de drept, drepturile omului, justiție independentă, economie de piață – prin beneficiile celui mai grandios proiect politic european la care este parte. În același timp, devierile de la multe constrângeri, acceptate de UE în condițiile pandemiei, ridică problema revenirii la ele, ceea ce ridică întrebarea „cum va mai fi posibil?”, când disensiunile între statele membre sunt în floare și se pare că pandemia nu le va diminua, ele venind pe fondul unei crize trecute, de altă natură, dar tot profundă. Poate că este previzibilă o întărire a pretențiilor structurale la adresa criteriilor de convergență pentru a adera la euro. Dar cu ce forță umană, organizată ca stat, pot fi învinse?

Avem nevoie de forța de muncă activă în prezent și în viitorul imediat, cu criză sau fără criză pandemică. La începutul lunii aprilie 2020, după două săptămâni de la decretarea stării de urgență, România consemna suspendarea a peste 860.000 de contracte de muncă și încetarea a peste 170.000 contracte, ieșirea din activitate a peste un milion de persoane, număr care, după toate probabilitățile, va crește. Această situație a forței de muncă se regăsește în industria prelucrătoare, în construcții, comerțul cu ridicata și amănuntul, serviciile industriale și industria turistică și hotelieră. Este o evidență a ceea ce se poate întâmpla prin ruperea lanțului de producție, de la materia primă la consumator. Literatura de specialitate a momentului citează câteva efecte pozitive: accelerarea guvernării digitalizate, ca și digitalizarea întregii vieți sociale, accelerarea educației la distanță, trecerea afacerilor din offline în online, cu scăderea turismului de business și creșterea consumului de produse locale.

În situația critică generată de COVID-19 nu suntem singuri. În cadrul parteneriatului european în care România este SM al UE, preocupările sunt dinamice, dar sumele alocate nu răspund dinamicii efectelor crizei pandemice, care a reușit consemnarea cu roșu a tuturor SM. Un document de lucru al Comisiei Europene, consultat de Euractiv, arată că nu este de așteptat ca lucrurile să se schimbe în bine în viitorul apropiat. Mai mult, *scenariul unei reveniri rapide este exclus*, ceea ce este o apreciere corectă în confruntarea cu cele două crize menționate de

³¹ Pogány, St. (2020), „The coronavirus and the ‘quarantining’ of Hungarian democracy”, *Social Europe*, aprilie, <https://www.socialeurope.eu/the-coronavirus-and-the-quarantining-of-hungarian-democracy>

Shiller. Documentul precizează că „*evoluțiile recente indică faptul că această criză devine una severă în ceea ce privește cererea la nivel mondial*”, chiar dacă economia, de exemplu cea a Chinei, va reporni. La fel ca și după criza financiară, indicatorii internaționali ai activităților economice nu vor reveni la nivelurile anterioare – ceva se va pierde până când se va înțelege ce schimbări structurale vor fi necesare, vorbind despre o economie rezilientă la șocuri.

Un lucru a devenit cert, și anume *nevoia de solidaritate în multe planuri, devenite în ultimii ani platforme ale disensiunilor, naționale, europene și globale*. Comisia Europeană a anunțat, spre sfârșitul lunii martie 2020, detaliile Fondului SURE, de 100 miliarde euro, destinat sprijinirii SM, în ideea menținerii veniturilor angajaților, cu consecința menținerii în viață a întreprinderilor cu care va trebui repornită economia. Natura fondului este de creditare, sursa lui fiind contribuțiile SM, pentru schemele naționale prin care angajatorii sunt încurajați să nu disponibilizeze personalul. Fondul este catalogat drept „instrumentul de solidaritate” deschis tuturor SM, dar care derivă tot dintr-o disensiune, cea a lipsei consensului (în cea mai critică luna – martie 2020 – a manifestării pandemiei în SM ale UE) pentru modul de activare a Mecanismului European de Stabilitate (MES-ESM).

Disensiunile explică de ce Comisia Europeană nu a reușit încă să estimeze cât de mult se va contracta economia UE, iar neevaluarea încă a vârfului pandemiei nu era o scuză. Primele estimări de la sfârșitul lunii martie 2020 vorbeau deja despre o scădere economică mai mare decât cea de acum 10 ani, deci din anul 2009, când PIB-ul total al SM ale UE a scăzut cu 4,3%. Disensiunile confirmă opinia unor organisme financiare internaționale că UE este înceată în cele mai grele momente pentru SM, lucru confirmat de modul de acțiune întârziat și devastator (programe dure de austeritate) al UE imediat după declanșarea crizei financiare. În 2 aprilie 2020, Guvernul României a activat sprijinul financiar pre-aranjat cu Banca Mondială, în valoare de 400 milioane de euro, destinat prevenirii răspândirii virusului coronavirus și a efectelor sale. Finanțarea menționată este pentru întărirea sistemului sanitar, salvarea vieților și minimizarea pierderilor din sectorul public și privat.

Tatiana Proskuryakova, director de țară pentru România și Ungaria, preciza textual că “The World Bank is ready to support Romania in confronting the COVID-19 pandemic and its effects on people by providing fast disbursing financial support as well as through our long-term engagement.... While the situation is still developing, we will continue support Romania to overcome this crisis.” Din text reținem exprimări precum „gata de a sprijini”, „finanțare rapidă”, „sprijin continuu”. Comunicatul Tatiane Proskuryakova reprezintă argumentul major

privind necesitatea apropiării României de ZE, pentru a fi o voce în plus, alături de ale altor SM din sudul continentului, care cer ca UE să fie mai pregătită, să acționeze mai rapid și să fie în alertă continuă atunci când vorbește politic despre prevenție și reziliență prin solidaritate la șocurile care i se pot întâmpla. Dar mai grav ar fi ca revenirea economică în ZE să se facă prin două sau mai multe viteze, ca urmare a aceleiași politici de a oferi sprijin financiar statelor membre din sud, precum Italia, tot cu condiționalități punitive și inadecvate, de natură a crește deziluziile față de UE și euro. Exemplul Italiei ar fi descurajant și pentru alte SM (Spania, de ex.) care nu mai pot fi de acord cu mărirea discrepanțelor în convergența reală, ceea ce polarizează UE din punct de vedere economic, social și politic.

3.2.1. România în confruntarea cu pandemia COVID-19

România a trecut prin furcile crizei COVID-19 sesizând, poate cu o clipă înaintea altor țări, devenite focare (Italia și Spania), pericolul crizei COVID-19 și intrarea într-o criză socială și economică. Atentă la cele două planuri de impact, de altfel intercondiționate, România a priorizat măsurile cu accent imediat pe salvarea a cât mai multe vieți și minimizarea numărului de decese. Strategiile urmate, pe etape, au avut ca autori specialiști din domeniul bolilor infecțioase și cercetători din domeniul epidemiologic. Depistarea naturii șocului a fost importantă pentru pachetul de măsuri pe care guvernul și banca centrală, BNR, le-au implementat. În mod natural, măsurile de control al curbei îmbolnăvirilor (tipurile de izolare, auto, dispusă, carantină) au dus la reducerea capacităților de producție, cu slăbirea legăturilor interne dintre angajator și angajați, și a celor de piață, între producătorii de bunuri/ofertanții celor mai variate servicii (transporturi, turism, alimentație publică, educație etc.) și consumatori. Suspendarea a peste 400.000 de contracte de muncă, numai în prima lună și jumătate a crizei pandemice, plus cei care au intrat în șomaj tehnic sau au fost concediați au avut impact asupra producției și veniturilor.

Cu privire la pachetul de măsuri pentru contracararea efectelor pandemiei s-au făcut valuri de comentarii pro și contra, care au avut ca efect dezlănțuirea panicii și a fricii, factori psihologici adăugați la starea de declin spre precaritate, dar atenuați în mare măsură de o comunicare, din partea agențiilor guvernamentale, rapidă, pertinentă și pe subiecte de cel mai mare interes public. Transmiterea știrilor privind măsurile interne, în paralel cu a celor preluate de la alte state, a arătat clar că situația din România s-a înscris cu certitudine în criza economiei globale. Responsabilitatea majoră a autorităților a constat în minimizarea efectelor crizei

economice interne, prin măsurile care au stăvilit destructurarea afacerilor la limita posibilității reluării lor cu costuri rezonabile, prin protejarea firmelor și a forței de muncă cu stimuli fiscali.

Este de presupus că a fost evitată contracția masivă a ofertei și a cererii, dar urgența formulării de acte normative pentru ca măsurile să aibă o bază legală și funcționalitate a determinat un parcurs sinusoidal (așteptări mari, retragere de norme pentru a fi corectate/îmbunătățite, cum a fost cazul amânării ratelor la credite), iar aplicarea lor a suferit de lipsă de simplitate în implementare. Este greu de înțeles de ce, în situația dată, nu au putut fi elaborate simultan cu norma juridică și măsurile de aplicare. Acestea din urmă rămân un tip de tautologie care poate schimba chiar sensul normei juridice (lege sau OUG), ceea ce induce – ca și în timpuri normale – confuzie pe fondul pierderii încrederii mediului de afaceri.

Principiul fundamental de respectat a fost asigurarea continuității producției, ceea ce înseamnă susținerea mediului de afaceri pentru a nu închide firme și a nu disponibiliza angajați (și așa greu de găsit, chiar dacă o parte dintre cetățenii plecați s-au întors), în corelație cu asigurarea protecției sociale pentru cei în șomaj tehnic (subvenție a Ministerului Muncii), precum și a persoanelor în vârstă și a pensionarilor fără susținători (în sarcina autorităților locale). În interesul repornirii economiei, cu deficitul de forță de muncă cunoscut, problema de soluționat este compatibilizarea structurii profesionale a celor întorși din alte state, în care au lucrat și și-au pierdut locul de muncă, cu cerințele actuale de forță de muncă ale pieței interne. Ar trebui luat în considerare și faptul că actuala structură economică necesită o schimbare, de presupus, în bine. Aici susținem opiniile ca orientarea și nivelul subvențiilor și garanțiilor statului român, acordate cetățenilor și firmelor eligibile, să nu stimuleze producții în afara României, ceea ce ar mări deficitele în oferta unor ramuri ale producției.

Implicarea statului cu necesarul discernământ a privit ajutoarele de stat, subvențiile, garanțiile de stat, deducerile fiscale, amânările de taxe și impozite, susținerea cu resurse publice a șomajului tehnic, dar și plata normală a salariilor, pensiilor, a altor ajutoare sociale. Presiunea asupra bugetului a crescut, în condițiile în care situația acestuia la început de an înregistra deja un deficit dincolo de cel prevăzut de PSC, ghid în menținerea echilibrelor macroeconomice în calitate de SM al UE. Concomitent, declinul economiei a redus și baza de impozitare, afectând veniturile la buget, deficitul acestuia putând ajunge, conform opiniilor unor experți, la 5-6% din PIB (D. Dăianu, I. Dumitru). Volumul ajutoarelor către firme și susținerea forței de muncă, sub diferite forme, în sarcina guvernului, au ajuns să se ridice la peste 2% din PIB-ul programat (evaluare FMI) și chiar 3% (evaluare a ministrului român de Finanțe, Florin Cîțu), în condițiile contractării creșterii reale ale acestuia și scăderii capacității

lui potențiale. Se preconiza, la sfârșitul lunii martie 2020, prima lună de foc a pandemiei, după semnele de activitate ale firmelor din economie, ca PIB-ul României să se contracteze cu 5-7% pe ansamblul anului 2020. Plaja de scădere a PIB rămânea încă largă, în opinia analiștilor.

Până la implementarea măsurilor de protecție a afacerilor, deja 37% dintre firme își întrerupseseră total sau parțial activitatea (conform datelor furnizate de PwC România, pe baza anchetei HR Barometru), iar cele 29% care și-au continuat activitatea total sau parțial prevedeau o reducere a producției în anul 2020 cu 25%. Dintre firmele active 24% au răspuns că vor apela la facilitățile care privesc șomajul tehnic, în timp ce 5% nu au dorit acest lucru, din motive de specificitate a obiectului de activitate. Semnele dinamicii în scădere a bazei de impozitare au arătat riscul devierii economiei de la obiectivele pe termen mediu (MTO), indicator important în rândul criteriilor de stabilitate economică. Indiferent de mărimea facilităților fiscale și de nivelul real al utilizării lor, problemele de restructurare a bugetului au existat, pe lângă necesitatea unei rectificări urgente. Efectul final a fost acceptarea creșterii datoriei publice pentru acoperirea deficitului bugetar în creștere, cu consecințe tot asupra criteriilor de convergență nominală.

Banca Națională a României s-a implicat și s-a aliniat la timp la măsurile specifice, prin conduita politicii monetare și a recomandărilor venite de la Sistemul European al Băncilor Centrale (ESCB) și de la Banca Reglementărilor Internaționale (banca băncilor centrale – BIS). În martie 2020, BNR a redus dobânda de politică monetară cu 50 pp, de la 2,5% la 2%, a recalibrat simetric cu -1 – +1% facilitățile de depozit și de creditare a băncilor comerciale, iar alături de guvern, bănci și creditați, a contribuit la măsura amânării plății creditelor firmelor și populației cu până la 9 luni, în cadrul unui mecanism de garanții asigurate de guvern. Efectele bune, plecând de la o poziție bună a sistemului bancar românesc din punctul de vedere al capitalizării și nivelului scăzut al creditelor neperformante (NPL), au constat în asigurarea cu lichiditate a sistemului financiar național, pentru a sprijini mediul economic, scăderea dobânzii ROBOR (așteptările erau să ajungă la 2%, față de 3%) și stoparea retragerilor masive de numerar. Guvernatorul BNR, Mugur Isărescu, afirma că: „dacă în perioada 11-20 martie 2020 retragerile de numerar de la BNR ale instituțiilor de credit, pentru a acoperi cererea populației și a întreprinderilor, au atins nivelul record de 4,4 miliarde de lei (de două ori mai mult decât în decembrie 2019, în perioada sărbătorilor de iarnă), în ultimele zile acestea s-au redus substanțial”. Echilibrul de numerar realizat a permis și acoperirea necesarului pentru efectuarea plăților în economie și alimentarea fluentă a ATM-urilor, astfel încât fondul de numerar de rezervă al BNR să revină în limitele de prudență. Depășirea momentului critic a determinat

respectarea recomandării ca firmele și populația să folosească, în cea mai mare măsură posibilă, instrumentele de plată fără numerar: transferurile prin ordine de plată și cardurile.

În materia asigurării lichidităților, BNR a redus nivelul rezervelor obligatorii (RMO) pentru pasivele în lei și valută – o măsură de convergență încă limitată cu nivelurile practicate în ZE – precum și cumpărarea de titluri de stat în lei de pe piața secundară. Această ultimă decizie a fost una fără precedent, foarte mult comentată de analiști, întrucât ea este echivalentă cu o relaxare cantitativă (QE), având ca scop finanțarea facilă a statului. În perspectivă, BNR a declarat că este pregătită să mai reducă RMO la lei și valută, și reconsiderarea unor cerințe prudențiale legate de capitalizarea și lichiditatea băncilor comerciale (conforme recomandărilor BCE) și de tratamentul portofoliilor de credite. Este menționat faptul că „măsurile agresive, așa cum au fost catalogate în piață” au fost duse până la limita la care putea fi stăpânit cursul leului în fața episoadelor de depreciere. Putem considera că stresul creat de cursul de schimb al leului față de euro, în perioada pandemiei, ar intra în exercițiul unui efort de stabilizare cerut în viitoarea perioadă a intrării monedei naționale în MCS II.

Spațiul public a emis multe opinii pro și contra față de măsurile BNR, relevanța acestora, mai ales în comparație cu ceea ce au făcut alte bănci centrale din Europa și SUA, trebuind privită prin prisma mărimii valorice ale pachetelor de stimulare. Ceea ce contează este reflectarea lor finală în bilanțul țării și al BNR. Repetăm, *pandemia a prins România cu un deficit bugetar peste nivelul statuat de PSC*, de peste 3%, ca nivel de indicator al tabloului macroeconomic, în timp ce majoritatea SM au avut excedente. Cauza deteriorării fiscale este pusă pe seama politicii fiscal-bugetare prociclice (acumularea de deficite când economia era pe vârf) din perioada 2015-2019, care a vulnerabilizat spațiul de manevră fiscală pentru autoritățile guvernamentale și a îngreunat angajamentul recuperării. Deteriorarea poziției fiscale a României a fost efectul unei combinații de reduceri de taxe (TVA, în special) și creșteri importante de salarii în sectorul public (ponderea acestora în PIB a ajuns în 2019 la 11,4%, față de 7,8% în 2015), având la bază teoria „wage growth”, de a majora consumul intern ca motor al creșterii economice. Din păcate, măsurile nu au fost corelate cu politici suficiente de stimulare a ofertei interne de produse și servicii, iar efectul s-a dus spre creșterea deficitului comercial, contribuind la ceea ce este cunoscut ca “deficite gemene”, bugetar și de cont curent.

Comparativ cu România, alte SM cu derogare, ca Polonia, Cehia și Bulgaria, au intrat în pandemie cu excedente bugetare consistente sau, în cazul Ungariei, cu un deficit bugetar mic. Este evident că și aceste comparații relevă limitele Guvernului României în acordarea de facilități fiscale în condițiile unui spațiu fiscal practic redus, situațiile de inițializare a unor

măsurile de contracarare a crizei COVID-19 fiind diferite de la un SM la altul. Derogarea făcută de Comisia Europeană de la constrângerile PSC nu înseamnă însă deficite nelimitate, inclusiv pentru România. De ele trebuie ținut cont ca România să nu piardă un rating de țară favorabil și să treacă la unul nerecomandabil pentru investitori, ceea ce ar face și mai grea redresarea de după criza pandemică. Mobilizarea rămasă este reprezentată de garanțiile de stat, și ele bine drămuite.

Trăim vremea încercărilor de moratoriu, care pot da un impuls temporar încrederii celor care pot ține economia în viață, dar succesul acestora la început de criză pandemică a ținut de moratoriul politic pentru ordinea și profunzimea măsurilor de contracarare a pandemiei și a efectelor ei. Din păcate, o anumită bâlbâială și-a lăsat amprenta pe ritmul de creștere a veniturilor bugetare în lunile ianuarie și februarie 2020 (mai mici față de încasările din 2019) și pe ritmul de creștere a cheltuielilor (+9,8% la venituri față de +14,8% pe cheltuieli) în termeni nominali. Detaliile de analiză pe sursele la buget prevăd lucruri sumbre, cheltuielile urmând a ne scoate din regulile fiscale de urmat pentru criteriile de convergență la deficitul bugetar, inflație și dobânzi pe termen lung. Încercările de temporizare a măsurilor care afectează veniturile la buget trebuie să asigure măcar realizarea echilibrelor pe termen mediu.

Măsurile guvernamentale de amânare cu până la 9 luni a plății ratelor la creditele bancare, comentate de Asociația Bancherilor din România (ABR) și Coaliția Patronatelor Băncilor din România (CPBR), au fost flancate de deciziile ulterioare ale BNR destinate susținerii lichidității în piață și asigurarea lichidității structurale a băncilor comerciale, necesară finanțării economiei reale. La măsurile de politică monetară de natură să detensioneze dobânda ROBOR pentru cei împrumutați, BNR a hotărât și amânarea cu 3 luni, cu posibilitatea de prelungire până la 6 luni, a termenului de colectare a contribuțiilor anuale la fondul de rezoluție bancară pentru anul 2020 și s-a aliniat la măsurile de relaxare venite din partea ESCP și BIS. Băncile vor avea mai mulți bani la dispoziție pe perioada amânării ratelor la băncile comerciale.

Problema lichidității la populație a fost tratată de mulți economiști, inclusiv români, dintre care îl cităm pe Eugen Dijmărescu, fost viceguvernator al BNR (2004-2009), care atenționa că, între o gratuitate (fără rambursare, "helicopter money" deveniți "drone money"³²) și un împrumut, diferența este că acesta din urmă se înregistrează „în bilanțul autorității monetare și o obligă să vegheze la rambursarea acestuia”. Dijmărescu se referă și la înțelegerea faptului că, în aceste timpuri, când toate economiile lumii sunt afectate de criza pandemiei,

³² Friedman, M. (1969), "The Optimum Quantity of Money and other Essays", Aldine Transaction Ltd.

prezumțiile de imixtiune reciprocă ale băncilor centrale și guvernelor nu-și au locul, iar anumite interdicții de împrumutare a guvernelor trebuie depășite: „operațiunea care trebuie întreprinsă (de BNR de cumpărare de titluri de stat pe piața secundară – n.n.) nu este una cosmetică, ci este a soluțiilor durabile și responsabile pentru agenții economici și angajații lor”.

Pledăm pentru rigurozitate în perioada manifestării pandemiei, alături de Dijmărescu, dar, așa cum s-a mai precizat, există rezerve din partea apărătorilor teoriilor clasice (și Germania a renunțat la teza de nondeficit bugetar) pentru care li se recomandă că „acum nu este timp pentru purism, ci doar pentru acțiune și asumarea curajului”. Acest curaj înseamnă creșterea rolului băncilor comerciale și de investiții prin formulele de garantare de către stat a creditelor cu contragarantii din partea băncilor centrale, ceea ce a făcut Consiliul European de Supraveghere Bancară (ECBS). Acesta, condus de aceeași rigurozitate, a majorat capacitatea de împrumut a băncilor din ZE cu 120 miliarde euro din fondurile proprii. Este demnă de remarcat și citarea de către Dijmărescu a unui comentariu apărut în *Financial Times* (16 martie 2020) de unde rezulta că „a ne îngrijora în acest moment de echilibrul finanțelor publice este o perversitate contraproductivă, căci o cheltuială publică prea mică reprezintă pentru bunăstare o amenințare mai mare decât o cheltuială publică excesivă”. Cheia problemei îndatorării stă în buna administrare a acesteia, ca furnizoare de creștere economică, și nu de a susține un consum perdant pentru viitorul economiei.

Moratoriul bancar (amânarea pentru 9 luni a plății ratelor la credite) a produs reacții din partea comunității bancare din România, prin prisma efectului dăunător asupra redresării viitoare a economiei. Într-un comunicat al acesteia, recunoscând necesitatea de a sprijini clienții afectați financiar, pentru a preveni o criză la nivel economic și social, este criticat „moratoriul generalizat”, care poate slăbi sistemul bancar: „Comunitatea bancară solicită echilibru și rațiune economică în deciziile de politici publice, pentru a ne asigura de disponibilitatea resurselor sistemului pentru o criză economică de durată”. Dacă moratoriul bancar a fost promovat mai mult de politicieni, considerați mai puțin specialiști în solicitările lor imperative într-o economie de piață, anunțul BNR că va cumpăra titluri de stat de pe piața secundară s-a bucurat de toată lauda. Economistul acad. Daniel Dăianu, în postarea sa pe *Financialintelligence.ro* „Împrumutătorii de ultimă instanță”, spune că „achizițiile de obligațiuni suverane și private, prin operațiuni neconvenționale (QEs), au făcut parte din programele de salvare ale băncilor centrale” și încă vor mai face, adăugăm noi.

Alexandra Pele, jurnalist contribuitor la Revista *Curs de Guvernare*, afirma, în legătură cu aceeași promisiune a BNR, că „România intră în grupul foarte select al statelor în care banca

centrală a adoptat măsuri extrem de neconvenționale de politică monetară”, remarcând că relaxarea cantitativă la care va recurge BNR este „o decizie fără precedent și probabil imposibil de luat într-un alt context global”. Fostul președinte al Consiliului Fiscal, Ionuț Dumitru, confirma și el că deciziile luate de BNR sunt fără precedent, dar necesare momentului. Acestea confirmă greutatea cu care statul român se poate finanța pentru redresarea economică de după criză, cu un rating suveran scăzut, de BBB-. Rolul lor este de a normaliza condițiile în piața prea tensionată a titlurilor de stat și de a suplimenta oferta de finanțare a statului. Este un răspuns la un șoc cu care omenirea nu s-a mai confruntat: „Niciodată o lume întregă nu s-a oprit... Niciodată nu s-a închis în case, pentru că, atunci când au mai fost epidemii, ele nu s-au răspândit în toată lumea, deoarece aceasta nu era globalizată” (Dumitru).

A menține sănătatea sistemului financiar este esențial într-o criză de pandemie care trece prin etapa cea mai acută, iar de acest lucru considerăm că atât guvernul, cât și BNR au ținut cont pentru a stăpâni incertitudinile viitorului. Una dintre ele este evoluția presiunii pe sistemul bancar, constând în creșterea datoriei publice și necesitatea de a o finanța cu o economie redusă.

3.2.2. *Economia României*

Economia României a intrat în anul 2020 cu performanțe discutabile, analiza lor iscând numeroase comentarii, critici și îndemnuri din partea analiștilor *ad-hoc* și a economiștilor cu credit. Ne-am fi așteptat la realizarea unei coaliții științifice de analiză și recomandări pentru guvern, având în vedere starea economiei la început de an și complicațiile macroeconomice ulterioare determinate de criza COVID-19. Cum acest lucru nu s-a întâmplat, deși a existat o propunere de la Camera Deputaților, continuăm să observăm comentariile disparate, considerând că toate au o noimă, în aceste timpuri tulburi, nu numai pentru România, ci pentru toate statele lumii.

Influența condițiilor monetare externe – rate diferite de dobânzi centrale – ca urmare a deschiderii economiei prin integrarea în spațiul comunitar poate să producă „mișcări de capital destabilizatoare și, de aceea, este necesară o calibrare adecvată a politicii monetare”, susținută de o politică bugetară optimă. *Daniel Dăianu*, președintele Consiliului Fiscal, spune un mare adevăr: „*Politica bugetară nu trebuie să practice deficite mari, mai ales că leul nu este monedă de rezervă*”. Din păcate, acest argument este evocat cu întârziere în preocupările sale pentru echilibre macroeconomice, iar textelor sale consistente, privind deficitele bugetare de mulți ani, era bine să le dea finalitatea că România are de îndeplinit criteriile nominale pentru adoptarea

euro – o monedă de rezervă. Este important că acum îl simțim pe economistul Dăianu implicat direct în problematica pregătirii României pentru adoptarea euro, prin calitatea sa de coordonator al grupului de lucru din cadrul BNR. În această calitate și prin abordările tranșante, considerăm că mesajele sale, mai frecvente pe parcursul crizei pandemice, sunt de interes pentru viziunea acestui studiu.

România are nevoie de corecții macroeconomice în sfera construcției bugetare, consolidarea urmărind atât cheltuielile cât și veniturile. Acest lucru înseamnă un nou concept de construcție structurală a bugetului și o mare atenție la politicile care influențează veniturile din taxe și impozite și colectarea acestora. Inerția, ca să nu spunem înghețul, de 30 de ani în metodologia elaborării bugetului, face ca România să fie singulară prin dominanța fiscală asupra politicii monetare interne.

Întrebarea este „cât de mult poate fi împovărată politica monetară a BNR în condițiile folosirii instrumentelor sale normale?” Ea s-a împovărat deja prin promisiunea de fi acceptat relaxarea cantitativă. Un deficit bugetar cash de 4,4% și de 3,8% ESA anunțate la sfârșitul anului 2019 și un deficit al contului curent de 5% din PIB (cifre preliminare) nu erau de bun augur pentru efortul revenirii la normal în următorii doi ani (prevederile PSC, deficit bugetar de 3%), presupunând că s-ar fi reușit ca, în 2020, leul să intre în MCR II. „*România, care țintește aderarea la Zona Euro, arată o fractură între vorbă și faptă*”, subliniază Dăianu, alături de mesajul autorilor acestui studiu, cuprins în multe din lucrările acestora³³.

Politica monetară a BNR nu poate la infinit să contracareze prociclicitatea politicii bugetare, decât până la limita la care să nu pună în pericol mai mare dezechilibrele externe și stabilitatea financiară, sarcini colaterale ale mandatului acesteia de stabilizare a nivelului general al prețurilor (o rată anuală a inflației de cel mult 2%, conform definiției cantitative a stabilității prețurilor). Pentru creșterea veniturilor fiscale, România putea avea în vedere măsurile întreprinse de Polonia și Bulgaria cu sprijinul UE, ceea ce ne-ar fi scos din neputința colectării adecvate a taxelor și impozitelor, devenită parcă o caracteristică a unui alt SUD al UE.

Tensiunile bugetare au fost crescute prin măsurile de sprijinire a firmelor și angajaților, derulate pe parcursul crizei COVID-19, nivelul compensărilor și garanțiilor trebuind a fi asigurate, ca volum, structurare și ritm, cu ochii la necesarul de resurse pentru relansarea economiei naționale.

³³ Pop, N.; Ioan-Franc, V., op. cit.

Măsurile macroprudențiale, spune Dăianu, fac parte și din panopia instrumentelor de susținere și orientare a creditării economiei – lichiditate și prudențialitate – în condițiile în care ponderea creditului privat intern este de numai circa 27% din PIB în 2019 (față de peste 37% în 2008). O explicație a bancarizării slabe a economiei constă în faptul că marile firme internaționale prezente în România se finanțează direct din străinătate (într-o monedă de rezervă, de obicei), în timp ce firmele cu capital românesc recurg la credite furnizor (plata târzie a facturilor), se finanțează din profit sau reclamă accesul dificil la finanțarea prin bănci. Bazinul mic al creditării în plan național este responsabil de o slabă transmisie a impulsului monetar în economia reală, băncile comerciale investind în titluri de stat sau depunând bani overnight la BNR, cu dobânda facilității de depozit mai mare decât ceea ce oferă clienților cu depozite bancare.

Data fiind situația complicată a anului 2019, inclusiv din punctul de vedere al bătăliei politice, elaborarea de prognoze pentru anul 2020 a devenit foarte grea și inconsistentă în raport cu dinamica evenimentelor. O analiză a OCDE prevede o încetinire a ritmului de creștere a economiei, la 3,2% în 2020 (reconfirmată pentru anul 2019 la 4,1%), greu de realizat fără reconstruirea spațiului fiscal.

În raport cu deficitul balanței comerciale, agravarea contului curent va necesita finanțare (este posibil să depășească procentul de 5% din PIB în 2019), care poate deveni mai scumpă în comparație cu a altor SM din zonă, chiar dacă datoria publică (procent din PIB) este încă moderată. Acest procent se poate majora însă repede, atât timp cât nu se trece la o politică fiscală prudentă, susținută de eforturi de consolidare prin revizuirea planului de cheltuieli bugetare și îmbunătățirea eficienței colectării taxelor (OCDE). Singura performanță bună a anului 2019 a fost nivelul scăzut record al șomajului (3,2%), reflectând însă și deficitul de forță de muncă. Riscul dezechilibrului bugetar prezintă pericolul pierderii încrederii investitorilor, iar singurele taxe care l-ar putea atenua (majorare căreia este greu să-i dai crezare într-un an electoral) ar fi impozitarea proprietăților și a poluării mediului.

O altă analiză făcută de Moneycorp, companie specializată pe evoluțiile piețelor valutare și a impactului asupra plăților internaționale, relevă că, în absența unor prognoze oficiale credibile pentru 2020, cuplate cu incertitudinile manifeste privind evoluția economică a României, nu ar trebuie să fie surprinzătoare o slăbire tot mai accentuată a leului față de euro și dolarul SUA. Producția internă și exporturile ar putea opri deprecierea leului, la un nivel dintre cele mai optimiste, cuprins între 4,9 și 5 lei la sfârșitul anului 2020. Este îngrijorător

faptul că analiști din țară și din străinătate se referă la lipsa de predictibilitate în politicile publice (precum celebra OUG 114) și de viziune, factori de natură să mențină criza leului.

Reprezentanții oamenilor de afaceri din România și-au însușit sloganul „O țară care nu produce nu are ce vinde” (citându-l pe președintele Franței, Sarkozy, 2007), susținând că este nevoie de o relansare a producției românești pentru a scădea presiunea pe cursul euro-leu, apel lansat prin vocea lui Cristian Pârvan (secretar general al Asociației Oamenilor de Afaceri din România – AOAR), chiar înainte de a se produce efectele crizei COVID-19. Închiderea unor companii ca Electroputere Craiova, producătoare de toate tipurile de transformatoare, locomotive electrice și diesel etc., cu efectul înlocuirii lor cu importuri, explică multe dintre dezechilibrele economice ale României, balanțe externe deficitare și curs de schimb. „Acesta este fundamentul cursului de schimb, cât muncim noi pentru un euro. Dacă noi muncim puțin și prost și facem numai hipermarketuri și imobiliare, aceste investiții speculative nu oferă produse”.

Dintre domeniile pentru care Comisia Europeană a făcut recomandări de țară repetate rețin atenția: întârzierea reformelor structurale, avansul creșterii salariilor față de productivitatea muncii – ceea ce pune în pericol competitivitatea produselor pe piețele externe –, sustenabilitatea sistemului public de pensii, guvernanta corporativă a întreprinderilor de stat, colectarea impozitelor, mecanismul de stabilire a salariului minim (lipsa de criterii obiective) și modul precar de a stabili prioritățile în investițiile publice și pregătirea acestora. Ele însumează o realitate greu de depășit prin continua luptă politică internă, care practic obturează orice viziune pe termen lung. Recomandările nu ar trebui să enerveze pe cineva decât în sensul de a trece la realizarea lor efectivă, nu cu promisiuni de viitor. Astfel s-au scurs anii, fără a se vedea că miza lor pentru politică a fost mereu convergența reală, dar nu în sensul ei sintetic – PIB/loc. național versus media UE –, ci în sensul structurării economiei pentru a deveni robustă în performanțe și al realizării infrastructurii ei fizice. În legătură cu ultimul aspect – infrastructura fizică – criticile și replica oficială la acestea arată progresele de melc în ceea ce privește legarea României de spațiul UE și privarea de magistrale de expansiune a puținilor poli de dezvoltare existenți, care demonstrează posibilitatea convergenței PIB-lui/loc. spre depășirea mediei UE. Ne întrebăm dacă programele naționale de guvernare pot sau nu să țină seama de aceste conexiuni raționale. Inerția este evidentă și în reformarea administrației publice, ceea ce întreține și chiar provoacă disparitățile dintre regiuni, printre cele mai mari din Uniunea Europeană. Dacă regiunea București-Ilfov a ajuns să aibă un PIB/loc. de 144%, față de media europeană sau cea de Vest 67% din medie, celelalte regiuni au un PIB/loc. cuprins

între 40% și 60%. În materia productivității, de asemenea, Bucureștiul are 122% din media UE, în timp ce regiunea de Vest este la numai 73% din media Uniunii. Credem că nu trebuie să ne spună nimeni că „România merge pe un drum greșit”, pentru că se vede prin ochii contribuabililor și ai mediului de afaceri.

Dacă deficitul bugetar și de cont curent nu este privit prin mărimea și sănătatea bazei de impozitare – mediul de afaceri – și competitivitatea produselor și serviciilor exportate de România, ci doar prin obligația îndatorării statului, este normal ca și îndreptarea lor să fie pusă pe seama altor factori decât cei gestionabili printr-un mix de politici economice orientate spre îmbunătățirea mediului de afaceri și creșterea investițiilor în reformele structurale. Nu sunt posibile performanțe în consolidarea veniturilor la buget – temă cotidiană – fără atacarea problematicii acelor care pot să le plătească. Nu se poate vorbi despre consolidarea cheltuielilor publice, fără a se ține cont de problematica tot a celor capabili să aducă venituri la buget. Nu este vorba de un cerc vicios, ci de unul virtuos, care trebuie să fie de interes național permanent, și nu conjunctural, de promisiuni politice fără finalitate (de văzut mult promisa reformă a ANAF, când Ministerul Finanțelor Publice, singur, era un mai bun colector de taxe și impozite, ceea ce se vedea în proporția încasărilor din PIB).

Cu criza COVID-19 suntem în etapa marilor stimulări fiscale, cu o magnitudine greu de imaginat chiar pentru o redresare economică normală după o recesiune de tip ciclic. Comparațiile cu ceea ce fac alte state ar putea inspira până la o anumită limită, întrucât legile stabilității economice nu pot fi ignorate decât pentru un timp limitat, dacă se dorește, tot din rațiune, ca mărimea costurilor viitoare ale stimulentei fiscale prezente să fie controlabile. Din această perspectivă, oamenii de afaceri români au emis propunerea ca Guvernul României să acceseze un pachet de asistență financiară de 30 miliarde de euro (aproape 15% din PIB) având ca destinație recapitalizarea firmelor autohtone și repornirea economiei. Nu se cunosc calculele pentru susținerea unei astfel de sume, dar se pare că nu se întrevide capacitatea rambursării ei din punctul de vedere al sustenabilității economiei întărite cu capitalizarea firmelor românești. Poate că există o viziune. Este drept că firmele românești sunt slab capitalizate ori și-au consumat de n ori capitalul inițial³⁴, dar nimeni nu garantează modificarea comportamentului majorității acestora în ceea ce privește cheltuirea lichidităților lor din afaceri: vile pentru patron, mașină la scară, concedii plătite de firmă etc.

³⁴ Georgescu, F. (2018), „Capitalul în România postcomunistă”, vol. I-III, Editura Academiei Române.

Pachetul propus înseamnă îndatorare, nu gratuitate, fără nicio obligație a debitorului – plata principalului și a dobânzilor. Dar, să presupunem că ea reflectă un mimetism, așa cum a perceput-o corect economistul-șef al BNR, Valentin Lazea³⁵, iar comentariile lui sunt de un mare folos pentru gândirea economică a guvernării în mai toate timpurile și vremurile. Totul ar fi bine dacă am fi și cu picioarele pe pământ, adică să nu uităm situația de fapt a României. Creditorii unui stat se uită la avuția acestuia ca multipli ai PIB-ului național. Calculele arată că România are o avuție netă (net worth) de 1,4 ori PIB-ul acesteia, comparativ cu statele dezvoltate al căror coeficient depășește cifra 5.

În concluzie, recomandarea specialiștilor în raport cu condițiile economice prezente ale României este ca guvernul să se inspire, doar ca metodă precaută de stimulare fiscală, posibil chiar sub toate formele avansate, după modelul altor state, dar cu incidențe suportabile de către mărimea și structura economiei naționale. De asemenea, jocul politic trebuie să se abțină de la suprasolicitarea mijloacelor posibil de pus în jocul de menținere în viață a activității economice și de relansare imediată, dar sănătoasă, a acesteia. Credibilitatea măsurilor fiscale adoptate de România este dată de o coordonare a lor la nivel național și european, scop pentru care dialogul și negocierile cu Comisia Europeană sunt absolut necesare.

Un lucru este cert și pentru România, creșterea sărăciei. Dacă veniturile celor săraci vor fi suportate de guverne prin programe sociale, la aceștia este posibil să se alinieze încă 20% dintre angajații adulți, ca urmare fie a pierderii locurilor de muncă, fie a trecerii în șomaj tehnic (în luna aprilie 2020 erau deja peste un milion de contracte de muncă suspendate din cele peste 5 milioane raportate ca efective la început de an). Prolungirea crizei pandemice față de termenele anticipate poate afecta perspectivele de creștere și poate provoca daune mai mari companiilor și locurilor de muncă, ridicând în același timp nivelul șomajului și al sărăciei.

Sondaje făcute de analiștii Asociației CFA indică resimțirea impactului economic al crizei COVID-19 până în trimestrul IV 2020, cu majorarea deficitului bugetar la 6,5%, iar pentru viitoarele 12 luni (aprilie 2020 – aprilie 2021), inflația ajungând la 3,8% și cursul leu/euro la 5 lei. Numai aceste date sunt suficiente pentru a se vedea impactul îngrijorător al stimulentele fiscale acordate de România, reprezentând doar 2% din PIB, în condițiile în care în alte țări valoarea stimulentele fiscale a fost de 28,5% din PIB, în cazul Germaniei, 21,4% în Italia, 18% în Cehia, 155 în Franța sau 6,2% în Polonia (date FMI). Ca urmare, evoluțiile

³⁵ Lazea, V. (2020), "Atenție la programul de sprijin al economiei: Somnul rațiunii naște monștri", *Curs de guvernare*, aprilie, <https://cursdeguvernare.ro/valentin-lazea-programul-de-sprijin-al-economiei-somnul-ratiunii-naste-monstri.html>

economice ale României în anul 2020 nu fac decât să ne îndepărteze de criteriile nominale de convergență pentru adoptarea euro, sprijinirea lor de către convergența reală fiind mult diminuată. De data aceasta, *am putea formula convergența reală ca fiind efectul mixului de politici publice asupra sustenabilității viitoarei creșteri economice și restructurării robuste a economiei, chiar prin oportunitățile deschise de criza COVID-19 sectorului public și privat.*

Surpriza momentului aprilie 2020 a fost răzgândirea Bulgariei în ceea ce privește adoptarea euro, prin solicitarea ca leva să intre în MCS II până la sfârșitul lunii menționate. Poate că vestea importantă pentru România este *argumentul* invocat de *premierul bulgar, Boiko Borisov*: „*Criza coronavirusului ne-a arătat că cei care sunt în Zona Euro, sau în anticameră, vor avea la dispoziție miliarde de euro pentru relansare. Cei care nu sunt, vor trebui să contracteze datorii la dobânzi ridicate*”. Și, pe lângă acest argument, reține atenția faptul că autoritățile de la Sofia și-au accelerat discuțiile asupra subiectului cu președintele BCE, Christine Lagarde, și cu o serie de oficiali de rang înalt din cadrul Comisiei Europene. Informațiile acestea le punctăm doar cu *Nota Bene*. Bulgaria îndeplinește criteriile nominale pentru a adopta moneda euro, iar îngrijorările cu privire la sistemul său financiar au fost depășite prin acceptarea simultană a aderării la Uniunea Bancară și la intrarea în anticamera ZE.

4. EFECTE ECONOMICE IMEDIATE ALE CRIZEI CORONAVIRUS

De îndată de controlul asupra pandemiei a fost instituit, ca modalitate de reducere a îmbolnăvirilor, au fost vizibile și efectele ei imediate și termen mediu al acesteia asupra economiei. Din acest moment a fost imperios necesară abordarea modalității redresării ei, nu din cauze ciclice caracteristice evoluției economiei de piață, ci din motivele forțării restrângerii activităților economice pentru a nu expune forța de muncă îmbolnăvirii. Pledoariile, ca mesaje puternice am spune de trezire la o altă realitate post coronavirus (revenirea pandemiei și scurtarea perioadelor ca astfel de fenomene să se repete), s-au îndesit, au venit din toate părțile, sugestiile pentru instrumentele de sprijin au fost printre cele mai variate. Era de așteptat ca Franța, prin vocea ministrul francez al finanțelor, Bruno Le Maire, să propună un ”plan masiv” de stimulare economică coordonat la nivelul Europei, după ce unele SM, ca Italia și Spania, printre cele mai lovite, au anunțat timid majorarea pe cont propriu a cheltuielilor pentru revigorarea economiilor naționale, pe măsură ce restricțiile impuse de pandemie se vor relaxa.

Măsurile propuse fie de SM, fie de structurile Comisiei sau de alți analiști au inclus elemente de fiscalitate și de bugetare cu implicarea guvernelor și a BCE. Inițial, propunerile BCE s-au referit la ”marja ei de manevră” prin care să fie stimulate băncile comerciale să acorde mai multe credite, în special IMM-urilor, cele mai afectate de măsura distanțării sociale. Adâncirea crizei economice produsă de efectele COVID-19 a adus în centrul preocupărilor cine ce are de făcut și dacă măsurile din timpul crizei financiare – austeritatea impusă guvernelor cuplată cu relaxarea cantitativă a băncilor centrale – mai pot fi de folos. Kaushik Basu³⁶, fost economist șef la Banca Mondială între 2012 și 2016, și alți analiști ai UE au sesizat că, de data aceasta o criză globală severă, determinată de un factor exogen economiei, are nevoie de un răspuns cât mai complet/cuprinzător, iar ceea ce au făcut băncile centrale până acum pentru stimularea economiei poate deveni inadecvat. Un răspuns complet, spune Basu nu mai putea fi dat numai de către economiști, ci de o echipă multidisciplinară, care să include neapărat experți din sănătate și geopolitică. În lucrarea noastră „Despre criză, cu discernământ și fără mânie”³⁷ am arătat că una din deficiențele tratării crizei financiare a fost încrederea prea mare numai în economiști, când cauza ei – instrumentele financiare inovative creație a unor ingineri și matematicieni în probabilistică – nu avea o rațiune economică și hazardul moral. Dacă mai adăugăm faptul că cei care le vindeau practic nu știau să explice nimic despre mecanismul acestora, nu mai trebuia să ne mai mire impactul asupra societății umane în ansamblul ei, oameni și firme înșelate cu bună știință. Or, boala încrederii, depresia psihică a factorului uman, singurul care punea în mișcare economia, avea nevoie de o explicație mult mai complexă decât ciclul de afaceri în stăpânirea economiștilor.

Pandemia a creat sectoare în care cererea a crescut considerabil cu împingerea în sus a prețurilor, după cum în alte sectoare cererea a scăzut la fel. În același timp, se observă o amplă mutație în beneficiarii ofertei, ceea ce va determina mutații structurale în economie. Ca urmare, angajarea de politici monetare și fiscale cuprinzătoare și coordonate trebuie să țină cont de această specificitate a noii crize economice, deja anunțate, măsurile urmând să reechilibreze puterea de cumpărare diferențiată pe sectoare, majorând-o acolo unde tinde către zero (activități economice închise sau reduse, șomaj) și să o constrângă acolo unde creează inflație și consumă resurse bugetare de susținere semnificative.

Specificitatea sectorială a efectelor pandemiei, ne spune Basu, ar trebui să ne reamintească de studii ale conexiunilor intersectoriale din trecut (ca cele ale laureaților Nobel

³⁶ Basu K. (2020), „Epidemics and Economic Policy”, Project Syndicate.

³⁷ Pop, N.; Ioan-Franc, V.; Fugaru, A. (2010), „Despre criză, cu discernământ și fără mânie”, Editura Expert.

în economie Kenneth Arrow și Gérard Debreu, din anii '50), care explică de ce poate exista o penurie de produse, când oferta este chiar bogată. În mod particular, Basu vorbește de abordarea "entitlement approach" a sociologului laureat Nobel pentru economie Amartya Sen, care explică de ce se produce foamete când oferta de alimente este mai mult decât satisfăcătoare. Pandemia poate produce șocuri asupra unor sectoare de activitate transmise apoi altor sectoare prin canalele complexe al cererii și ofertei. Astfel de șocuri determină modificări sectoriale ale prețurilor și veniturilor, astfel încât o parte din populație nu mai poate să-și satisfacă cererea chiar pentru produse disponibile. Această fenomenologie ne aduce aminte de analiza input-output care inspiră măsuri de intervenție sectorial-specifică, bine țintite, ele fiind cele mai adecvate în cazul pandemiei.

4.1. Economia europeană

Semne anterioare crizei COVID-19 și consolidarea efectelor crizei pandemice asupra mediului de afaceri și a angajării forței de muncă, în primele patru luni ale anului 2020, confirmă recesiunea economică în termenii ei ciclici, dar și depresia economică în termenii de eveniment unic, catastrofal, exogen economiei, definit prin războaie sau boli infecțioase de mare contagiune. Mereu se afirmă că suntem confrunțați cu o criză cum n-a mai fost, ceea ce este adevărat, întrucât ea privește umanitatea și creațiile ei, economia fiind una din cele mai importante. Ce s-a întâmplat cu economia europeană în primele etape ale crizei COVID-19 ne spune o instituție avizată – FMI – și un specialist al acesteia, Paul Thomsen, directorul Departamentului pentru Europa. Avem de urmărit, în cadrul calendarului elaborării acestui studiu, cel puțin două rapoarte ale întâlnirilor de primăvara și toamnă ale FMI, din anul 2020.

Thomsen confirmă că, pentru prima dată în istoria modernă, omenirea este angajată în măsuri fără precedent de pe urma opririi deliberate a activităților economice, pentru a proteja viața și a opri răspândirea unui virus mortal. Recesiunea deja manifestă este și fără precedent pentru ultimele generații. În luna aprilie 2020, se estima că 1/3 din economia europeană suferea de închiderea capacităților și activităților unor sectoare denumite ca ne-esențiale, ceea ce ar echivala cu reducerea lunară a PIB-ului european cu 3%. În condițiile în care la mijlocul anului se poate vorbi de o reluare a activităților economice, *PIB-ul european anual estimat s-a putea contracta cu 6,5%*, un impact care-l depășește pe cel produs de ultima criză financiară. Pentru țările dezvoltate europene, contracția PIB-ului anual era estimată la 7%, comparativ cu prognoza de toamnă a FMI de +1,5%. Pentru țările emergente din Europa, creșterea PIB era de -5% (+2,5%, prognoza de toamnă).

Posibilitatea unui al doilea val al pandemiei este posibil să prelungească revenirea economiei europene, estimările rămânând aceleași atâta timp cât evaluările evoluțiilor din mediul de sănătate rămân incerte. Periculoase rămân efectele de disipare a unei astfel de recesiuni asupra sectorului financiar, situație inversă crizei financiare, când sectorul financiar a fost declanșatorul recesiunii economice. S-a apreciat că în noua înlănțuire – criză economică cu afectarea posibilă a sectorului financiar – redresarea economică poate fi mai dificilă și întârziată, speță care trebuie urmărită cu atenție de către FMI. Un rol important a revenit politicilor economice de natură fiscală din punct de vedere al rapidității și ordinului de mărime a mobilizării de fonduri, mai ales în sectorul medical și apoi pentru asigurarea continuității activităților companiilor – primele fiind cele care asigurau produse pentru sectorul medical - și consumului gospodăriilor.

Susținerea firmelor și gospodăriilor s-a făcută prin împrumuturi garantate, subvenții pentru șomaj și distribuție directă de venituri. Ca urmare, *deficitele bugetare europene erau programate să crească la 6% din PIB*, pondere mare, dar considerată corespunzătoare circumstanțelor. Politica monetară a debutat cu scăderea dobânzilor și la reluarea cumpărărilor de active, inclusiv din categoriile excluse. S-a apreciat că ea a mai rămas efectivă în ciuda dobânzilor mici, din punct de vedere al relaxării condițiilor financiare induse de criză sub influența și a măsurilor luate de reglementatorii sistemului bancar: scăderea cerințelor de capital și a buffer-ilor ciclice. S-a apreciat importanța ca toate politicile să fie bine focalizate pentru a nu se crea risipă de resurse financiare fără efect, mai ales în zona salvării de vieți și a consumului populației afectate strict necesar.

Din perspectiva implicării FMI, s-a evocat necesitatea ca țările europene să asigure în continuare spațiul fiscal pentru ținerea sub controla urgențelor medicale, cel mai bine plasate fiind țările dezvoltate cu piețe financiare adânci și lichide, mai bine integrate în sistemul financiar și valutar global. Problema datoriilor unor țări europene are contrapondere măsurile luate de BCE prin programul masiv de cumpărări de titluri de stat și active comerciale, la care trebuie adăugată reacția fermă în decizii ale liderilor europeni în plan național și în sprijinirea suplimentului de finanțare din partea UE. Pentru țările emergente din afara UE, sprijinul financiar FMI a fost canalizat către șase țări, în baza cererilor exprese ale acestora. S-a încercat și reușit reducerea vulnerabilității țărilor moștenite de la criza financiară, prezentate de deficitul de cont curent și dependența sistemului lor bancar de finanțări externe.

După cum se exprima Thomsen, situația creată de criza pandemică va avea implicații deosebite pe termen mediu în ceea ce privește *creșterea datoriilor publice*, dar mulțimea și

melanjul incertitudinilor de natură diferită fac dificile evaluări mai consistente pentru viitor pentru această primă instalare a crizei economice. Totuși, constatarea în analizele FMI a severității condițiilor financiare, cu plecarea masivă și cu viteză a unor fonduri din economiile emergente, cum *este și cazul României*, extinderea lipsei de lichidități, înghețarea unor piețe și imposibilitatea ca FED să asigure linii swap pentru toate statele lumii. Evocarea *Short-term Liquidity Line (SLL)* de către Geoffrey Okamoto, economist american și oficial al guvernului în calitate de asistent în exercițiu al Secretariatului ”International Finance and Development” din cadrul Departamentului Trezoreriei, SUA, ne anunță că o nouă facilitate a FMI vine să completeze instrumentele financiare existente ale FMI, ca partea a unei strategii mai largi de răspuns la criza prezentă. Facilitatea este destinată cu prioritate țărilor cu economie emergentă, aflate cu probleme de deficit al contului curent sub impactul unui șoc extern, similar coronavirusului. Folosirea ei, pe lângă faptul că poate asigura o finanțare cu costuri reduse, are calitatea de a preîntâmpina lipsa moderată de lichidități, înainte ca această lipsă să devină una gravă. Se mai adaugă la această facilitate caracteristici inovative, constând în accesul la ea de tip revolving, permițând trageri și plăți consecutive pe o durată de 12 luni. Ca urmare, *facilitatea nu operează ca un împrumut obișnuit acordat de FMI*, putând fi asimilată unui card de credit de unde extragi bani și apoi refaci fondul pus la dispoziție. Structura comisionului SLL este unică pentru natura revolving a facilității – 8 puncte de bază – corespunzător unui cost de 800.000 dolari pentru o linie de credit de 1 miliard de dolari. Un stat membru al FMI care se califică pentru un împrumut normal FMI de 20 miliarde de dolari pentru balanța de plăți și poate să-și reducă costul finanțării cu 1 pp prin facilitatea SLL, economisește 2 milioane de dolari care îi poate direcționa spre sectoarele economice deficitare.

Facilitatea SLL răspunde practic invitației permanente a organizațiilor financiare internaționale ca ”acoperișul stricat să fie reparat atunci când soarele este pe cer”, ceea ce a evocat și Thomsen în conferința sa de presă amintită pentru situația SM ale UE din sud-estul Europei. Pentru o perioadă de timp, *România s-a încadrat în țintele de reducere a deficitului de cont curent și a raportului credite – depozite locale pentru băncile comerciale*, cea ce era de natură să-i asigure un spațiu adecvat politicilor impuse de noua criză. Din păcate, România a intrat în dubla criză cu o zestre foarte slabă din punct de vedere a spațiului fiscal. Thomsen asigură că pentru SM ale UE cu spațiu fiscal limitat FMI este gata să asigure asistența necesară.

Impactul crizei pandemice asupra economiilor europene va fi diferit pe linia de demarcație a Nordului de Sud, scăderile cele mai mari a PIB-ului fiind înregistrate în Italia și Spania. Dependența creșterii economice, fie de exporturi, fie de turism va influența de

asemenea specific unele economii ca Germania, alte state nordice și din nou Italia, Grecia sau Spania. Cu privire la creșterea datoriilor publice și solicitarea unui instrument comun la nivel de UE de finanțare a acestuia, ca Coronobonds, FMI nu are încă o opinie, ci doar o recomandare ca SM cu datorii mari incluse în oricare viitor instrument de acest gen să nu determine o explozie a dobânzilor de finanțare, dacă nu pot promite măsuri de control a creșterii datoriei publice.

Conform declarațiilor făcute de Christine Lagarde înaintea summit-ului Consiliului European din 23 aprilie 2020, destinat relansării economiei UE, a existat pericolul ca prin deciziile acestuia să se facă prea puțin și prea târziu, pentru perspectiva sumbră a unui declin al economiilor Uniunii de la 5 până la 15% în anul 2020³⁸ cu o revenire nu prea optimistă. Fondul de relansare pus în discuție ar trebui înființat imediat și să fie de câteva sute de miliarde de euro. Volumul și finanțarea fondului a suscitât dezbateri pe variante, dar reuniunea Consiliului s-a terminat doar cu sarcina dată Comisiei Europene să clarifice cele două lucruri, așa cum a declarat Angela Merkel înaintea summit-ului că acesta ” nu va produce nicio decizie asupra cuantumului fondului de relansare economică post-pandemie”. Probabil timpul luat ca rezervă a decurs din faptul că planul de relansare economică ar putea susține redresarea UE în următorii doi ani și nu imediat, după cum discuțiile nu și-au propus ca temă ”determinarea detaliilor ori scopului” (Merkel).

Ca urmare, spune Merkel, „Comisia Europeană va analiza cum sunt afectate diversele sectoare economice europene și ce măsuri sunt necesare”, ceea ce efectiv miră din punct de vedere al urgenței și a faptului că au existat poziții concrete din partea unor SM, ca Spania (o propunere ca fondul de relansare să fie de până la 1500 miliarde de euro), Austria (fondurile pe state să fie date sub forma de împrumuturi), Germania (fondurile de redresare să fie asociate bugetului multianual al UE), Franța și Italia (au sugerat ca fondul să fie separat de sistemul bugetar al UE). Comisia Europeană a venit cu propunerea ca măsurile financiare să fie în valoare de 2000 de miliarde de euro.

³⁸ Anglia, recent ieșită din UE, anunța, la 6 mai, o previzionare majoră de scădere cu 11% a economiei, fapt nemaîntâlnit în ultimii... 300 de ani!

4.2. Un consiliu European care ar fi trebuit să fie cel mai important pentru anul 2020

Summit-ul din 23 aprilie a fost bine influențat de Merkel și printr-o teleconferință de presă la care au participat președinta Comisiei și alți mulți prim-miniștri și comisari ai Comisiei, cu trei zile înainte. În cadrul ei, Merkel a sugerat că este deschisă și la amendarea tratatelor Uniunii, dacă acestea vor ajuta efectiv relansarea economică a UE, dar cu avertismentul că acest lucru va lua foarte mult timp. Ipocrizia Germaniei este vizibilă în grija cu care și-a formulat cancelarul declarațiile: "One can discuss new treaties but this would take two or three years to find solutions....we'll need quick answers to address this pandemic and Germany will participate in answers of solidarity that go beyond the 500 billion euros that we already have". Suma citată reprezenta exclusiv pachetul de finanțare aprobat de miniștrii de finanțe ai Eurogrupului, ceea ce era altceva decât o finanțare de tip corona sau eurobonduri. Lucas Guttenberg, analist politic la Jacques Delors Centre, Berlin, comentând declarațiile cancelarului german, a remarcat formulările contradictorii, "deschiderea" fiind considerată un punct crucial pentru noi instrumente ale UE de acoperire a datoriilor SM (fie prin împrumuturi, fie prin granturi), dar remarca că simpla deschidere nu era suficientă, ci doar un semn că poate ceva pozitiv în poziția Germaniei s-ar putea întâmpla: ".....an openness that was just not there so far and shows that things are in flux".

Fabio Panetta, membru al consiliului guvernatorilor BCE și vice guvernator al Băncii Italiei, în editorialul său din Politico, completează, cam în același momente cu declarațiile cancelarului german, că răspunsul fiscal al ZE este departe de a fi unul adecvat. În opinia lui, acțiunea pe linia bugetului comunitar trebuie să fie "proporțională cu magnitudinea șocului, să nu agraveze fragmentările decurgând din pozițiile fiscale anterioare declanșării pandemiei și să nu interfereze negativ în funcționarea pieței unice europene". Susținând cele trei principii, Panteta, dincolo de partizanismul cu cererile Italiei pentru un instrument comun de finanțare a datoriilor, sublinia că *sprijinul fiscal diferențiat va determina ca locația firmelor (cele din Germania) și nu modelul de afaceri să fie factorul decisiv dacă acestea vor supraviețui crizei pandemice.*

Nu putem omite și o altă opinie, a lui George Soros³⁹, rezultată chiar din titlul unui recent comentariu al acestuia, din care rezultă că oportunitatea crizei pandemice, chiar temporară, ar fi bine să aducă o soluție în ceea ce privește finanțarea Fondului European de Redresare stabilit la 1000 de miliarde de euro. Aceasta ar consta din vânzarea de *obligațiuni*

³⁹ Soros, G. (2020), "The EU Should Issue Perpetual Bonds", Project Syndicate, aprilie.

perene către posibilibi finanțatori. O aprobare rapidă a acestui mod de finanțare al fondului menționat de către Consiliul European (necesarul a fost stabilit de Ursula von der Leyen), ar beneficia de costurile reduse de pe piața financiară. Istoria dă exemple de vânzarea de obligațiuni *perene* - *consols* - ale unui stat, cum a fost cazul Marii Britanii (finanțarea războaielor purtate cu Napoleon sau a luptelor din primul Război Mondial, scadente în 2015) sau în cazul SUA (consolidarea emisiunilor existente de titluri de stat prin autorizarea dată de Congresul SUA trezoreriei din 1870).

Soros menționa că UE este confruntată cu un război "once-in-a-lifetime" împotriva unui virus care periclitează nu numai viața oamenilor, ci chiar supraviețuirea UE: "Dacă un SM își protejează granițele naționale împotriva unui alt SM partener din UE, acest lucru va distruge însăși principiul solidarității pe baza căruia este construită Uniunea". În opinia lui Soros, UE trebuie să recurgă la măsuri excepționale pentru a face față unei situații extraordinare care a lovit toate SM ale UE. Situația justifică, fără temeri, un precedent de a emite obligațiuni comune UE pentru finanțarea datoriei, sintetizând întreaga reputație a UE, ceea ce ar fi în linie cu acțiunea BCE de a renunța la orice restricție în programul ei de achiziție de obligațiuni.

Soros mai menționează și trei avantaje ale obligațiunilor perpetue: nu trebuie replătite, sunt o povară fiscală redusă pentru UE în ciuda puterii lor de a da soluție finanțării fiscale, UE nu trebuie să le refinanțeze la scadență, procedând la amortizarea plăților sau la economisiri pentru eventuale plăți viitoare. UE este obligată să plătească numai dobânzile, ceea ce ar însemna ca la 1000 miliarde de euro obligațiuni perpetue cu o dobândă de 0,5%, UE să plătească 5 miliarde de euro pe an, mai puțin de 3% din bugetul Uniunii pe anul 2020. Ar mai trebui adăugat un avantaj pentru BCE, obligațiunile perpetue prin cumpărare ar deveni un activ al BCE, ceea ce ar scuti-o de rebalansare portofoliului ei, adică resorbția expansiunii bilanțului ei. De asemenea, UE nu trebuie să mai creeze alte mecanisme sau instituții de emisiune a obligațiunilor perpetue, Comisia urmând să disperseze fondurile colectate direct către SM sau alte instituții naționale implicate direct în lupta contra efectelor pandemiei, dar mai ales în redresarea economiei. Acest lucru ar însemna asanarea efectelor pe termen lung ale pandemiei temporare și nu numai a celor imediate.

Câteva remarci binecuenite:

1. Reuniunea Consiliului European din 23 aprilie a.c. nu a dat speranțe multor așteptări cu privire la emiterea de obligațiuni comune, cele mai importante venind din partea președintelui Eurogrupului, Mario Centeno, sau a altor SM ca Spania și Franța. Disparitățile

de opinie din partea Germaniei și Olandei au dovedit că această posibilitate a fost din nou pierdută, în ciuda consensului că trăgănarea cu instrumentul relansării economiei UE va da posibilitatea recuperării nivelului PIB-lui ante criză pandemică nu mai repede decât anul 2022. Așa cum am menționat, SM s-au contrazis pe componentele de bază ale unui posibil instrument de relansare economică prin care să se absoarbă și devierile fiscale majore în cazul unor SM, privind natura, valoarea și modul de finanțare. Formula Berlinului – „Ajută-te singur!” – nu pare să fi fost primită cu entuziasm, chiar dacă cancelarul german a promis că „este gata să exploreze modalități suplimentare” prin care datoriile să poată fi suportate în comun.

2. Franța a reușit să fie ambiguă de la o poziție mai tranșantă: *fond comun, datorie comună, garanții comune*. Ca urmare, președintele Emmanuel Macron a declarat că UE ”nu are de ales altceva decât să constituie un fond care să emită o datorie comună, cu o garanție comună”, dar va aproba cadrul financiar multianual al UE numai dacă acesta va prevedea sume suficiente pentru atenuarea efectelor economice ale pandemiei. Ministrul de Finanțe Bruno Le Maire a afirmat că este de preferat ca fondul de redresare să fie unul separat de bugetul UE, ceea ce nu s-a acceptat. Italia a solicitat expres coronabonduri pentru a avea acces la fonduri importante în fața crizelor sanitare și economice acute generate de pandemie. Premierul Italiei, Giuseppe Conte, care a susținut mutualizarea căruia datoriilor SM, nu a acceptat alternativa activării MES considerând-o insuficientă ca volum de finanțare. Spania a susținut înființarea unui Fond de Revenire Economică finanțat prin ”obligațiuni perpetue”, o datorie care să nu fie răscumpărată niciodată (după tipologia propusă de Soros), iar fondurile care revin să fie sub formă de subvenții. Premierul Olandei, Mark Rutte, a rămas consecvent pentru instrumentul bugetar bazat pe Cadru Financiar Multianual al UE și a avut rezerve inclusiv la decizia BCE de a renunța, temporar, la limita autoimpușă pentru achiziția de titluri pe piață. Alături de Austria și Finlanda, premierul a menționat că nu poate agreea nicio resursă suplimentară față de bugetul multianual propus de Comisie.

3. Ursula von der Leyen a rezumat videoconferința șefilor de stat și guverne din 23 aprilie a.c. prin a evoca că „liderii UE au discutat progresele în diferitele dimensiuni ale răspunsului european la pandemie și au salutat Foaiă de drum comună europeană (Joint Roadmap for Recovery - JRR) pentru coordonarea ridicării graduale și ordonate a restricțiilor”. JRR a fost caracterizată ca întrunind principiile de solidaritate, coeziune și convergență, precum și domeniile cheie de acțiune în ceea ce privește „funcționarea deplină a Pieței Unice, un efort investițional fără precedent, acțiunea globală și un sistem de guvernare funcțional”. Consiliul European a reconfirmat pachetul de măsuri propus de Eurogrup, de 540 miliarde de

euro, pentru susținerea angajaților, firmelor și datoriiilor SM. De asemenea, a însărcinat Comisia să pregătească propunerea de forță financiară a instrumentului bugetar multianual care să sprijine relansarea economică a SM. De importanță majoră vor rămâne modalitățile de cooperare ale UE cu FMI pe linie financiară, acestuia din urmă fiindu-i necesară o creștere a „puterii de foc” pentru a putea susține investițiile europene necesar a fi lansate în anii imediați crizei.

Concluzionând că *Europa a devenit inima lumii care bate pentru solidaritate*, Ursula von der Leyen a deplâns faptul că UE nu a fost imediat lângă Italia, de la începutul crizei, exprimând un regret din suflet (“a heartfelt apology”) față de această țară. Discursul de concluzii al președintelui Comisiei a cuprins și mesajul *de a fi lăsate în urmă diviziunile, disputele și incriminările vechi* pentru ca economiile SM, societatea și modul de viață al cestora să devină mai sustenabile și reziliente. În ceea ce privește *programul masiv de investiții al Uniunii* pentru redresarea economică ar trebui privit ca *un nou Plan Marshall*. Optimismul celor spuse va trebui analizat în lunile care au urmat, veștile nefiind prea bune. Dar, înainte de a spune că în timpurile cele mai grele Uniunea a continuat bătutul pasului pe loc, să trecem prin câteva opinii îngrijorătoare față de optimismul doamnei von der Leyen. Ele privesc în principal ZE și chiar euro.

4. Clemens Fuest, președintele renumitului institut de economie german Ifo, precum și alți economiști de la Allianz, Mannheim University sau Kiel Institute for the World Economy au afirmat că economia Germaniei era în cădere liberă spre sfârșitul lunii aprilie 2020, în ipoteza ”scapă fiecare cum poate”. Situația ei de perspectivă era considerată ca fiind cea mai grea din anii de după al doilea Război Mondial, contractarea PIB-ului în 2020 fiind apreciată între 6 și 10 % (posibil o creștere de 5% în 2021). Noile date au dat peste cap prognozele elaborate doar cu câteva săptămâni înainte, de când exporturile au început un declin rapid, -19% în martie și per -50 % în aprilie, semn că activitățile unor mari firme din domeniul construcțiilor de autovehicule, mașini și echipamente au fost în declin major, ca urmare a măsurilor de protecție a forței de muncă în fața agresivității virusului pandemic. Programul de ajutor financiar anunțat pentru o sumă de 1200 miliarde euro, care va putea fi împins la 2000 miliarde de euro, este mai mare decât costurile unificării Germaniei de acum 30 de ani (The Guardian). Economia Germaniei, dependentă în mare măsură de exporturi, a suferit foarte mult din ruperea lanțurilor de producție și a fluxurilor de export transfrontaliere, singura ramură puțin afectată fiind industria farmaceutică.

5. O nouă criză de anvergură a ZE a pus problema modului de a opri declinul înainte de dizolvarea ei. Pompeo Della Posta⁴⁰ afirma că Uniunea avea de ales între programul de cumpărări de active al BCE și capabilitățile de împrumut și garantare ale BEI și MES. Diferența între alegeri era ce instituție primea banii care trebuiau distribuiți cetățenilor pentru a menține cererea agregată în viață. Paul De Grauwe⁴¹, economist belgian, profesor în economie europeană la London School of Economics, propune să gândim soluții în afara ”cutiei teoretice” a interzicerii monetizării directe a datoriei publice, afirmând că o opinie alternativă este ceea ce ar face FED sau alte bănci centrale – un transfer de bani direct către cetățeni și nu guvernelor, fără a risca inflație. Dimitrios Goranitis⁴², Partener servicii de risc și reglementare, Deloitte România, atrage atenția supra unui fapt mai îngrijorător, cel al riscului prăbușiri monedei euro și a Uniunii Europene (articol în Curs de guvernare, 24 aprilie 2020).

6. În opinia lui Goranitis, UE demonstrează că a învățat foarte puțin din lecțiile crizei financiare. Una ar fi că BCE prin operațiunile de cumpărarea active ”nu contribuie la sustenabilitatea economiei europene per ansamblu, ci alimentează, exact ca în criza precedentă, apetitul speculativ al piețelor pentru datoriile publice ale economiilor care reprezintă verigile slabe ale Uniunii”. A doua că, în prezent, UE este chemată să salveze ”cea de a treia și respectiv a patra dintre cele mai mari economii ale sale, Italia și Spania, care reprezintă aproximativ 3,5 trilioane de euro din PIB-ul său”. În contextul crizei financiare, care a condus la o gravă criză politică și existențială a Uniunii, când scenariul dominant era o economie mică, cea a Greciei, rezultatul surpriză a fost Brexit, ieșirea din UE a celei de a doua economii, Marea Britanie. Predominanța strategiilor individuale/naționale ale SM pentru gestionarea crizei pandemice și a relansării economice ridică problema inexistenței practice a instituțiilor UE. SM nordice au refuzat din nou crearea eurobondurilor, după cum în timpul crizei financiare au respins și propunerea BCE de a se înființa o bancă care să preia activele toxice la nivelul Uniunii în vederea gestionării celui de al doilea val de credite neperformante.

Ceea ce este diferit în prezent pentru UE, indiferent de ce vor decide summit-urile Consiliului European care urmează, spune Goranitis, sunt câteva aspecte importante diferite de momentul exploziei crizei financiare. Italia și Spania sunt în cunoștință de cauză cu planul eșuat al salvării Greciei (scădere a PIB-ului de 30% și cu o datorie publică care a crescut la 200%) în coordonarea MES și FMI bazat pe cel mai auster program de falimentare a unui SM. Să ne

⁴⁰ Pompeo Della Posta, profesor la Universitatea din Pisa, Italia, autorul cărții „Economics and Globalisation”, 2018, Edizioni ETS.

⁴¹ De Grauwe, P. (2020), The ECB Must Finance COVID-19 Deficits, Project Syndicate, martie.

⁴² Goranitis, D. (2020), Cel mai mare risc pentru economie, Curs de guvernare, aprilie.

reamintim că Italia a refuzat orice plan gestionat de MES. Oare UE își poate permite ca două economii mari să eșueze prin planuri de salvare forțate? Lipsa de solidaritate manifest din partea SM nordice au alimentat sentimentele anti UE, în Italia procentul anti UE crescând de la 26% în noiembrie 2019, la 49% în martie 2020. După Brexit și în condițiile în care populismul este în creștere în Italia, Franța și alte SM din estul european, UE a devenit suficient de fragilă pentru a rezista unită. BCE și-a cheltuit muniția în criza financiară pentru a face ”orice este necesar”, mesajul ei îndreptându-se în prezent cu prioritate către ce ar trebui să facă guvernele, iar ele stau pe loc pentru decizii comunitare fiind aplecate spre soluțiile individuale care și le pot asuma, dar fără asumarea deocamdată și a consecințelor.

De aceea, în opinia multora, *orice scenariu de neînchipuit, ca cel al destrămării UE, devine probabil până la o decizie contrară la nivelul de vârf al instituțiilor UE. Ceea ce se vede este că dinamica deciziilor curajoase ale UE (ca cele din afara ”tool box”-ului tradițional) sunt încă în așteptare. Ele respectă aceeași dinamică a pertractărilor, indiferent de condițiile de urgență a lor sub impactul unei crize fără precedent.*

4.3. Și totuși, Uniunea Fiscală

Se multiplică și se întetesc vocile care pledează pentru o Uniune Fiscală, nefăcută când ”strălucea soarele” (Juncker, 2019), iar acum, sub semnul urgenței create de criza pandemică care ar necesita-o, refuzul unor SM parcă devine și mai ambițios. Printre soluțiile de relansare economică, cu limitarea efectelor crizei pandemice asupra economiei, unele SM s-au exprimat pentru o politică fiscală mutualizată în fața creșterii deficitelor bugetare și a datoriilor publice care, practic, nu vor ocoli nici un SM, nici măcar pe termen mediu. Este normal ca SM care au intrat în *criza dublă - de sănătate și economică* - cu poziții fiscale slabe, să se gândească mai profund la soluții reparatorii nu numai de moment, ci și la cele care răspund și altor necesități, mai ales legate de stabilitatea ZE și a monedei unice.

Thomas Piketty a fost la curent cu toate dezbaterile din cadrul Eurogrupului și cele pregătitoare summiturilor Consiliului European, iar reacțiile lui denotă o preocupare pragmatică chiar și pentru Franța care, alături de Italia și Spania, a solicitat mutualizarea unui instrument de finanțare a datoriilor publice ale SM din ZE, ca măsură de partajare a riscurilor de fond, de altfel tot comune. Și în opinia noastră, chestiunea datoriilor publice (ca generalitate și nu ca problemă de dificultate) va exista întotdeauna pentru SM ale UE, iar a continua cu fiecare SM cu problema sa, chiar în condițiile când deteriorarea pozițiilor fiscale nu se

datorează unei proaste guvernări, ci unui factor exogen care a lovit toate SM ale UE și care de acum încolo poate fi repetabil, ridică o adevărată problemă de solidaritate teoretică, nu numai pragmatică. Mulți experți sunt de părere că *a acționa în temeiul tradiției de a asana o criză financiară și economică după modelul perioadei 2009 -2012 este total neadecvat în actualele circumstanțe.*

Din acest considerent, Piketty⁴³ spune cu claritate că UE este confruntată, pe de o parte, cu o accentuare a presiunii pe piețele financiare, din motivul cunoscut - o nouă criză a datoriilor suverane - , iar pe de altă parte, cu un electorat care și-a pierdut răbdarea față de restricțiile impuse de pandemie, ceea ce înseamnă o presiune psihologică asupra vieții curente. Sunt condiții *sine quo non* care determină ca UE să se îndrepte spre *o integrare fiscală* pentru a evita o „notă de plată catastrofală”, sau măcar un număr limitat de SM, fără cele care se opun, să realizeze deja o uniune fiscală. Mai concret, în opina sa, Piketty spune că *măcar Franța, Italia și Spania ar trebui să emită un instrument de datorie publică – coronabonds – pentru că nu se știe cât timp de acum încolo SM ca Germania sau Olanda vor bloca o astfel de inițiativă.* ”Problema structurală a zonei euro este că regula unanimității în ceea ce privește problemele bugetare este ceva care nu funcționează și care nu va funcționa niciodată”. Și tocmai acest lucru trebuie să determine ca un grup de SM „să dezvolte un mecanism separat de luare a deciziilor, prin votul majorității și luarea unor decizii transparente”. Piketty își întărește propunerile pentru soluția chiar parțială a integrării fiscale prin exemplul Tratatului franco-german de la Aachen, despre care spune că este un model de integrare politică mai strânsă între două SM ale UE care nu a împiedicat funcționarea Uniunii. Din păcate, spunem noi, nu a apropiat cele două SM puternice și cu rol de motor al integrării în sensul ajungerii la compromisuri mai multe, mai ușoare și mai repede în ceea ce privește soluțiile de care are nevoie blocul comunitar în prezent. Vorbim de problemele acestuia de continuitate și de întărire a poziției de actor global, cu mecanisme de sustenabilitate și stabilitate pe măsura timpurilor. Întrebat dacă eventuala frondă a unor SM în crearea parțială a unei Uniuni Fiscale (la urma urmelor la fel ca și ZE) nu ar duce la destrămarea ZE, Piketty atrage atenția că *SM care se opun unui astfel de demers vor trebui să se teamă mai mult de explozia costurilor de finanțare a datoriilor publice ale unor SM, cum este cazul Italiei.*

Noțiunea de inegalitate, manifestă ca fenomen în cadrul UE, trebuie să ne preocupe din perspectiva destinului UE. *Inegalitatea este un produs al lipsei de integrare fiscală, care*

⁴³ Piketty, T., interviu în publicația Politico, aprilie 2020: ”Willing EU countries should spearhead fiscal union”.

susține, de altfel, și o Uniune cu viteze sau ritmuri diferite. Competiția de acest gen demonstrează îndepărtarea de la convergența reală între SM, iar bugetul multianual al UE, o fracțiune infimă din PIB-ul cumulat al SM, este departe de a duce la egalizarea dezvoltării economiilor SM din punct de vedere al tăriei lor pentru sustenabilitate și stabilitate. Pe termen lung, diferențierile de inegalitate fac din criteriile nominale de convergență o caricatură, atunci când vorbim de economii bine structurate, dar cu niveluri de sărăcie și excluziune socială accentuate. La o astfel de imagine trebuie să reflecteze Germania sau Olanda, întrucât ciclicitatea istorică a modelului economic occidental nu va menține pentru eternitate anumite ierarhii care, în prezent, domină deciziile Uniunii.

Competiția pe bază de niveluri de fiscalitate, devenită agresivă și pentru care Piketty a criticat Olanda, este un fel de a fura din veniturile fiscale ale altora, cu semnificația de a produce inegalitate. Acest motiv este suficient pentru ca UE să pășească spre o fiscalitate comună și o guvernare democratică, cu efecte de dezvoltare echilibrată și convergentă (nu în sens de entropie) a SM. Putem face o comparație a stadiilor incipiente ale integrării europene, deja întinse pe decenii bune, care confirmă o acumulare de capital din păcate numai pentru unele SM. O astfel de acumulare nu poate continua ani și ani sub această formă, când studii numeroase și analize a diferențierilor dintre SM concluzionează că *unele SM, fie din nord, fie din sud, ar fi performat mult mai bine dacă nu erau membre ale UE sau ale ZE (!)*.

Dacă integrarea a produs o dezvoltare cu astfel de concluzii, unde era mai bun locul unor SM europene în, sau în afara procesului de integrare, atunci, din credința că UE trebuie să aibă destinul tratatelor sale, credem și noi că actualul buget de funcționare al UE, pe baze multianuale (care ajunge doar pentru administrația ei instituțional-birocratică și implementării politicilor sale comune), trebuie schimbat cu un buget veritabil al transferurilor. *Sunt prea multe lozinci legate de contribuitori neți la bugetul Uniunii de azi, iar din punctul lor de vedere faptul că există SM net beneficiare de fonduri europene începe să devină o ipocrizie.* Cu 1% din PIB-ul SM net contribuatoare la bugetul comunitar de azi ne putem lăuda, desigur, în fața omenirii cu ce multe resurse adiționale se pot bucura alte SM pentru proiectele lor de dezvoltare. Dar, ar trebui să avem în vedere ce ar însemna, ca impact politic și social asupra forței unei Uniunii în lumea globală, transferuri în valoare de cca. 20% din PIB-ul acesteia (atenție, atunci când astfel de transferuri ar fi necesare), asupra liniștii sociale a fiecărui SM conectat la o rezervă potențială de supraviețuire.

Ajungem astfel la alt nivel de judecăți de valoare privind *destinul UE*, mai ales *din punct de vedere al geopoliticii ei în aceste vremuri riscante, când lumea se îndreaptă*

inexorabil spre o nouă ordine globală. Poate fi tranziția UE liniștită spre o nouă ordine cu disensiunile ei născute în mod clar din poziția unor SM care își doresc menținerea unei competiții agresive din fructele mai bine culese ale integrării economice? Dacă suntem ceva mai atenți, vorbim la urma urmelor de o competiție civilizațională, despre care se vorbește pe "la colțurile" instituțiilor comunitare cu nuanțe de defăimare a unor SM de către altele. Încercând închiderea cercului, este de constatat că deficiența în convergența civilizațională, limitată la o înțelegere îngustă, pentru unele SM ale UE a devenit motivul criticilor altor SM, exact la momentul când se perorează că diversitatea culturală este un activ al Uniunii.

Aici trebuie să facem o distincție clarificatoare. Credem că *este greu de înțeles ca între competiția civilizațională și cultura profesională economică și chiar politică a SM să punem semnul de egalitate*, cum pare că se face. Dacă analizăm mai în adâncime fenomenul, cultura civilizațională a unor SM este voit surclasată prin criteriile culturii economice și politice ale altor SM, ceea ce este foarte *periculos pentru un euro-optimism*, un lucru tot mai vizibil. România reflectă la acest lucru prin prisma respectului față de contribuțiile a numeroase personalități la cultura europeană. Pragmatismul ne spune că o *cultură economică și politică are nevoie de sprijin financiar când este la greu, cea civilizațională este nativă unei națiuni chiar fără bani*. Dar și aceasta și-a găsit realizarea acolo unde s-a găsit bunăvoință și încredere (Vlaicu, Vuia, Coandă, Cioran, Eliade, de exemplu). Din păcate, lumea este structurată primordial din *emoții care dictează comportamente*, iar sensul lor este determinat din ce în ce mai mult de *starea socialului din care se extrage politicul prin democrație sau fără ea*. Ideologiile distrugătoare pentru continentul european s-au născut din starea socialului exploatată de politicieni (secolul XX ne dă exemplul Rusiei și al Germaniei de după Marele Război), iar politicienii s-au ridicat pe această stare, divizând continentul.

Reflectând la necesitatea integrării fiscale a UE, să nu uităm de apariția în Europa a colților unui nou nazism și socialism bazate pe populismul politicienilor și, poate foarte curând, un nou fascism. Mai putem vorbi de o Europă mai unită și democratică? Europa a mai suferit de somnul rațiunii care a născut monștri, recunoscuți însă cu întârziere în rapacitatea lor. *Tocmai trezirea pentru o Uniune Fiscală ar fi un impediment al destrămării UE și nu al accelerării ei.*

5. SCENARII PENTRU VIITORUL EUROPEI

Nu numai criza COVID-19, dar și alte aspecte ale precrizelor gemene ale sănătății și economiei au încercat să inspire scenarii ale viitorului Europei, al UE și al lumii. Mai toate, dar cele de după criza pandemică sunt încărcate de incertitudini pe măsură ce efectele așteptate depășesc limitele imaginate. *O lume civilizată nu poate înainta fără estimări, prognoze sau previziuni*, acestea din urmă chiar ca și premoniții, cel puțin din două considerente. Tipul de gândire pe bază de modele are nevoie de informații prelucrate, de serii lungi de date completate de prognoze, pentru a fi verificate din punctul de vedere al veridicității ipotezelor de lucru. Guvernarea și guvernanta au nevoie de informațiile prezentului și cele ale viitorului probabil pentru a lua decizii dintre cele mai optime. Avem însă două probleme ale lumii prezente: (1) viteza de derulare a unor fenomenologii, parcă scăpate de controlul politicilor cu destinație precisă, și (2) efecte adiționale ale acestora, neașteptate și mai puțin confirmate de teorie. Se consideră că, fie teoriile economice consolidate în ultimele două secole sunt caduce, fie au devenit neîncăpătoare în explicații pentru ceea ce se întâmplă în realitate.

Plecând de la susținerile noastre că fără omul rațional, ca factor activ al transformărilor civilizaționale ale planetei, nimic nu există ca panteon al cunoașterii, o concluzie edificatoare privind transformările societale este că *totul depinde de comportamentul uman, la fiecare din treptele cunoașterii*. Rudolf Steiner⁴⁴ își pune și ne pune o întrebare capitală. „*Este omul în gândirea sa o ființă spiritual liberă sau este obligat de necesitatea de fier a legilor pur naturale?*” (Is man in his thinking and acting a spiritually free being, or is he compelled by the iron necessity of purely natural law?). Noi înclinăm spre libertatea spirituală a omului, dar ea nu este lipsită de surprize.

Legile sociale, dacă există, ne dau date complet diferite, datorită libertății spiritului uman. Despre globalizare s-a scris că inerțialitatea ei spre aspecte greu de înțeles ar reflecta o limită a cunoașterii care trebuia depășită, deși cunoașterea are etape de patent restricționat, în ce privește diseminarea ei. În alte circumstanțe, vorbim de lecțiile uitate, odată ce evoluția civilizaționistă cu o spirală cu vectorul în sus trece, prin înfășurare, prin perioade mai luminoase sau mai întunecate pentru omenire. Prezentul ne spune că trecem prin perioada unei etape întunecate, care trebuie sau ar trebui să ne stimuleze spiritul și curajul întreprinzător.

⁴⁴ Steiner, R. (1993), „The Philosophy of Freedom”/”Filosofia libertății”, Editura Pinceps, Iași.

Acest lucru motivează pe toți cei care spunând că suntem într-o criză ca nici o alta, prezumă cu o mare certitudine că lumea de după va fi o alta.

(1) Globalizarea poate fi interpretată ca fiind circumscrisă economiei măsurabile prin indicatorii convenționali acceptați de toată lumea. Starea ei ne-a arătat conflictul dintre manifestarea sa la nivel național (și cum s-a răspuns la provocările și oportunitățile ei din acest palier) și tăvălugul ei global, care a fost pus în paranteze de reacțiile la nivel național. Exemplul cel mai la îndemână este dat de inovațiile financiare, nu făcute de economiști, cât de matematicieni în probabilistică, prin care s-au subjugat chiar minți strălucite de finanțiști. Hazardul moral este reflectarea a cât de fluid poate fi comportamentul uman, ultima criză financiară fiind datorată nu neapărat noilor instrumente financiare greu de înțeles pentru cei care le promovau, ci percepției greșite a avantajului lor de către oameni, ceea ce a creat bula explozivă. În lucrarea noastră „Spre o monedă globală”⁴⁵, am ajuns să ne întrebăm cum se pot multiplica banii sănătoși fără mecanismul creării de valoare de către om, prin bunuri și servicii palpabile, utile vieții. După cum se afirmă despre specificul crizei pandemice a anului 2020, una ca nici o alta și că după ea lumea nu va mai fi ceea ce a fost, tot așa omenirea se îndreaptă cu gândul la ceea ce va fi.

(2) Scenariile sunt multiple, cele mai multe bazate pe modificarea psihologiei umane produse acum de criza pandemică, care atrage după sine toate celelalte reorganizări ale vieții de zi cu zi. Compunerea de scenarii a început din faza preliminară a măsurilor envizajate de relaxare a restricțiilor impuse de pandemie, cu efecte sociale transferabile asupra mersului viitor al economiei. În mod evident, *distanțarea socială*, care va fi încă mult timp necesară, va produce modificări în funcționarea și structurarea economie, solicitând noi costuri refuzate reformelor, care ar fi trebuit începute de decenii și care poate au fi evitat chiar pandemia. De aici rezultă oportunitățile create de pandemie, iar nevalorificarea lor la timp ne va menține în cercul vicios al producerii de crize, inclusiv pandemice. Din această judecată, rezultă că pretenția că ne aflăm într-o criză ca nici una alta devine greșită! Ea a fost produsă de evitarea curajului de a reforma, de încăpățănare umană la vârful decidenților.

Philippe Pochet⁴⁶, director general al European Trade Union Institute (ETUI), la sfârșitul lunii aprilie 2020, comentează asupra a patru scenarii privind viitorul Europei sub impactul crizei. L-am ales pe el ca autor al unor posibile scenarii prin prisma obiectului

⁴⁵ Pop, N.; Ioan-Franc, V. (2012-2014), *Spre o Monedă Globală* – vol. 1 *Preliminarii*, vol. 2 *Calea posibilă*, vol. 3 *Realități și constrângeri*, Editura Expert, București.

⁴⁶ Pochet, Ph. (2020), „Four scenarios for Europe’s future after the crisis”, *Social Europe*, 30 aprilie.

preocupărilor sale - *forța de muncă*. El pleacă de la premisa că actuala criză geamănă are consecințe pe termen lung, iar în ceea ce privește UE, criza pandemică îi chestionează însăși bazele fundamentale ale integrării. Cele patru scenarii, gândite ca posibile, se diferențiază prin prisma consecințelor sociale și ecologice. În centrul dezbaterilor pentru viitorul UE, spune Pochet, concentrarea ideilor trebuie să plece de la evaluarea măsurii în care trei piloni ai integrării au fost zguduți de criză: *piața unică și libertățile de mișcare; euro și Planul de stabilitate și creștere (PSC); competiția și ajutorul de stat*. Să parcurgem, deci, judecățile lui Pochet, prin care ajunge la scenarii.

Ceea ce s-a întâmplat cu închiderea granițelor de către SM, ca piedică în *libera mișcare a cetățenilor* europeni și a altora din afara UE, a devenit o tendință simbolică care demonstrează că unii dintre cetățeni au devenit potențiali periculoși ca purtători de viruși. Or, acest lucru ridică deja o problemă delicată, cea a răspunsului dacă o relaxare a restricțiilor de circulație nu implică noi riscuri și la ce scară, dacă ne gândim la Spațiul Schengen. În lipsa unei abordări comune, Pochet afirmă că ceea ce este cel mai probabil este persistența restricțiilor de circulație care pot deveni o normă nouă. Cu privire la *Uniunea Economică și Monetară (UEM)*, lipsită de *mecanisme de solidaritate și de guvernare* politică supranațională, *PSC a fost suspendat* în contrast cu recunoașterea crizei ZE. În aceste condiții, viitorul UE va fi afectat de soluțiile disonante ale finanțării redresării economice (programul SURE, MES, APP, ”helicopter money”, coronabonds etc.), când deficite bugetare și datorii publice sunt la limita exploziei.

Se mai adaugă la acest viitor posibile inovații instituționale, unele temporare altele pe termen lung (bugetul multianual sau programul New Deal). Ca urmare, Pochet este părere că, din moment ce crizele anterioare nu au fost succedate de progrese către o guvernare supranațională a euro (reforme nefiind de fapt permise), atunci starea prezentă a UEM ar fi ultima oportunitate de a se produce. Același lucru este valabil și la nivelul UE, întrucât relaxarea ajutorului de stat pentru companiile aflate în dificultate a devenit posibilă și legitimă, deci o legiferare a intervenției statului în economie. Cum criza economică va fi de durată, revenirea la ”normalitatea anterioară” va lua mult timp și nu va fi lipsită de conflictualitate între SM. Toate aceste modificări vor induce alte alegeri posibile în ceea ce privește focalizarea rolului statului, fie pe salvarea domeniilor economice tradiționale, fie pe restructurarea ecologică a economiilor.

Dacă fundamentele UE se vor modifica în etapa post-criză datorită măsurilor luate, cu ipoteza supraviețuirii Uniunii, atunci vom vorbi de alți piloni de integrare pentru viitoarea

Uniune, dar cu întrebarea în ce măsură situația globală îi va permite? Din această interacțiune se pot construi scenariile de mai jos.

Primul din ele prezintă *posibilitatea reîntoarcerii la ortodoxia neoliberală* (contrar susținerilor deja făcute de Pochet), ca în cazul etapei post criză-financiară din 2008, dar trebuie avut în vedere că pentru următorii 1-2 ani, este exclus să se mai intervină cu programe de austeritate în sectorul public. Această imposibilitate este dată de tensiunile dintre organizațiile patronale naționale și guvernele din mai toate SM (prezente și în România) și de măsurile de salvagardare a unor sectoare industriale și de servicii, fără o îmbunătățire serioasă a condițiilor sociale sau de mediu. Acest scenariu poate fi eliminat, dar probabilitatea lui nu poate fi exclusă, în condițiile când cercetători eminenți nu și-au putut explica de ce neoliberalismul de după criza financiară a supraviețuit.

Al doilea scenariu pleacă de la „*calea chineză*”, respectiv îndreptarea mai mult spre un stat autoritar, care monitorizează populația prin măsuri și restricții asupra unor libertăți fundamentale sub motivul că statul protejează siguranța și securitatea cetățenilor. Scenariul este posibil ca urmare a observării fragmentărilor din cadrul UE pe poziționările tematice diferite ale SM, răspunzând și atitudinilor radicale de deglobalizare. Introducerea rețelelor de top 5G va fi în folosul acțiunilor statelor autoritare pe propriul teritoriu.

Al treilea scenariu pleacă de la *ipoteza revenirii la o creștere economică și stabilitate a prețurilor, fără să se ajungă la consumul agregat anterior și fără considerente ecologice*. Reminiscențele Belle Époque, spune Pochet, pe care le-ar implica acest scenariu, ne-ar conduce mai mult sau mai puțin la ”end-of-the-world party”, prin consecințele pe termen lung de a continua cu măsurarea creșterii economice prin indicatorii economici convenționali. Este posibil să ne bucurăm doar pe termen scurt de o creștere economică, un sistem bancar sănătos și reducerea șomajului. Îndreptarea spre un astfel de scenariu este motivată de reacțiile unor SM, pe împotrivirea lor totală pe proiectul european Green Deal (cazul Cehiei) sau asupra unor măsuri și termene ale acestuia. Dar, spune Pochet, nu avem siguranța ca cererea de consum să crească la nivelul dorit, tocmai pentru că nu va include îngrijorările ecologice și va fi afectată de flexibilizarea pieței de muncă în favoarea angajatorilor, deci venituri ale angajaților mai mici. Din aceste considerente, soarta celui de al treilea scenariu ar fi ca cea a primului descris.

Al patrulea scenariu se bazează pe *posibila accelerare a tranziției ecologice*, cu regândirea modelului economic de creștere economică, cu o puternică revenire la bunuri și servicii publice, focalizarea relațiilor economice și sociale pe o solidaritate reală. Susținerea

acestui scenariu derivă din poziționările ferme ale unor guverne și a societăților civile din unele SM (Franța, Belgia, în special) pentru o tranziție ecologică, dar greu de antamat imediat cu un șomaj atât de ridicat și cu efectele crizei economice în termeni de dezechilibre. Prin doi factori cu influență decisivă, spune Pochet, acest scenariu are o mare probabilitate de realizare: (1) (re)relocarea unor lanțuri de producție și o protecție a mediului. Asta apropie acest scenariu de cel de al doilea, cu tentă naționalistă. Despre soluția protecționismului, rămâne de văzut dacă se va alege între o cooperare pentru aceste măsuri, urmărind același scop, sau va fi vorba de un protecționism antagonic, împotriva altora; (2) reducerea timpului de muncă, ceea ce ar însemna o linie de demarcație între o restaurare a neoliberalismului cu orice preț și o posibilă basculare strategică, menită să facă obiectul dezbaterilor viitoare.

Prin elementele comune și alegerile posibile, scenariile prezentate nu sunt mutual exclusive, ci pot fi combinate și dezvoltate regional, în funcție de puterea relevantă a celor care vor lua decizii. Este de preferat, totuși, o strategie colectivă a mai multor actori, iar în cazul SM ale UE, trebuie analizate consecințele asupra modului în care pot fi transformați pilonii arhitecturali ai Uniunii.

(3) La rândul său, politologul economist și matematician Thierry de Montbrial⁴⁷, membru al Academiei de Științe Morale și Politice a Institutului Franței, membru de onoare al Academiei Române, fondatorul și animatorul Institutului Francez de Relații Internaționale (IFRI), propune:

- *pe termen scurt-mediu* – nicio țară nu va putea să se relanseze de una singură, nici măcar China și nici SUA. În Europa, Germania are nevoie de Franța. Timpul „nu are vreme” de războaie ideologice, iar cooperarea în interesul tuturor poate produce o balansare responsabilă între imperativele sanitare și redemararea economică, în așteptarea medicamentului dedicat și a vaccinurilor eficiente;

- *pe termen mediu-lung*, globalizarea va avea următoarele caracteristici: argumentele economiștilor în favoarea liberei circulații a banilor, serviciilor și capitalurilor, dar și a persoanelor, va fi încă de actualitate, dar în alte condiții, principala noutate fiind cooperarea internațională, mai complexă și mai dedicată. Cu cât interdependențele sunt mai complexe, spune Thierry de Montbrial, cu atât coordonarea cooperării pe toate orizonturile de timp este mai necesară, iar anticiparea respectivei colaborări va fi cheia de boltă a întregului;

⁴⁷ Montbrial, T. de, Deuxième lettre de Thierry de Montbrial, 28 aprilie 2020, <https://thierrydemontbrial.com/>.

- *pe termen lung*, cooperarea instituțională implică instituții puternice și bine conduse, iar Montbrial exemplifică – pentru sprijinul financiar FMI, iar pentru palierul sanitar – OMS. Ambele organisme au, însă, nevoie de reforme, atâta vreme cât întreg sistemul internațional actual este din ce în ce mai eterogen ideologic, iar lumea este radical lipsită de lideri. În consecință, fără asumarea reformelor radicale, crizele se vor multiplica la diferite niveluri și întoarcerea la protecționism, la o interpretare abuzivă a noțiunii de „bine strategic”, la o nouă stare de apărare a securității lanțurilor de producție și aprovizionare și, în final, la populism, se va accentua. Bruxellesului îi rămâne sarcina de a surmonta efectele a două mari provocări ale prezentului: *eficacitatea și democrația*, spune Thierry de Montbrial.

6. ÎN LOC DE CONCLUZII: DESPRE „CRIZA CRIZEI” SAU „CRIZA DE DUPĂ CRIZĂ”

Contextul economic global generat de efectele pandemiei de COVID-19 devine unul din ce în ce mai îngrijorător, aspect evident atât în declarațiile unor înalți oficiali, cât și în rezoluțiile adoptate de instituțiile economice și financiare internaționale.

Însă, poate cea mai periculoasă caracteristică a crizei economice, anticipată de actuala criză în domeniul sănătății, este extraordinara viteză de propagare a șocului generat atât de consecințele directe și imediate ale îmbolnăvirilor și deceselor provocate de COVID-19 cât, mai ales, de măsurile adoptate de guvernele statelor lumii pentru controlul pandemiei.

Referindu-se la aceasta uluitoare viteză, reputatul economist american Nouriel Roubini atrăgea atenția la sfârșitul lunii martie că „șocul asupra economiei globale generat de COVID-19 a fost atât mai rapid, cât și mai sever decât cel generat de criza financiară globală din 2008 și chiar decât cel generat de Marea Depresiune. În acele două episoade anterioare, piețele bursiere s-au prăbușit cu 50% sau mai mult, piețele de credit au înghețat, au urmat falimentele masive, rata șomajului a crescut peste 10% și PIB-ul s-a contractat cu o rată anuală de 10% sau mai mult. Dar toate acestea au avut nevoie de aproximativ trei ani pentru a se materializa.

În actuala criză, consecințe macroeconomice și financiare la fel de grave s-au materializat în trei săptămâni”⁴⁸.

Rapiditatea cu care efectele pandemiei se fac resimțite în mediul economic autohton golesc de orice conținut afirmațiile de genul „iar nu am fost pregătiți” deoarece, cu mici, chiar foarte mici excepții, și acelea din afara spațiului european, nicio țară nu pare să fi dezvoltat preventiv mecanisme/proceduri adecvate limitării sau chiar anihilării șocului economic al unei pandemii.

Mai mult, putem afirma că perspectiva europeană asupra problematicii economice asociate unei pandemii a fost, înaintea producerii ei, una „lejeră”, aspect relevat de concluziile unui studiu finalizat în iunie 2006 de către DG ECFIN/Comisia Europeană, potrivit cărora „[...] deși o pandemie ar avea un efect imens în ceea ce privește suferința umană, cel mai probabil nu ar fi o amenințare severă pentru economia europeană”⁴⁹.

Surprinzător în prima instanță, concluziile studiului se bazează pe un scenariu „sever” în care s-a avut în vedere o rată a îmbolnăvirilor în spațiul european de 30% și o rată a mortalității de 2,5%. Aplicate EU-25, la acea dată, aceste procente conduceau la aproximativ 150 de milioane de infectați și la o mortalitate de aprox. 0,75% din totalul populației statelor membre ale UE, cifre ce depășesc cu mult statisticile disponibile referitoare la efectele „Gripei spaniole” (rata mortalității în Europa a fost estimată la 0,5%⁵⁰) și incomparabile cu cele referitoare la pandemia actuală (potrivit Centrul National de Supraveghere și Control al Bolilor Transmisibile, la 10.05.2020, la nivel global au fost 3.936.222 cazuri confirmate de infecție cu coronavirus, din care 276.630 decese, ceea ce reprezintă 0,050 din populația lumii persoane infectate și o mortalitate de 0,0035⁵¹).

Mai mult decât atât, și declinul unor ramuri economice estimat de autorii studiului păstrează aparența unui realism asumat, aceștia având în vedere diminuarea cu 80% a activităților în domeniile turism și servicii, cu 67% a celor din domeniul transporturi și cu 10-15% în majoritatea celorlalte domenii.

⁴⁸ <https://www.project-syndicate.org/commentary/coronavirus-greater-great-depression-by-nouriel-roubini-2020-03>

⁴⁹ „Our basic conclusion is that, although a pandemic would take a huge toll in human suffering, it would most likely not be a severe threat to the European macroeconomy”, cf. Lars Jonung and Werner Roeger, *The macroeconomic effects of a pandemic in Europe. A model-based assessment*, DG ECFIN, European Commission, Brussels, jun. 2006, p.3

⁵⁰ Patterson, D; Pyle G. , *The Geography and Mortality of the 1918 Influenza Pandemic*, Bulletin of Historical Medicine, vol. 65, 1991, p. 4-21 cf. Studiului Comisiei Europene

⁵¹ <https://www.cnscbt.ro/index.php/situatia-la-nivel-global-actualizata-zilnic/1660-situatie-infectii-coronavirus-covid-19-14-04-2020/file>

Cu toate aceste premise deloc optimiste, rezultatul simulării efectuate în cadrul studiului a fost unul pe care l-am putea numi „*liniștitor*”, deoarece efectul cumulat al scăderii atât a cererii, cât și a ofertei asupra PIB a fost de doar -1,6% în anul pandemiei, urmând ca din anul următor cea mai mare parte din pierdere să fie recuperată (Tabelul 2).

Tabelul 2

Anul	Efect asupra cererii și ofertei		
	Cerere	Oferta	Total
2006	-0,5	-1,1	-1,6
2007	0,1	-0,6	-0,5
2008	0,1	-0,6	-0,5

Sursa: Lars Jonung; Werner Roeger, *The macroeconomic effects of a pandemic in Europe. A model-based assessment*, DG ECFIN, European Commission, Brussels, 2006

La 14 ani de la elaborarea studiului Comisiei Europene, realitatea confruntării cu actuala pandemie se dovedește a fi mult mai severă și, în mod firesc, ne obligă să răspundem la întrebarea: unde au greșit economiștii DG ECFIN/UE?

Un prim răspuns ar putea consta tocmai în remarcă lui Nouriel Roubini referitoare la *extraordinara viteză de propagare a șocului economic generat de criza de sănătate publică*. Modificările intervenite în structura și mecanismele de funcționare ale economiei internaționale în ultimii 14 ani cum sunt, gradul de integrare al economiilor lumii, structura comerțului internațional, permeabilitatea granițelor și renunțarea la politicile protecționiste etc. pot justifica accelerarea vitezei de propagare a șocurilor economice.

Totodată, aceste mutații vor juca un rol determinant în capacitatea economiilor de absorbție a acestui șoc. Simularea efectuată de economiștii DG ECFIN/UE a avut în vedere *cazul ideal în care Uniunea Europeană funcționează ca o „entitate economică unică”*⁵², aspect ce poate fi considerat „*mult prea optimist*” inclusiv în prezent. Acest „*optimism*” justificat,

⁵² „*The purpose of this report is to fill this gap by estimating the likely macroeconomic effects of a pandemic using a quarterly macro-model constructed and calibrated for the EU-25 as one single economic entity*” cf. Lars Jonung and Werner Roeger, *The macroeconomic effects of a pandemic in Europe. A model-based assessment*, DG ECFIN, European Commission, Brussels, jun. 2006, p.4

printre altele, ca fiind benefic pentru raportarea rezultatelor la studii similare efectuate în Statele Unite ale Americii sau Canada, poate fi o a doua eroare a autorilor cercetării.

O a treia premisă „*optimistă*” de la care s-a plecat în studiul UE a fost durata de întrerupere a activității economice, ca urmare a manifestării pandemiei. Plecând de la concluziile unui studiu anterior referitor la „*Gripa spaniolă*”⁵³ potrivit căruia în timpul acesteia durata medie de manifestare cu febră a bolii a fost de doar 3-5 zile, *autorii au considerat ca o perioadă de întrerupere a activității economice de trei săptămâni este relevantă*, chiar și pentru un scenariu sever. Mai mult, timpul de manifestare al pandemiei a fost estimat la doar 3 luni iar, pentru a facilita calculul impactului anual, a fost avut în vedere trimestrul I.

Însă, această ultimă premisă „*optimistă*” ascunde poate cea mai gravă lacună a studiului efectuat de Lars și Roeger: ignorarea totală a efectelor economice a intervențiilor non-farmaceutice (INF) necesare a fi făcute în cadrul managementului crizei generate de o pandemie.

Cu certitudine intervențiile non-farmaceutice s-au dovedit a fi cele mai eficiente mijloace de limitare a efectelor în ceea ce privește sănătatea populației, fapt confirmat inclusiv de recente studii referitoare la actuala pandemie COVID-19⁵⁴.

În același timp, însumând acțiuni ca izolarea persoanelor suspecte de infectare sau infectate, carantina, restricțiile de mișcare/călătorie, distanțarea socială (ce include închiderea unor sectoare economice, a școlilor, interzicerea unor manifestări culturale, sportive etc.), intervențiile non-farmaceutice au un semnificativ impact economic negativ, impact ce-l depășește cu mult pe cel generat de incapacitatea temporară de muncă a persoanelor infectate.

Cele două alegații anterioare își găsesc *aparent* sinteza în studiul referitor la lecțiile desprinse din experiența „*Gripei spaniole*”, publicat pe blogul federal Reserve Bank of New York de economiștii americani Correia, Luck, și Verner, potrivit căruia „*zonele [din SUA – n.a.] care au fost mai grav afectate de pandemia de gripă din 1918 au înregistrat o scădere accentuată și persistentă a activității economice. [...] orașele care au implementat INF timpurii și extinse nu au suferit efecte economice negative pe termen mediu. Dimpotrivă,*

⁵³ Kilbourne, E.D., *Influenza Pandemics of the 20th Century*, *Emerging Infectious Diseases Journal*, 2006, vol. 12, no. 1, pe https://wwwnc.cdc.gov/eid/article/12/1/05-1254_article

⁵⁴ Lai S., Ruktanonchai N. W., Zhou L., Prosper O., Luo W., Floyd J.R., Wesolowski A., Zhang C., Du X., Yu H., Tatem A.J.; Effect of non-pharmaceutical interventions for containing the COVID-19 outbreak: an observational and modelling study, martie 2020, pe https://www.researchgate.net/publication/339762534_Effect_of_non-pharmaceutical_interventions_for_containing_the_COVID-19_outbreak_an_observational_and_modelling_study

orașele care au intervenit mai devreme și mai agresiv au cunoscut o creștere relativă a activității economice imediat ce pandemia a trecut. În total, concluziile noastre sugerează că pandemiile pot avea costuri economice substanțiale, iar intervențiile non-farmaceutice pot conduce atât la rezultate economice mai bune, cât și la rate mai mici de mortalitate”⁵⁵.

Concluziile studiului amintit, fundamentat în principal pe exploatarea datelor statistice disponibile, pot fi corecte în contextul general economic al anilor 1918-1920, dar ele nu pot fi identic formulate în contextul actualei pandemii din cel puțin două motive: (1) economia începutului de secol XX era o „*economie de producție*”, în timp ce în prezent avem o „*economie a serviciilor*”, mult mai sever afectată de măsurile de distanțare socială și (2) în timp ce în 1918 încetarea/diminuarea producției a fost în principal cauzată de îmbolnăvirea personalului, astăzi activitatea economică este stopată/încetinită prin măsuri administrative de tipul intervențiilor non-farmaceutice.

Având în vedere aceste diferențe notabile, este de așteptat ca impactul economic al actualei pandemii să fie de o magnitudine mult mai mare decât cel din cazul „*Gripei spaniole*”, la acest moment fiind dificil de estimat științific.

Majoritatea proiecțiilor/prognozelor actuale sunt empirice, fundamentate pe experiența profesioniștilor din domeniul economic și mai puțin pe studii științifice, ca urmare a lipsei, deocamdată, a unor date statistice solid fundamentate. Dar dincolo de aceste prognoze, analiza critică atât a studiului din 2006 al Comisiei Europene, cât și al celor de dată recentă la care am făcut referire, evidențiază influența determinantă pe care intensitatea și durata de aplicare a intervențiilor non-farmaceutice o vor avea în ceea ce privește „*adâncimea*” crizei economice, la începutul căreia ne aflăm și timpul necesar pentru reconstrucție.

Nu întâmplător principalul subiect aflat pe agenda liderilor statelor lumii este legat de intervențiile non-farmaceutice. Deși departe de a fi încheiată criza de sănătate publică, guvernele responsabile au luat deja decizia relaxării măsurilor specifice INF, singura întrebare aflată încă în dezbateri fiind aceea legată de momentul startării acestui proces esențial pentru limitarea daunelor economice.

Raportat la dezbaterile largi (SUA, Germania, Franța, Italia etc) privind alegerea momentului optim al relaxării măsurilor de distanțare socială, dar și la principalele măsuri de

⁵⁵ Correia S, Luck S, Verner E; *Fight the Pandemic, Save the Economy: Lessons from the 1918 Flu*, în Liberty Street Economics, martie 2020 pe <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2020/03/fight-the-pandemic-save-the-economy-lessons-from-the-1918-flu.html>

sprijin pe care guvernele trebuie să și le asume spre o cât mai rapidă refacere economică, în România pare că atenția executivului este în continuare concentrată în principal pe intervențiile non-farmaceutice, problematica economică fiind, cel puțin pentru moment, secundară.

Măsurile în domeniul economic adoptate până în prezent, inclusiv recenta rectificare bugetară, sunt măsuri punctuale, menite mai degrabă să diminueze impactul social al scăderii bruște a volumului activității economice și nu creșterii sau cel puțin menținerii acestuia în condițiile prelungirii stării de urgență și, implicit, a măsurilor de distanțare socială ce afectează direct multiple domenii ale economiei.

După o contracție abruptă cu 30% a economiei în luna martie, urmată de o contracție de 40%-50% estimată de Institutul Național de Statistică pentru aprilie⁵⁶, necesitatea elaborării în regim de urgență a *unui plan integrat, coerent de relansare/reconstrucție economică este una stringentă*. Mai mult, trebuie avut în vedere că efectul menținerii măsurilor de distanțare socială asupra economiei „*nu este liniar. Costul nu este același ieri ca și astăzi. O săptămână de închidere a economiei în luna mai va avea un cost echivalent cu închiderea economiei pentru două săptămâni și jumătate în luna aprilie. Pentru că puterea de rezistență a companiilor intră la apă*”⁵⁷.

Una din cele mai importante lecții ale crizelor economice trecute ne arată două dimensiuni definitorii pentru depășirea acestora: (1) *necesitatea intervenției directe a statului în economie și (2) acțiunea planificată/coordonată pentru diminuarea efectelor crizei și reconstrucția postcriză*. Relevanța primei dimensiuni este în mod evident dată de capacitatea statelor de a mobiliza resursele necesare depășirii crizei, în timp ce planificarea oferă simultan predictibilitate actorilor economici și echilibru în alocarea resurselor.

Schema de ajutor de stat pentru susținerea activității IMM-urilor în contextul crizei economice generate de pandemia COVID-19 este, în mod cert, o gură de oxigen pentru micii antreprenori români, dar insuficientă pentru proiectarea de către aceștia a unor strategii pe termen mediu și, de ce nu, lung. Din acest motiv „*principala strategie (a companiilor – n.a.) vizează amânarea și reducerea costurilor, precum și păstrarea forței de muncă până la*

⁵⁶ <http://www.ziare.com/economie/recesiune/presedintele-ins-30-la-suta-contractia-economiei-in-martie-40-la-suta-asteptarea-pentru-contractia-din-aprilie-1604842>

⁵⁷ Lungu L., citat de Anghel I în articolul *O săptămână de închidere a economiei în luna mai va costa cât două săptămâni și jumătate de închidere în aprilie. Costul economic va fi atât de mare încât costul medical de acum va părea un fleac. Lipsa leadershipului care vine la pachet cu lipsa unui plan, cu lipsa strategiilor este, din nefericire, singurul lucru vizibil la nivel public*, Ziarul Financiar, 16.04.2020, pe <https://www.zf.ro/eveniment/saptamana-inchidere-economiei-luna-costa-cat-doua-saptamani-jumatate-19076118>

trecerea crizei sanitare”⁵⁸. De altfel, o abordare similară regăsim la nivelul întregului mediu de business din țară, acesta preferând, în lipsa predictibilității, o atitudine precaută, de amânare inclusiv la plata facturilor, generatoare de blocaje a căror efecte se propagă în lanț.

Necesitatea urgentă de elaborare și aprobare de către guvern a unui plan de ieșire din actuala criză economică generată de pandemia de COVID-19 este susținută și de Consiliul Investitorilor Străini (CIS) din țara noastră, organizație ce are afiliate 120 de companii însumând 185000 de angajați români ce realizează o cifră de afaceri de aproximativ 23% din PIB-ul României. „Planificarea continuității economice este importantă acum, deoarece acționarii fac strategii și sondează modalitățile de a continua operațiunile pe durata pandemiei de coronavirus” se afirmă în comunicatul CIS din 23.03.2020, care continuă cu o solicitare aproape imperativă adresată guvernului de a acționa în această direcție: „întreruperea muncii și a mobilității salariaților vor duce la scăderi ale productivității, ale consumului și credem în eficiența măsurilor care trebuie luate de guvern pentru a atenua efectele economice care ne afectează pe fiecare dintre noi”⁵⁹.

Din păcate, nici recenta rectificare bugetară nu este de natură să aducă mai mult optimism mediului economic. Con tracția estimată de 1,9% a economiei în 2020, față de o creștere economică de 4,1% care a stat la baza construcției bugetare la începutul anului, și creșterea deficitului la 6,7% din PIB sunt de natură să amplifice îngrijorările și, implicit, precauțiile companiilor care își văd diminuate șansele de a mai primi un sprijin real din partea statului⁶⁰. Dacă la aceste perspective, deloc optimiste, adăugăm ultima prognoză a FMI ce anticipează o contracție a economiei României de nu mai puțin de minimum 5%⁶¹, față de „numai” 3% contracția economiei globale, putem anticipa o atitudine extrem de rezervată a investitorilor, atât români, cât și, mai ales, a celor străini.

Toate aceste incertitudini augmentează scăderea bruscă a cererii, generată de intervențiile non-farmaceutice adoptate în cadrul situației de urgență și amplifică impactul psiho-comportamental asupra investitorilor care, în această perioadă, sunt mult mai preocupați de conservarea capitalului decât de obținerea de profituri. Totodată, *absența unui plan de*

⁵⁸<https://cursdegovernare.ro/reprezentanti-ai-mediului-de-business-70-din-economie-continua-sa-mearga-ce-strategii-au-cei-care-au-ramas-in-picioare.html>

⁵⁹ <https://fic.ro/news/press-releases/FIC-considera-ca-interdependenta-noastra-este-cruciala-pentru-bunastarea-comuna>

⁶⁰ „Avem un deficit mult prea mare și dacă multe țări își permit acum să întindă o plasă de salvare multor industrii, în România spațiul este foarte îngust” a declarat Radu Burnete, director executiv al Confederației patronale Concordia cf. <https://cursdegovernare.ro/reprezentanti-ai-mediului-de-business-70-din-economie-continua-sa-mearga-ce-strategii-au-cei-care-au-ramas-in-picioare.html>

⁶¹ <https://www.imf.org/en/Countries/ROU#countrydata>

depășire a actualei crize economice face aproape imposibilă elaborarea unei prognoze științific fundamentate a evoluțiilor economice viitoare, acestea fiind fundamental determinate de acțiunile guvernului.

Din aceste motive spațiul public din țara noastră abundă de scenarii care variază de la perspective exagerat-optimiste potrivit cărora blocajul în economie se va termina în luna mai a.c.⁶², până la unele deloc încurajatoare, ce anticipează nu mai puțin de 6-7 ani până când economia României va reveni la „*bunăstare și pacea economică*” din ianuarie 2020⁶³.

Raportate la ultima evaluare a FMI⁶⁴, scenariile Comisiei Naționale de Strategie și Prognoză elaborate în vederea fundamentării recentei rectificări bugetare par mai degrabă moderat-optimiste decât realiste, acestea luând în considerare „*un impact economic negativ, dar limitat în timp, în jur de 4 luni*”, precum și o revenire a situației economice „*începând cu trimestrul III, urmând o creștere accelerată în ultima parte a anului 2020*”⁶⁵. Cu toate acestea, prognoza CNSP atrage și ea atenția asupra faptului că „*orice întârziere în deblocarea socială și economică va avea probabil consecințe ireversibile asupra gradului de recuperare*” - *Quod erat demonstrandum*.

Nerezistând tentației de a formula mai degrabă o predicție decât o prognoză privind viitorul economiei românești, ne raliem opiniei directorului general al FMI, Kristalina Georgieva, și „*ne așteptăm la recuperare în 2021*”⁶⁶. Acest orizont de așteptare este însă puternic condiționat de câteva variabile aflate, aproape exclusiv, în responsabilitatea executivului și a Băncii Naționale a României:

- *alegerea momentului pentru relaxarea măsurilor de distanțare socială, implicit pentru deblocarea socială și economică. Opinăm că acest moment nu este necesar*

⁶² Herea B., *Cele 5 efecte ale crizei: accelerarea digitalizării, accelerarea Educației la distanță, mutarea unor afaceri din offline-ul de azi în online-ul de mâine, scăderea turismului de business și creșterea consumului de produse locale*, Hotnews.ro, 31.03.2020 pe https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-23767255-efecte-coronavirus-antreprenor-firme-offline-digital.htm

⁶³ Grosu C., *Luciditatea cifrelor: de ce istoria nu iartă proștii care susțin în criză economia vecinilor*, Curs de guvernare.ro, 25.03.2020, pe <https://cursdeguvernare.ro/cristian-grosu-luciditatea-cifrelor-de-ce-istoria-nu-iarta-prostii-care-sustin-in-criza-economia-vecinilor.html>

⁶⁴ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>

⁶⁵ Comisia Națională de Strategie și Prognoză, *Contextul actual al economiei românești și impactul coronavirusului asupra principalilor indicatori macroeconomici*, pe http://www.cnp.ro/user/repository/prognoze/Contextul_actual_al_economiei_romanesti_si_impactul_coronavir_usului_asupra_principalilor_indicatori_macroeconomici.pdf

⁶⁶ „*We expect recovery in 2021. To get there, it is paramount to prioritize containment and strengthen health systems - everywhere.*” Cf <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/03/23/pr2098-imf-managing-director-statement-following-a-g20-ministerial-call-on-the-coronavirus-emergency>

să fie simultan cu încetarea stării de urgență, ba chiar este indicat să se opteze pentru o relaxare graduală, pe măsură ce condițiile epidemiologice o permit, cu protejarea în continuare în special a categoriilor de persoane vulnerabile;

- *adoptarea în regim de urgență a unui plan de redresare/reconstrucție economică* care să ofere predictibilitate mediului de afaceri și sprijin direct sectoarelor economice cele mai afectate de intervențiile non-farmaceutice. Asemănător demersurilor deja inițiate de președinții SUA și Franței, este recomandat ca deciziile referitoare la măsurile ce vor fi incluse în plan să fie luate după consultarea / cu contribuția reprezentanților mediului de afaceri, ai patronatelor, experților/cercetătorilor din cadrul Academiei Române și din mediul universitar etc. Având în vedere că ne aflăm într-un important an electoral, considerăm că în acest mod va putea fi evitată o abordare predominant socială, favorizantă din perspectivă politică, dar cu premise de a afecta determinant echilibrele macroeconomice;
- *accesarea rapidă a fondurilor disponibile în cadrul programelor Uniunii Europene* destinate limitării/stopării pandemiei și reconstrucției economice. Acceptând, pe baza experiențelor asemănătoare anterioare, existența unei competiții intracomunitare în acest domeniu, considerăm esențiale pentru România simplificarea procedurilor de accesare a fondurilor și adoptarea unei atitudini proactive, anticipative în formularea solicitărilor;
- *sincronizarea politicilor monetare ale BNR cu cele fiscal-bugetare adoptate de guvern* pentru reconstrucția rapidă a economiei, inclusiv prin promovarea unor măsuri curajoase, „atipice” de finanțare a deficitului și de asigurare în piață a lichidităților necesare reluării rapide a activităților economice, blocate în prezent și stimulării consumului.

Măsurile adoptate în SUA, dar avute deja în vedere și de alte state, precum Coreea de Sud sau Japonia, par să indice utilizarea actualei crize economice generată de pandemia COVID-19 pentru testarea, de această dată în condiții reale, a principiilor și mecanismelor de acoperire a deficitelor și stimulare a creșterii economice promovate în cadrul școlii „*Teoriei Monetare Moderne (MMT)*”, teorie care, în esență, propune țărilor ce dispun de monedă proprie „*să cheltuiască liber, atât timp cât pot crea mai multă monedă necesară plății datoriilor în monedă proprie*”⁶⁷.

⁶⁷ <https://www.businessinsider.com/modern-monetary-theory-mmt-explained-aoc-2019-3>

Adoptate cu luciditate și realizate, extrem de important, *la timp*, toate aceste demersuri sunt de natură să permită României o „*convalescență*” rapidă și fără consecințe majore/cronice asupra economiei. Așa cum lupta împotriva pandemiei COVID-19 este inclusiv o luptă contra cronometru, și efortul de reconstrucție economică se va desfășura sub o permanentă presiune a timpului. De viteza și abilitatea țării noastre de a valorifica oportunitățile oferite de relaxarea regulilor comunitare (renunțarea la limitele impuse deficitului bugetar, „*liberalizarea*” unor ajutoare de stat etc.) depinde dacă la finalul acestei crize România va fi redus din decalajul față de economiile europene avansate sau, dimpotrivă, acest decalaj va fi unul mai mare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Anghel, I., *O săptămână de închidere a economiei în luna mai va costa cât două săptămâni și jumătate de închidere în aprilie. Costul economic va fi atât de mare încât costul medical de acum va părea un fleac. Lipsa leadershipului care vine la pachet cu lipsa unui plan, cu lipsa strategiilor este, din nefericire, singurul lucru vizibil la nivel public*, Ziarul Financiar, 16.04.2020
- Basu K., „*Epidemics and Economic Policy*”, Project Syndicate, 2020
- Buchanan, J.; Tullock, G., *Calculul consensului. Fundamente logice ale democrației constituționale*, Editura Expert, București, 1995
- Chivu, L. ; Pop, N.; Ioan-Franc, V. (coord.), „*Convergența economică și monetară a României cu Uniunea Europeană – Un demers necesar*”, Centrul de Informare și Documentare Economică – Academia Română, 2018
- Correia, S.; Luck, S.; Verner, E., *Fight the Pandemic, Save the Economy: Lessons from the 1918 Flu*, Liberty Street Economics, martie 2020
- Dăianu, D., „*Se schimbă ordinea economică mondială. Încotro mergem?*”, 27 martie 2018, <http://www.ziare.com/economie/comert/se-schimba-ordinea-economica-mondiala-incotro-mergem-1507341>
- Dăianu, D., „*Societatea deschisă și războaiele*”, Hotnews, 2015
- De Grauwe, P., „*The ECB Must Finance COVID-19 Deficits*”, Project Syndicate, martie 2020
- Friedman, G., „*The Role of Political Leaders*”, GPF – Geopolitical Futures, 16 mai 2018, <https://geopoliticalfutures.com/role-political-leaders/>
- Friedman, G., „*What Has Happened to Us*”, Geopolitical Futures, 2 ianuarie 2019, <https://geopoliticalfutures.com/what-has-happened-to-us/>
- Friedman, M., „*The Optimum Quantity of Money and other Essays*”, Aldine Transaction Ltd., 1969
- Georgescu, F., „*Capitalul în România postcomunistă*”, vol. I-III, Editura Academiei Române, 2018
- Goranitis, D., „*Cel mai mare risc pentru economie*”, Curs de guvernare, aprilie, 2020
- Grosu, C., „*Luciditatea cifrelor: de ce istoria nu iartă proștii care susțin în criză economia vecinilor*”, Curs de guvernare.ro, 25.03.2020
- Harari, Y. N., „*Sapiens*”, „*Homo Deus*”, „*21 Lessons for the 21st Century*”, Random House Books, 2018
- Herea, B., „*Cele 5 efecte ale crizei: accelerarea digitalizării, accelerarea Educației la distanță, mutarea unor afaceri din offline-ul de azi în online-ul de mâine, scăderea turismului de business și creșterea consumului de produse locale*”, Hotnews.ro, 31.03.2020

- Hermann, C., „*Structural Adjustment and Neoliberal Convergence in Labour Markets and Welfare: The Impact of the Crisis and Austerity Measures on European Economic and Social Models*”, în: *Academica, Competition and Change* (18), Issue 2, aprilie 2014
- Huntington, S. Ph., „*Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*”, Editura Litera, București, ediție publicată în România la Timișoara, 2012
- Ioan-Franc, V., „*Un seule Europe unie pour les prochaines générations d'Européens. Quelques questions que nous inquietent*”, Conferința internațională *Economic Complexity: A More United Iberian Peninsula for Stronger Europe*, RACEF, Portugalia, 18-22 iunie 2019
- Jonung, L.; Roeger, W., „*The macroeconomic effects of a pandemic in Europe. A model-based assessment*”, DG ECFIN, European Commission, Brussels, jun. 2006
- Kilbourne, E.D., „*Influenza Pandemics of the 20th Century*, *Emerging Infectious Diseases Journal*”, vol. 12, no. 1, 2006
- Kissinger, H., „*World Order*”, Penguin Books, 2014
- Krugman, P., „*Mr. Keynes and the Moderns*”, Cambridge Conf., 18 June, 2011
- Krugman, P., „*What's the Matter With Europe*”, NY Times Opinion, 21 mai 2018, <https://www.nytimes.com/2018/05/21/opinion/europe-euro-democracy-wrong.html>
- Lai S., Ruktanonchai N. W., Zhou L., Prosper O., Luo W., Floyd J.R., Wesolowski A., Zhang C., Du X., Yu H., Tatem A.J., „*Effect of non-pharmaceutical interventions for containing the COVID-19 outbreak: an observational and modelling study*”, researchgate.net, martie 2020
- Lazea, V., „*Atenție la programul de sprijin al economiei: Somnul rațiunii naște monștri*”, Curs de guvernare, aprilie 2020, <https://cursdeguvernare.ro/valentin-lazea-programul-de-sprrijin-al-economiei-somnul-raiunii-naste-monstri.html>
- Lehndorff, S.; Tóth, A.; Urban, H.-J., „*Divisive integration. The triumph of failed ideas in Europe – revisited*” (European Trade Union Institute – ETUI, 2015
- Montbrial, T. de, *Deuxième lettre de Thierry de Montbrial*, 28 aprilie 2020, <https://thierrydemontbrial.com/>
- Panete, M.; Luchesse, M., „*Here we go again: Europe's inability to face the coronavirus crisis*”, Social Europe, martie, 2020
- Patterson, D.; Pyle G., „*The Geography and Mortality of the 1918 Influenza Pandemic*”, Bulletin of Historical Medicine, vol. 65, 1991
- Piketty, Th., „*Willing EU countries should searhead fiscal union*”, Politico, aprilie 2020
- Piketty, Th., „*Capital and chalange*”, Harvard University Press, 2019
- Piketty, Th., „*Capitalul în secolul XXI*”, Editura Litera, mai 2015
- Pisani-Ferry, J., „*Europe Could Miss Its Opportunity For Political Realignment*”, Social Europe, 10 septembrie 2018, <https://www.socialeurope.eu/author/jean-pisani-ferry>
- Pochet, Ph., „*Four scenarios for Europe's future after the crisis*”, Social Europe, 30 aprilie 2020
- Pogány, St., „*The coronavirus and the 'quarantining' of Hungarian democracy*”, Social Europe, aprilie 2020, <https://www.socialeurope.eu/the-coronavirus-and-the-quarantining-of-hungarian-democracy>
- Pop, N.; Ioan-Franc, V., „*România și adoptarea euro*”, Centrul de Informare și Documentare Economică – Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română, 2018
- Pop, N.; Ioan-Franc, V., „*Spre o Monedă Globală*” – vol. 1 Preliminarii, vol. 2 Calea posibilă, vol. 3 Realități și constrângeri, Editura Expert, București, 2012-2014
- Pop, N.; Ioan-Franc, V., *România și euro*, Editura Centrului de Informare și Documentare Economică/Editura Expert, București, 2018
- Pop, N.; Ioan-Franc, V.; Fugaru, A., „*Despre criză fără mânie și cu discernământ*”, Editura Expert, București, 2010
- Pop, Napoleon; Ioan-Franc, V., „*România în globalizare*”, Editura Centrului de Informare și . Economică/Editura Expert, București, 2018

- Reichlin, L., „Covid 19 is an opportunity for Europe”, Social Europe, martie 2020
- Reinhart, C., „This Time Truly Is Different”, Project Syndicate, 2009
- Roach, Stephen S., „The false crisis comparison!”, Project Syndicate, 23 dec. 2019
- Rodrik, D., „The Globalization Paradox – Why Global Markets, States, and Democracy Can't Coexist”, Oxford University Press, 2011
- Rodrik, D., „The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy”, W. W. Norton & Company, 2011
- Saez, E.; Zucman, G., „Keeping business alive: the government will pay”, Social Europe, martie 2020
- Shiller, Robert J., 31“*The Two Pandemics*”, Project Syndicate, 2020, martie, <https://www.project-syndicate.org/commentary/how-covid19-pandemic-affects-financial-market-narratives-by-robert-j-shiller-2020-03>
- Simon, H. A., „Procesul decizional în organizațiile economice”, Laureații Nobel în economie, Discursuri de recepție, Vol. 2, Editura Expert, București, 2001
- Soare, I., „Pregătiți-vă, urmează noi schimbări majore!” 30 de experți, 30 de previziuni despre cum coronavirus va schimba lumea”, revista *Cronicle* nr. 95, 1 aprilie 2020, <https://cursdeguvernare.ro/pregatiti-va-urmeaza-noi-schimbari-majore-30-de-experti-30-de-previziuni-despre-cum-coronavirus-va-schimba-lumea.html>
- Soros, G., „The EU Should Issue Perpetual Bonds”, Project Syndicate, aprilie 2020
- Steiner, R., „The Philosophy of Freedom”/”Filosofia libertății”, Editura Pinceps, Iași, 1993
- Stiglitz, J. E., „Globalization and its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump”, W.W. Norton & Company, 2017
- Stiglitz, J. E., „Progressive Capitalism is not an Oxymoron”, New York Times, aprilie 2019
- Watt, A., „Welcome but inadequate: European measures to counter the corona crisis”, Social Europe, martie, 2020
- Wei, S.-J., „Beating COVID-19 and the Economic Pandemic”, Project Sydicate, 2020
- Werner, P., „Itinéraires luxembourgeoises et européennes” (vol. 1, 2), Editions de l’Imprimerie Saint-Paul, Luxembourg, 1991
- Zielonka, J., „Has the coronavirus brought back the nation-state?”, Social Europe, martie, 2020
- *** Comisia Națională de Strategie și Prognoză, *Contextul actual al economiei românești și impactul coronavirusului asupra principalilor indicatori macroeconomici*
- *** <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/03/23/pr2098-imf-managing-director-statement-following-a-g20-ministerial-call-on-the-coronavirus-emergency>
- *** <https://www.bbc.com/news/business-52000219>
- *** <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/coronavirus-economic-effects-global-economy-trade-travel/>
- *** <https://www.project-syndicate.org/commentary/coronavirus-greater-great-depression-by-nouriel-roubini-2020-03>
- *** <https://www.cnscbt.ro/index.php/situatia-la-nivel-global-actualizata-zilnic/1660-situatie-infectii-coronavirus-covid-19-14-04-2020/file>
- *** <http://www.ziare.com/economie/recesiune/presedintele-ins-30-la-suta-contractia-economiei-in-martie-40-la-suta-asteptarea-pentru-contractia-din-aprilie-1604842>
- *** <https://cursdeguvernare.ro/reprezentanti-ai-mediului-de-business-70-din-economie-continua-sa-mearga-ce-strategii-au-cei-care-au-ramas-in-picioare.html>
- *** <https://fic.ro/news/press-releases/FIC-considera-ca-interdependenta-noastra-este-cruciala-pentru-bunastarea-comuna>
- *** <https://www.imf.org/en/Countries/ROU#countrydata>
- *** <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>